GHEORGHE RACOVEANU

GRAVURA IN LEMN LA MĂNĂSTIREA NEAMȚUL

CU 60 DE PLANȘE AFARĂ DIN TEXT

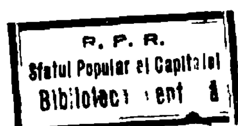

FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

GRAVURA ÎN LEMN
LA MĂNĂSTIREA NEAMȚUL

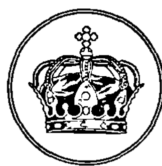
S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON, DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26

GHEORGHE RACOVEANU

GRAVURA ÎN LEMN LA MĂNĂSTIREA NEAMŢUL

Cu 60 de planşe afară din text

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1940

PREFAȚĂ

Cartea aceasta vrea să înfățișeze, pe temeiu de document, o lature prea puțin cunoscută a unei epoci de muncă în slujba cărții tipărite. Gravura în lemn pentru ilustrarea cărții bisericești formează un prețios capitol de istorie a culturii românești. Dar acest capitol de mândrie românească n'a avut parte de zăbava rodnică a unor sistematice cercetări. Gravurile originale ale tuturor epocelor de strălucire ale acestei arte plastice la Români se păstrează în vechile noastre tipărituri. M'am oprit asupra activității călugărilor dela Neamțul pentru un singur motiv: în planșele lucrării acesteia am vrut să înfățișez gravuri originale; *și astăzi numai mănăstirea Neamțul mai păstrează un bogat depozit de vechi clișee de lemn, utilizabile.*

După o lungă perioadă de odihnă, vechile clișee au fost chemate să depună, din nou, mărturie pentru fericita osteneală a neamului călugăresc, făcută pe aripa veșniciei, nu sub semnul grabei veacului.

In planșele cărții acesteia sunt înfățișate 160 de gravuri originale. Patrusprezece din ele au mai fost tipărite, acum unsprezece ani, în albumul d-lui Adrian Maniu: La gravure sur bois en Roumanie. *(Planșele noastre: XIII; XIV; XV; XVIII; XIX; XX; XXVII; XXIX, 2; XXX; XXXV, 1, 2, 3 și 4; XLI). In* descrierea planșelor *sunt date, cu literă cursivă, inscripțiile tuturor celor 160 de gravuri. Tipăriturile vechi pe care aceste gravuri le-au împodobit sunt, în același loc, indicate. Activitatea fiecărui gravor nemțean este înfățișată în ordine cronologică. Pe temeiuri certe am făcut identificările cu putință. Căci în calea muncii de identificare stau grele obstacole. Personalitatea artistului călugăr este adesea înnăbușită de asprele cerințe ale canonului, ale regulei iconografice. Imaginea pe care o sapă el în lemn nu e simplă podoabă. Strâns legată de textul pe care-l înfrumusețează, icoana gravorului ia totdeauna caracterul unui comentariu în figuri al acestuia. In compoziția gravorului nimic nu e fără rost. In compoziția lui greutatea cade pe justa exprimare a ideii. De aceea adeseori în gravuri proporțiile corpurilor nu sunt juste; expresiile fețelor sunt dure. Gravura călugărului și-a aflat, totdeauna, subiectul în iconografie și în general în textele liturgice, atât de familiare lui. In chipul acesta el n'a fost nevoit să împrumute de aiurea decât elemente secundare, detalii, noutăți tehnice.*

Bibliografie pentru gravura în lemn la Neamțul n'am avut. M'am urcat, deci, la izvoare: lemnele originale și vechile tipărituri împodobite cu gravuri mi-au fost temeiu de cercetare.

La sfârșitul lucrării am dat un catalog complet de clișeele vechi păstrate la Neamțul, arătând unde există — numele gravorului și anul săpării. Se păstrează astăzi în mănăstirea Neamțul 900 de clișee de lemn. Dintre acestea, aproape 500 sunt icoane, chenare, frontispicii, vignete, ornamente; iară peste 400, titluri, inițiale împodobite, texte manuscrise și iscălituri (gravură de reproducere).

Tipăritorii din vremile demult apuse, nevrând a fi mai pre jos de caligrafii, de hrisografii și de zografii evului mediu, împodobeau cartea cu trudnica artă a gravurii în lemn și în aramă. Astăzi cartea bună nu se

mai înfățișează în haină vrednică de conținutul ei. Căci chiar când vrea să se împodobească, nepotrivirea stă de față. Pentru manuscris, firesc lucru era miniatura, lucrată în același chip ca și textul; pentru decorativa, pentru șovăelnica slova chirilică, săpătura în lemn, ori incizia în aramă erau, iarăși, lucru potrivit.

Dar de la stearpa preciziune a literei de astăzi, nici desenul în peniță, nici vechea gravură în lemn — trecute pe la zincograf nu mai pot fi încadrate cu succes într'un text. Pentru cumplita preciziune a literei de astăzi nu există decât un vestmânt pe potrivă: gravura în metal, obținută cu mijloacele tehnicei de azi. Tehnica aceasta retușează ușor « mărăcinișul » desenului făcut de mâna artistului; îl retușează sărăcindu-l, de sigur; dar punându-l în acord cu litera textului. Gravura nouă a încercat-o la noi, cu succes, pictorul George Russu, om cu multă pregătire în materie. Tipografia Cărților Bisericești din București are astăzi aproape 80 de clișee în aramă, tăiate la München, după desenul pictorului G. Russu.

Lucrarea aceasta s'a născut din înțelegerea adâncă a unui înalt ierarh: I. P. S. Patriarh Nicodim. *Mitropolit fiind Moldovei și Stăpân duhovniceștii cetăți în care a luminat Paisie Starețul, Inalt Prea Sfinția Sa a poruncit să mi se pună, degrab, la dispoziție tot materialul necesar cercetărilor. Mi-a încredințat apoi clișeele. pentru tipărire. Pentru încrederea cu care am fost cinstit, îi aduc și cu acest prilej, mulțumirile mele respectuoase.*

Nepovestita dragoste a Părintelui Melhisedec, arhimandritul mitrofor al Neamțului, pentru trecutul de tăcută muncă al neamului călugăresc, mi-a fost spor de îndemn la lucru. Râvna părinților nemțeni: Vladimir tipograful, Gherontie tipograful și Silvestru săpătorul de icoane mi-a fost nu de puțin ajutor.

Dar lucrarea mea ar fi rămas, vreme multă, în manuscris. Cuviincioasa ei tipărire era prea costisitoare; vremile, sub semnul blestemului.

Iată de ce gândul meu se îndreaptă, cu recunoștință, spre Domnul Profesor Al. Rosetti, *Directorul Fundației editoare, care aflând de lucrare, m'a chemat, a luat-o și i-a dat haina de sărbătoare pe care o poartă acum.*

G. RACOVEANU

5 August 1940

INTRODUCERE

GRAVURA ÎN LEMN. Cea mai de seamă piatră de hotar dintre două evuri — tiparul — se ivea împreună cu o nouă artă plastică: gravura în lemn. Anterioară tiparului, pricină și punct de pornire lui, gravura în lemn avea să-și câștige, de acum, faima aproape numai ca artă aplicată la ilustrarea cărții tipărite. În cartea imprimată gravura era chemată să ia locul miniaturii, fala manuscrisului. Vreme de aproape 400 de ani gravura în lemn a ținut tovărășie fericită artei imprimeriei. Ca și litera textului, gravura în lemn nu era altceva decât un desen în relief. Căci gravura în lemn este arta de a obține, pe o scândură de lemn, o imagine în relief, prin înlăturarea întregii suprafețe rămase neatinse de desenul artistului; prin săparea, pe o adâncime variabilă, a tuturor părților albe ale scândurii și lăsarea în relief doar a liniilor desenului.

MATERIAL. Pentru lucrul gravorului în lemn pot fi folosite felurite esențe. Lemnul de esență slabă (plopul, aninul, bradul) prezintă avantajul de a avea fibrele așa de aparente că, uneori, lasă pe hârtie urme vizibile, făcând să joace plăcut în lumină marile pete de negru. El prezintă însă și desavantaje: fibrele prea aparente împiedică buna tăiere a lemnului; iară slaba rezistență a acestuia face ca numărul tirajelor să fie redus.

Lemnul de esență tare (buxul, părul, mărul, cireșul), fără fibre prea aparente, se taie mai bine și cu cuțitul și cu dalta; iară duritatea lui este o garanție pentru un mare număr de tiraje.

După chipul cum a fost tăiată, scândura pentru gravura în lemn este de două feluri: *1.* cu suprafața paralelă cu fibrele; *2.* cu suprafața perpendiculară pe direcția fibrelor. Dacă scândura a fost obținută printr'o secțiune în lungimea trunchiului (sau a crăcii), se lucrează într'un fel; dacă a fost obținută prin tăietură făcută de-a-curmezișul lemnului, se lucrează în alt fel [1]).

---

[1]) Scândurile tăiate de-a-curmezișul lemnului apar mai târziu: în veacul XVIII. Armenia pare a fi născocit lucrul « în capul lemnului ».

TEHNICĂ. Pe o scândură de lemn sănătos, fără crăpături, fără noduri, bine nivelată, bine lustruită, se face mai întâi desenul; direct pe lemn, sau transpus de pe hârtie pe lemn. În cele mai multe cazuri nu este nevoe ca pe scândură desenul să fie inversat spre a-l avea în stampă cum trebue: de cele mai multe ori ceea ce este în dreapta pe scândură poate să apară în stampă în stânga și ceea ce este în stânga, să apară în dreapta. Dar sunt și cazuri în care trebue ținut seamă de acest lucru. Toate inscripțiile trebuesc desenate și tăiate invers; trebuesc tăiate ca și litera utilizată în imprimerii.

Odată sfârșită operațiunea desenului, se procedează la izolarea liniilor lui (la înlăturarea părților învecinate; la săparea suprafețelor neatinse de el). Liniile desenului sunt *rezerve* făcute pe suprafața scândurii.

Săpându-se, pe o adâncime variabilă, tot lemnul din jurul desenului, se va obține un clișeu tipografic. Peste acest clișeu trecându-se un sul îmbibat cu cerneală, sau ungându-se în alt chip cu cerneală relieful acestui clișeu și trecându-se apoi peste el o hârtie curată, va rămâne pe hârtie imaginea clișeului *inversată.* Tot ce este relief va lăsa, deci, pe hârtie pată neagră; tot ce este loc săpat, va lăsa hârtia neatinsă [1]).

Valoarea unei gravuri în lemn se judecă după întreitele ei efecte: *efectul grafic* (sau al delimitării formelor printr'o trăsătură); *efectul reliefului volumelor* (care se obține prin hașiuri) [2]); *efectul valo-*

---

[1]) Pentru *gravura în aramă* procedeul era altul. Aci desenul se săpa *în adâncime,* cu dălțița. În relief rămânea, deci, câmpul nedesenat. Pentru a obține stampe de pe o gravură în aramă, se turna cerneală pe întreaga suprafață a plăcii; apoi se ștergea bine placa. Cerneala rămânea numai în scobituri, în șanțuri. Aplicându-se apoi cu un procedeu special — hârtia udă, aceasta sugea cerneala din șanțuri (adecă din liniile desenului), iară câmpul nesăpat (lumina) lăsa hârtia neatinsă.

[2]) *Hașiurile* sunt linioarele paralele care fac umbra unei trăsături. Când brazda tăiată în lemn e îngustă, se va obține pe hârtie o hașiură albă pe fond negru; când brazda scoasă din lemn e largă, iară muchea rămasă între șanțuri îngustă, se va obține pe hârtie o hașiură neagră pe fond alb. Când brazdele se întretaie, pe hârtie va rămâne o umbră « în cadrilat » (în gravura în lemn, mai totdeauna, cadrilat alb pe fond negru).

rilor (obţinut prin graduarea cernelii diverselor reliefuri).

Uneltele principale întrebuinţate la săparea unei scânduri scoase din lungul lemnului sunt: *cuţitul* (briceagul, simceaua, pinţăluşul), *piciorul de capră* (jghiabul în formă de V) şi *ghinul* (jghiabul în formă de U), de diverse mărimi şi deschideri. Pentru săparea lemnului cu fibrele perpendiculare pe suprafaţa de lucru, este nevoie de alte unelte: este nevoie de *daltă*, de *burin*, de *buciardă*.

VECHIME. Imagini săpate în lemn, în aşa fel ca desenul să rămâie ca o linie subţire în relief, au existat din vremi îndepărtate. Lemnele acestea aşa numitele *modele* — serveau la imprimarea stofelor. Asia orientală, ca şi Egiptul de sus cunoscuseră arta împodobirii stofelor cu ajutorul clişeelor de lemn. În confecţionarea *cărţilor de joc* gravura în lemn îşi găsise o nouă aplicaţie.

După apariţia hârtiei, multiplicarea imaginilor sapate pe scânduri de lemn nu mai putea întârzia. Cele mai vechi imagini obţinute pe hârtie datează din a doua jumătate a veacului al XIV-lea. Cea mai veche gravură în lemn se socoteşte a fi din anul 1370. În primul deceniu al veacului al XV-lea, gravuri în lemn izolate existau în Germania în număr atât de mare, încât e greu de tăgăduit că leagănul acestei arte a fost Germania. Stampe cu chipurile sfinţilor încep a se răspândi în această vreme. Din anul 1423 se păstrează chipul Sfântului Cristofor. Grosolana execuţie a multora din stampele veacului al XV-lea era compensată prin concepţia monumentală a liniei şi prin originalitatea simţului pentru coloare. Căci cele mai multe stampe erau colorate cu mâna; cele numai în alb şi negru erau cu totul rare.

DEZVOLTARE. Cu apariţia imprimeriei, gravura în lemn ia o dezvoltare nebănuită. Ea stătuse de faţă la naşterea tiparului. Când Koster, cel din legendă, tipăreşte cărticica lui de 8 pagini, el îi sapă litera în lemn. Invenţia literei mobile n'a venit într'o singură zi. Perfecţionând neîncetat procedeul, după încercarea dela Strasburg, din 1436, Gutenberg, întovărăşit cu Faust şi cu Schöffer, începe să publice, la Mayenţa, cărticele populare (calendare, gramatici latine, etc. [1]). Între 1450 şi 1455 cei trei izbutesc să dea *Biblia Latină*, zisă *cu 42 de rânduri*. Din Germania tiparul trece repede în Italia [2]). Invenţia literei mobile şi puternica dezvoltare a artei imprimeriei deschid gravorilor în lemn un vast câmp de activitate. La vreo 15 ani după încercarea de a se tipări cu litere mobile, apar în Germania primele cărţi ilustrate (Bamberg). În deceniile următoare, presele din Augsburg, din Ulm, din Mayenţa, din Lübeck şi din Nürnberg, ca şi cele din Veneţia, dau poate cele mai frumoase cărţi cu gravuri în lemn din toate vremile. Pentrucă în aceste vremi gravura în lemn era concepută nerealistic: era concepută într'un puternic stil abstract [1]).

Din Germania, arta ilustrării cărţilor trecuse în Italia. La Veneţia, în 1476, Erhard Ratdolt şi tovarăşul său Bernard « Maler » din Augsburg folosesc gravura în lemn pentru ilustrarea cărţii. În acest an apare aci *Calendario del Monteregio*. Desenul era făcut de Bernard din Augsburg, iar tăietura lui, de vreun săpător în lemn venit tot din Germania, unde tehnica aceasta era deja în floare [2]).

Cu sfârşitul veacului al XV-lea gravura italiană cunoaşte apogeul ei. Desăvârşirea desenului şi fineţea tăieturii gravurilor ce împodobesc *Ipnerotomachia di Polifilo* (Veneţia, 1499) au făcut pe mulţi să vadă aci mâna lui Giovanni Belini, sau a lui Iacopo de Barbari [3]).

În primii ani ai veacului al XVI-lea, gravura în lemn aplicată la ilustrarea cărţii ia o înfăţişare nouă. Părăsind desenul liniar (fără umbre), arta adoptă clar-obscurul, sau umbritul [4]). Utilizând două planşe pentru aceeaşi gravură, se obţinea, prin dublă aplicare şi perfect reperaj, o stampă cu două tonuri; sau cu două valori ale aceluiaşi ton. Una din planşe, prima, lăsa pe hârtie doar trăsăturile desenului; cealaltă, reperată cu grijă, reliefa desenul lăsat de prima. Acesta era *camaïeul*. Yost de Necker, Ugo da Carpi, Cranach şi Dürer au practicat gravura în camaïeu. Mărginind efectul gravurii la alb şi negru şi transportând apoi întregul sistem al liniilor ei la un format de mari proporţii, cu o compoziţie hotărît decorativă, *Albrecht Dürer* pune temeliile unei uriaşe mişcări artistice. Părăsind, cu totul, liniile complicate şi încâlcite — dela începutul lui în această artă, — Dürer realizează stilul clar, în care puritatea liniei şi lumina sunt factorii hotărîtori [5]).

Veacul al XVI-lea rămâne veacul de aur al gravurii în lemn.

GRAVURA ÎN LEMN LA ROMÂNI. Nu se scurseseră nici patruzeci de ani dela ivirea ei şi gravura în lemn aplicată la ilustrarea cărţii pătrundea în Ţările Româneşti. Cea dintâi carte tipărită în Ţara Muntenească, din iniţiativă domnească, este *Liturghierul*, slavonesc, dela 1508. Noi am

---

[1]) *Speculum humanae salvationis*, prima tipăritură atribuită lui Gutenberg, fusese executata cu caractere de plumb turnate în nisip, apoi retuşate.

[2]) Doi lucratori ai lui Gutenberg: Schweynhem şi Pannartz trec în 1464 la Subiaco, apoi se aşează la Roma. În 1465 apare la Roma prima carte tiparită. Peste 4 ani apare şi la Veneţia carte tipărită (*Epistolae ad familiares*, 1469).

[1]) Dr. Friedrich Winkler, directorul cabinetului de stampe din Berlin, *Introducere* la Catalogul Muzeului Toma Stelian: *Gravura şi cartea ilustrată germană* (secolele XV—XVI). Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1938, p. 11.

[2]) v. Carlo Castellani, *L'arte della stampa nel rinascimento italiano, Venezia*, în albumul lui F. Ongania. Veneţia, 1895, vol. I; cf. Kristeller, *La xilografia veneziana*, în *Archivio storico dell arte*, anno V, (1892), fasc. II, p. 90.

[3]) Castellani, *l. c.*; cf. Albert Ilg, *Über den Kunsthistorischen Werth der Hypnerotomachia Poliphili*. Wien, 1872.

[4]) « Abbandonata quasi del tutto il desegno lineare o senz'ombre, l'arte si volse a chiaroscuro (ad ombreggiate) ». (Castellani, *op. cit.*, p. 13).

[5]) Dr. Winkler, *op. cit.*, p. 13.

avut tiparul înaintea Ruşilor şi înaintea Sârbilor [1]. Domnea în acele vremi în Ţara Românească Radu Vodă cel Mare. De unde va fi adus el tipografia, documentele nu spun. Ştim însă că în vremea lui Veneţia strălucea în arta imprimeriei [2]. Şi mai ştim că tipograful Macarie dalmatinul, adus de el în ţară, învăţase meşteşugul la Veneţia şi după ce tipărise, la rându-i, trei cărţi în Muntenegru, fusese nevoit să se refugieze — probabil tot la Veneţia — din pricina năvălirii Turcilor în ţara lui.

La doisprezece ani după încetarea activităţii tipografiei din Muntenegru, tipograful de aici, *Macarie* ieromonahul, se găsea la curtea Domnitorului Radu cel Mare, în Târgovişte [3].

Între anii 1508 şi 1512 apar în Ţara Românească trei tipărituri, în tipografia condusă de Macarie [4]: *Liturghierul* slavonesc (început sub Radu cel Mare şi terminat sub Mihnea cel Rău, în 10 Noemvrie 1508) [5]; *Octoihul* [6] (în slava bisericească, redacţie medio-bulgară) din vremea lui Vlad Vodă, la 1510; *Tetraevanghelul* [7] slavonesc din vremea lui Neagoe Basarab, la 1512. Cu aceste trei tipărituri activitatea celei dintâi tipografii de pe pământul românesc încetează. Toate aceste trei tipărituri sunt frumos împodobite cu gravuri în lemn. Frontispicii, cu negru şi cu roşu, cu ornamente împletite, flori şi iniţiale din împletituri, tăiate după modelul celor ce împodobeau manuscriptele mânăstirilor noastre [8], depun mărturie pentru dragostea tipografului şi a Domnitorului faţă de arta care se apropia atunci de culmea strălucirii ei.

Odată cu domnia lui Mircea Ciobanul, încetează şi lucrul tiparitului de cărţi în Ţara Românească. La mijlocul veacului al XVI-lea apare, la Târgovişte, *Triodul-Penticostar* slavonesc [1]. Este cartea cea mai voluminoasă din câte s'au tipărit pe pământul nostru, în întreg veacul al XVI-lea. Importanţa acestei tipărituri constă nu în caracterele ei, grosolane şi neregulate; ci în *iniţialele*, în *frontispiciile* şi mai ales în *icoanele* ei, toate săpate în lemn.

Unele din iniţialele acestei tipărituri se aseamănă cu cele ale *Tetraevanghelului* din 1512. Cele mai multe, însă, sunt lucrate după iniţialele din *Octoihul* lui Macarie tipărit la 1494, în Cetinje şi din *Psaltirea* dela 1495 a aceluiaşi Macarie [2]; care iniţiale sunt, la rându-le, luate după cele ale incunabulelor veneţiene [3]. Întâlnim în această tipăritură iniţiale înflorate, superbe; dar întâlnim şi iniţiale greoaie, lipsite de gust. Frontispiciile, împletite cu mare artă, sunt de origine românească [4]. Icoanele, — unsprezece la număr [5] — gravuri în lemn de mărimea unei pagini, sunt unice monumente de artă xilografică în România veacului al XVI-lea [6]. Cercetându-le cu de-a-măruntul, Hasdeu ajunge la încredinţarea că gravorul artist era Român, deoarece nu ştia bine slavoneşte; elemente din aceste icoane se întâlnesc în miniaturile manuscriselor noastre din veacul al XV-lea; maniera artistului, sau, mai exact, a modelurilor sale româneşti mai vechi « nu e nicidecum bizantină, adecă silită, imobilă, încărcată; ci originală românească, apropiindu-se însă de cea occidentală, adecă naturală, animată, simplă » [7].

Figurile şi draperiile din cele 11 icoane amintesc pe cele apusene, din veacul al XV-lea. Unele aduc cu

[1] Cea dintâi carte cunoscută ieşită din teascurile ruseşti estc *Apostolul* din Moskva, 1564 (se crede, totuşi, că Ruşii au avut imprimerie încă din 1553).

La Sârbi, cea dintâi tipăritură nu apare înainte de 1552. Nu uităm tipăriturile slavone executate de Nemţii: Schweinpold, Borsdorf şi Haller, în Kracovia, cu litere chirilice, între 1491 şi 1492 (5 cu totul): « für die Kleinrussen und Rumänen ». (v. J a g i č, *D ererste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494*, în *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch Historische Classe*. Band XLIII. Wien, 1894, p. 1). Nici *Časoslovec*-ul sloveno-sârb dat de Veneţia, prin Andrea Torresani d'Asola, în 1492. Dar acestea nu veneau dela Sârbi, ori dela Ruşi.

[2] La sfârşitul veacului al XV-lea şi începutul veacului al XVI-lea lucrau în Veneţia peste 200 de « tipografii ».

[3] Macarie nu-şi « transportase presele în Valahia », cum spune E. P i c o t (v. *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains du XVI-e siècle*. Paris, Imprimerie Nationale, 1895).

[4] În Cetinje, Macarie ieromonahul tipărise: *Octoihul* (sau Osmoglasnicul) cu primele patru glasuri, 1494; *Psaltirea*, în 1495 (Psaltirea are indicat locul tipăririi: на чѣтинѭ); *Molitvenicul* şi *Octoihul* (ultimele 4 glasuri).

[5] « Literele Liturghierului din 1508 vin din matriţe venetiene » (N. I o r g a, *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, vol. III, Bucureşti, 1906, p. 34).

[6] Într'un studiu remarcabil, d-l P. P. P a n a i t e s c u, care a avut norocul să descopere un exemplar întreg al acestei tipărituri, face lumină completă în jurul ei şi în jurul « perioadei macariene », (v. P. P. P a n a i t e s c u, *Octoihul lui Macarie şi originile tipografiei în Ţara Românească*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LVII (1939), nr. 9—10, Septemvrie—Octomvrie 1939 şi *Extras*).

[7] Tetraevanghelul acesta al lui Neagoe Vodă a servit de model Tetraevanghelului tipărit la 1552 în Belgrad (Serbia). Caracterele tipografice ale Tetraevanghelului sârbesc au fost tăiate după Tetraevanghelul lui Neagoe; frontispiciile, stema ţării — până şi unele greşeli — sunt imitate după el (v. Š a f a ř i k, *Geschichte des serbischen Schriftthums*. Prag, 1865, pp. 256, 269, 270).

[8] Asupra originii gravurilor în lemn ce au împodobit cărţile perioadei « macariene », părerile sunt împărţite. O d o b e s c u (Al. I.) crede că ele sunt de origine veneţiană (v. *Despre unele manuscripte şi cărţi tipărite, aflate în mânăstirea Bistriţa*. Cap. V: *prima tipografie din Ţara Românească*, în *Revista Română pentru Sciinţe, Lettere şi Arte*, vol. I, 1861, Bucureşti). H a s d e u (B. P.) crede că desenul primitiv al acestor iniţiale şi frontispicii a fost curat românesc, luat de prin manuscrisele muntene şi moldovene din secolul al XV-lea (v. *Unŭ tesaurŭ de typo-xilografia română de pe la 1550*, XII Capitule, în revista *Traian*, nr. 18, 20, 23 şi 27, anul I, 1869). N. I o r g a crede că Macarie a imitat frontispiciile şi iniţialelc după manuscriscle noastre din veacul al XV-lea; însă cu transformari: « dunguleţele ajungând acum ca nişte mlădiţe mici, înnodările pierzându-sc în tot felul de complicaţii, florile de scaiu luând chipul unor boboci împodobiţi; ...în această operă de imitaţie, el a introdus manicra largă, mladioasă, înflorită a Renaşterii » (v. *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, vol. III, Bucureşti, 1906, p. 35).

[1] H a s d e u admitea data de 1550; K a r a t a e w pe cea de 1570. Locul tipăririi nu era cunoscut, N. I o r g a înclina a crede ca « tipografie sârbească » a dat Triodul-Penticostariu « cu gravuri pe lemn luate din cărţile latine » (v. N. I o r g a, *Noul tipar slavon din a doua jumătate a veacului al XVI-lea*, în *Grafica Română*, an. I, nr. 11, p. 7). Astăzi se ştie că *Triodul-Penticostar* a fost tiparit în Târgovişte, la leat 7066 (= 1558), de diaconul Coresi « cu 10 ucenici ». Tipărirea s'a început în vremea lui *Io Pătraşcu Voevod* şi s'a sfârşit în zilele lui *Io Radu Voevod*. D-l A u r e l F i l i m o n, semnalând primul exemplar întreg din această tipăritură, a facut lumină completă în jurul mult discutatului Triod-Penticostar (v. *Dacoromania*, 5 (1927—1928) pp. 601—604).

[2] Sunt reproduse în E m i l e P i c o t, *Coup d'oeil* şi în J a g i č, *Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494*.

[3] Vezi *Fasciculum temporum* (Wernerus Rolewinck) cdit. Erh. Ratdolt, 1484 (În F. O n g a n i a, *L'arte della stampa nel rinascimento italiano, Venezia*. Veneţia, 1895, p. 54).

[4] H a s d e u, *op. cit.*, Cap. X.

[5] Iisus pe Cruce, Punerea în mormânt, Învierea lui Hristos, Hristos se arată Mariei, Toma pipăie coasta Mântuitorului, Vindecarea Slăbănogului, Vindecarea orbului, Iisus în Templu, Iisus şi Samarineanca, Înălţarea Domnului, Pogorîrea Sfântului Duh. (Dimensiunile acestor icoane variază între 122 × 198 mm şi 129 × 200 mm).

[6] N. I o r g a crede că aceste icoane au fost facutc « nu pentru un Triod, ci pentru un Evangheliar » (v. *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, vol. III, p. 36).

[7] v. *Unŭ tesaurŭ de typo-xilografia*. cap. XI.

cele germane. Elemente din aceste icoane — de pildă *gardurile* despre care Hasdeu scrie că « sunt pare-că fotografiate după gardurile câmpene » româneşti sunt identice cu elemente din gravuri germane din veacul al XV—XVI-lea.

Cu tipăritura dela 1558 arta gravurii în lemn aplicată la ilustrarea cărţii încetează: tot ce se mai face, în perioada coresiană şi după ea, nu prezintă mare interes. Vremea lui Matei Basarab avea să cunoască însă, venită pe căi noui, o nouă strălucire a gravurii în lemn. Poate cea mai roditoare, judecată după urmele pe care ea le lasă.

Spre mijlocul veacului al XVII-lea, activitatea tipografică în Ţările Româneşti, întreruptă din pricina vremilor protivnice, reîncepe. Şi odată cu ea, arta gravurii în lemn. Matei Vodă Basarab cumpărase din Rusia mică o tipografie completă şi o instalase la Câmpulung. Odată cu tipografia, Petru Movilă trimisese lui Matei Vodă şi un maestru tipograf împreună cu ajutoarele lui. Aci, la Câmpulung, apare în 1635 *Trebnicul* slavonesc, cea dintâi tipăritură a lui Matei Basarab. Govora, Dealul şi Târgoviştea dau apoi, pe rând, tipărituri bogat împodobite cu gravuri în lemn.

Gravura din vremea lui Matei Vodă se deosebeşte de gravura veacului al XVI-lea. În veacul al XVI-lea gravurile se lucrau după modelul miniaturilor din manuscrisele bizantine, dar în maniera renaşterii italiene. Calea pe care ne venise, în 1508, gravura în lemn şi strălucirea Veneţiei din acea vreme ne făcuse să cunoaştem arta veneţiană. În veacul al XVII-lea tradiţia aceasta se taie. Prin gravorii Ruteni din vremea lui Matei Basarab şi Vasile Lupu cunoaştem gravura occidentală germană: cu fondul negru, cu scene eşalonate pe mai multe planuri, cu motive arhitectonice antice. Gravorii din vremea aceasta nu mai sunt modeşti ca cei de altă dată: ei încep să-şi semneze operele. Cărţile tipărite în veacul al XVII-lea se disting printr'o bogată ornamentaţie [1]. Gravorii Ruteni lucrează planşe în stil rusesc, cu perspective de clădiri cum nu se zideau la noi; frontispicii şi figuri în stil apusean [2].

În vremea aceasta începe împrumutul de plăci xilografice: cazul gravurii cu *Fiul Risipitor*, din Evanghelia dela Govora, din 1642. Gravura aceasta apăruse, în 1606, în *Evanghelia* din Lemberg. Împrumutul acesta se obişnuia în Polonia şi Rusia [3]. De obiceiu, gravorii din vremea lui Matei Basarab şi Vasile Lupu copiau gravurile după modele rutene [4].

Dar gravorii Ruteni au săpat şi gravuri numai pentru trebuinţele noastre; gravuri care n'au apărut niciodată în vreo tipăritură ruteană. Aşa a lucrat gravorul *Iliţa*, ieromonah din Pecerska Kievului [1]), cel care a ilustrat *Cartea Românească de Învăţătură* (Iaşi, 1643) [2]). Încă de pe acum, alături de gravorii Ruteni, încep să apară şi gravori indigeni: în Ţara Moldovei, ca şi în Ţara Muntenească, ei prinseseră meşteşugul dela străini. *Teodor Petru* (alături de Ruteanul *Tisevič*), *Stanco* Faurul, *Ursul* zugrav, *Mitrofan* dela Bisericani, ş. a., lucrează în a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

Sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutul veacului al XVIII-lea cunoaşte arta unei gravuri indigene, superioară artei din epoca lui Matei Basarab.

Epoca lui Brâncoveanu (1688—1714) avea să fie epoca de strălucire a gravurii în lemn pentru ilustrarea cărţii. Acum lucrează *Ioanichie* [3]) (Bacov),

[1]) P. P. Panaitescu, *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiew, dans les Principautés roumaines*, în *Mélanges de l'École Roumaine en France*. Paris, 1926, p. 22.

[2]) N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, vol. III, p. 57.

[3]) P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 23.

[4]) « Des bois représentant des ornements de fleurs stylisées dans plusieurs livres valaques de l'époque du prince Mathieu rappellent les ornements de livres anciens imprimés à la fin du XVI-e siècle à Lemberg; mais il s'agit maintenant d'imitation et non plus de l'emprunt du bois à graver, ce qui se voit à de petites différences ». (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 23—24).

[1]) Rutean influenţat de gravorii Germani; gravor foarte productiv: sute de gravuri de ale lui s'au răspândit în toată Rusia.

[2]) Tipografia lui Vasile Lupu era instalată la *Trei Ierarhi*.

[3]) Despre *Bacovi*, D-l P. P. Panaitescu scrie următoarele: « Un autre Bykov, probablement son parent, *Joannice Bykov, (à* moins qu'il ne soit question du même); est l'auteur de très belles illustrations dans le « Triodion » roumain, imprimé à Buzău en 1700 ». (v. *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila*, p. 25). Iar în nota 2, aceeaşi pagină: « *Joannice est un nom de moine; il peut très bien être dérivé d'Ivan, d'après la règle monastique...* ».

Cercetările noastre în această direcţiune ne duc la următoarele concluziuni:

I. Gravorul care a ilustrat *Cheaia Înţelesului* (Bucureşti, 1678) după cea tipărită la Lemberg, în 1663, este Ivan Bacov (nu Bicov). Am descoperit clişeul cu *Duminica Tuturor Sfinţilor* (недѣлѧ всѣхъ свѧтыхъ) de pe ultima foaie liminară (v) a sus numitei tipărituri. Semnătura gravorului e clară: *Ivan Bacov* (Ꙗванъ Бакокъ). *A* din Bacov este tăiat la fel — tăietură caracteristică — cu *A* din Ivan. Este adevărat că în *Bibliografia Românească Veche* marginea de sus a lui Ꙗ nu s'a imprimat bine; de unde, confundarea lui cu И.

II. Ioanichie şi Ivan sunt una şi aceeaşi persoană. (Călugărindu-se, Ivan a luat numele de *Ioanichie)*. Aceasta, pentru următoarele temeiuri:

a) Confruntând lemnul lucrat de Ivan (Duminica Tuturor Sfinţilor) cu patru lemne lucrate de Ioanichie, am constatat aceeaşi tăietură;

b) Ivan semnează una din gravurile sale: Іван БК. (Chenarul porţii din « Cheaia Înţelesului »); Ioanichie semnează de asemenea o gravură: Іѡаникіе БК. *(Învierea lui Lazăr* din *Triodion*, Buzău, 1700). Alteori semnează: Іѡаникіе Б.

c) Câtă vreme lucrează Ivan, Ioanichie nu apare. După ivirea lui Ioanichie, nu mai apare Ivan. Ioanichie nu apare începător în arta gravurii: *ci maestru;*

d) Ivan nu mai semnează nicio gravură după *1678*; Ioanichie apare la 1700. În 1694 apare însă la Snagov o *Psaltire* (românească), tipărită de Antim Ivireanul. În această Psaltire întâlnim o gravură în lemn reprezentând pe *David Proorocul*, de dimensiunile: 116 × 164 mm. (gravură tipărită cu altă inscripţie şi în *Antologhion* (grecesc), 1697 şi în *Psaltire* (greccască), 1700; amândouă tot la Snagov). Descriind această gravură, N. Hodoş şi I. Bianu afirmă: « *Pe piciorul mesei de lângă David se află gravate literile:* Іѡ. М. Б. *ceea ce se pare a arăta că gravorul din 1694 a avut ca model un desen mai vechiu, din timpul lui Matei Basarab* ».

Ni s'a părut lucru ciudat ca pe un picior de masă, ascuns, să fie săpate iniţialele numelui Domnitorului muntean. Niciodată nu s'au săpat nume de Domni în gravuri reprezentând cu totul altceva. Luând, deci, bine seama la cifrele anului săpat acolo (1694) am constatat că 6 din această gravură este tăiată la fel cu 6 din *Duminica Tuturor Sfinţilor* de *Ivan Bacov;* Iară unele detalii ale vestmântului lui David le întâlnim şi la vestmântul Mântuitorului din gravura *Învierea lui Lazăr* (*Triodion*, Buzău, 1700) de *Ioanichie Bacov*. Mai mult: chipul lui David este făcut asemenea chipurilor din gravurile lui *Ioanichie* (Învierea lui Hristos, 1700; Învierea lui Lazăr, 1700; Intrarea în Ierusalim, 1700) şi asemenea chipurilor din chenarul porţii Triodion-ului de Buzău din 1700; *Triodion ilustrat* de *Ioanichie*.

De aceea am fost constrânşi să reconstituim astfel inscripţia de care vorbesc cei doi savanţi bibliografi Români: Іѡ<аникіе> М<онахꙋл> Б<акоВ> *Ea constituie mărturia călugăririi lui Ivan Bacov*. (La Buzău, unde a lucrat Ioanichie, era episcop Mitrofan, el însuşi gravor). Anul 1694 indică tocmai vremea în care, dispărând Ivan, nu apăruse Ioanichie. De altfel, David acesta din 1694 a fost copiat, întru totul, de gravorul care a împodobit *Psaltirea* de Buzău, din 1703. Şi gravorul dela Buzău, nu lasă neimitat nimic din David dela 1694, fără numai pe: Іѡ. М. Б. Aceste iniţiale el le înlocuieşte

Antim Ivireanul şi *Ursul* Zugrav. Bucureştii, Snagovul şi Buzăul dau cărţi ce fac mândria tiparului românesc. Caracterele, iniţialele împodobite cu flori şi cu figuri, frontispiciile, florile de sfârşit, chenarele, învrâstările cu roşu, bunul reperaj, spaţiile marginale ale paginilor, hârtia, toate se întrec în frumuseţe şi strălucire. Gravurile de acum nu mai sunt imitaţii după cele rutene. O artă independentă se plămădise.

În vremea marelui Antim Ivireanul arta imprimeriei şi a gravurii — în lemn şi aramă — erau în plină strălucire. Antim era desenator şi gravor. *Del Chiaro* spune că la tipografia Mitropoliei Valahiei a văzut, în vremea conducerii ei de către Antim, gravuri în lemn şi în aramă; Antim ştia să iniţieze, minunat, în orice fel de lucrări de artă, în deosebi gravuri, desene, broderii. Tipografia era înzestrată cu foarte frumoase caractere greceşti, arabe şi valahe; tipografii erau Valahi [1]).

Hârtia întrebuinţată pentru cărţile tipărite pe pământul nostru era de provenienţe diferite. Noi am avut «mori de hârtie» pe vremea lui Matei Basarab [2]). Până la el şi după încetarea fabricilor odată cu moartea lui, am folosit hârtie veneţiană, şi hârtie de Transilvania (de Braşov, de Cluj, de Sibiu). Ştiut este că în obţinerea unei bune stampe, hârtia are o însemnătate hotărîtoare.

De faptul acesta au ţinut seamă — pe măsura putinţii vremilor — artiştii din trecutele veacuri.

Veacul al XVIII-lea este veacul întrecerii între gravorii Români. La Buzău, la Iaşi, la Rădăuţi, la Blaj, la Râmnic, la Bucureşti, Românii lucrează la haina de sărbătoare a cărţii româneşti. La Buzău, lucrează acum *Ursul* zugrav, ucenic al ieromonahului *Mitrofan* «făcătorul de tipare» dela Bisericani; la Iaşi, *Ieremia* (Marco), *Grigorie* (Stanovici), împreună cu *Sandul* (Bucureşteanul) şi *Simion*; la Blaj, *Vlaicul* şi fugosul *Ioanichie* (cel evadat din mănăstire «dimpreună cu bălaia Catiţa, fiica nobilului ardelean Borhidy Kázmér»); la Râmnic, harnicul *Popă Costandin* (P. C.) tipograful şi fiul său *Gheorghe* (Gheorghie sin Popa Costandin Tipograful Râmniceanul).

La începutul veacului al XIX-lea, la Bucureşti sapă în lemn pentru înfrumuseţarea cărţii *Costantie* ieromonahul; la Blaj, *Sandul* (tipograful); la Râmnic, *Dimitrie* (tipograful); la Sibiu lucrează *Ioan zugravul*, cel cu mâna sigură. Menţionăm icoanele lui din *Penticostarion*-ul dela 1841: *Pogorîrea la Iad*, *Duminica Orbului*, *Duminica Samarinencii*, *Duminica Slăbănogului*, *Duminica Mironosiţelor*, *Duminica Tomii*, *Pogorîrea Duhului Sfânt)*.

Sfârşitul veacului al XVIII-lea şi aproape întreg veacul XIX cunoaşte gravura izolată, de mari proporţii, care s'a răspândit, ca icoană, în multe mii de exemplare; colorată (cu mâna, pe lângă liniile conturelor), sau necolorată [1]).

În lucrarea acestor gravuri izolate, dar mai ales în gravura pentru ilustrarea cărţii, începând cu al doilea deceniu al veacului XIX, gravorii din Mănăstirea Neamţul domină, cu autoritate, câmpul acestei arte la Români.

---

cu: A. K. După numele lui. (Sigur, Δημητριος, cel care a împodobit şi *Liturghia* de Buzău, din 1702). Între 1678 şi 1700, Bacov nu va fi stat inactiv. Litere (*A*, spre pildă) din chenarul porţii *Evangheliei greco-române* dela Snagov (1693) sunt tăiate la fel cu cele din gravurile lui *Ivan* Bacov; şi la fel cu cele din chenarul porţii *Triodion*-ului de Buzău, din 1700 (nesemnat de *Ioanichie* Bacov, dar totuşi al lui).

[1]) «Gli stampatori sono Valachi di Nazione, ammaestrati da Persone che furono in ciò istruiti dal mentovato Arcivescovo» (v. Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Istoria delle moderne Rivoluzioni della Valachia*. Venezia, 1718, p. 43).

[2]) Mori de hârtie am avut pe acea vreme la *Govora* şi la *Călimăneşti*. În 1796, în vremea lui Alexandru Moruz Voevod, ia fiinţă altă moară pe apa *Sabarului*. (Asupra acestei chestiuni vezi: N. Iorga, *O fabrică de hârtie lângă Cozia*, în *Grafica Română*, an. I, nr. 9, Craiova, 1923: Mihai Popescu, *Fabrici româneşti de hârtie* în *Artă şi Tehnică Grafică*, caietul 9, Septemvrie — Decemvrie 1939).

[1] Asupra gravurii în lemn, izolate, la ţăranii Români din Ardeal a apărut, de curând, un studiu bogat al d-lui Ion Muşlca: *Xilogravurile ţăranilor români din Ardeal* în *Artă şi Tehnică Grafica*, Buletinul Imprimeriilor Statului, Caietul 8, Iunie — Septemvrie 1939, pp. 35—56; vezi şi Emil Vîrtosu, *Trei gravuri în lemn cu temă religioasă*, în *Artă şi Tehnică Grafică*, caietul 3, Martie 1938.

GRAVURA ÎN LEMN LA MĂNĂSTIREA NEAMȚUL

PRIMELE TIPĂRITURI. Mănăstirea care ne dăduse manuscrisul, împodobit cu miniaturi, din 1429 [1]) (Evanghelie slavonească), pe cel din 1436 (Evanghelie slavonească), pe cel din 1437 (Sbornic), pe cel din 1466 (Sf. Ioan Scărarul), pe cel din 1447 (Mineiul) și pe cel din 1493 (Psaltire); mănăstirea în care lucraseră marii miniaturiști și caligrafi Gavriil monahul (Uricovici) și Teodor Mirișescul, avea să cunoască lucrul cărții tipărite — și odată cu el, gravura în lemn — abia în primul deceniu al veacului al XIX-lea.

Vremea stăreției lui Paisie, la Dragomirna, la Secul și la Neamțul, pregătise totul pentru fireasca ivire a tiparului în cetatea duhovnicească a Moldovei. Teolog și tălmăcitor de scrieri « părintești și bogoslovești », din « elino-grecește și din slavenește », fericitul Stareț aprinsese aci făclia râvnei pentru tălmăcirea cărților de lipsă unei mari așezări călugărești. Câteva din tălmăcirile soborului lui Paisie se și tipăriseră în alte locuri [2]). Celelalte aveau să iasă din teascurile Neamțului.

Cea dintâi tipăritură nemțeană se socotește a fi din anul 1807, Iulie 4: *Viețile Sfinților din luna lui Septemvrie* [3]). În poarta acestei tipărituri cetim că « *s'au tipărit... în sfânta Mănăstire Neamțul, întru însăși a sa tipografie* ». Dar în prefața semnată de mitropolitul Veniamin stă scris: « *Și fiind că Mănăstire iaste lipsită de cheltuială, nu poate răspunde la o atâta cheltuială, încărcată și îngreoiată fiind cu ale sale cheltuiale, noi, cu sfatul și cu voia părinților, am luat șase luni aice, ca în tipografiia sfintei Mitropolii să să tipărească* » [1]). Volumul acesta din *Viețile Sfinților*, tipărit prin osteneala lui « Ignatie și Gherontie, dinpreună cu ceilalți frați și părinți », se deosebește de toate celelalte 11 volume (Viețile Sfinților din lunile: *Octomvrie*, *Noemvrie*, *Decemvrie*, *Ianuarie*, *Fevruarie*, *Martie*, *Aprilie*, *Mai*, *Iunie*, *Iulie* și *August)*; aceste 11 volume sunt la fel: hârtie, format, chenarul porții, etc.

Volumul apărut în 1807 are oglinda zațului mai mică decât celelalte 11 volume. Chenarul porții (nesemnat) este chenarul porții *Ciasoslov*-ului de Iași, din 1797; chenar care împodobește și după 1807 numai tipărituri ieșene [2]). Chenarul porții celorlalte volume este semnat: Π. Ꙁ. (Popa Simeon). În volumul apărut în 1807 întâlnim gravuri de *Protoierei Mihail*; în volumul următor apare și numele lui *Ierei Simeon*.

Deosebirile dintre volumul prim și celelalte 11 ne îndreptățesc să afirmăm că *Viețile Sfinților din luna lui Septemvrie*, (Neamțul, 1807), nu s'a tipărit la Neamțul; ci la *Iași*. Mitropolitul Veniamin — precum spune prefața — vroise ca la Iași să se dea în tipar întâiele șase volume. Și în Iulie 1807 se și tipărește volumul întâi *(Septemvrie)*. Dar în primăvara anului următor, mitropolitul este nevoit să se retragă, la Neamțul, lăsând scaunul Exarhului Gavriil [3]). Și astfel dorința lui se plinise numai în parte [4]).

Între anii 1807—1809 se tipărește la Neamțul *Rânduiala cum să cuvine a cânta cei doisprezeace psalmi deosebi* (1808). Aceasta este prima carte tipărită în mănăstirea Neamțul. Ultima tipăritură

---

[1]) O comoară artistică unică; astăzi în biblioteca Bodleiana din Oxford.

[2]) *Omilii*, București, 1775; *Prăvilioară*, Iași, 1784; *Chiriacodromion*, București, 1801; *Tâlcuire la cele patru evanghelii*, Iași, 1805; *Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credințe*, Iași, 1806.

[3]) *Bibliografia Românească Veche* face mențiune — după N. Iorga — și despre o *Psaltire* tipărită la Neamțul în 1807. Biblioteca Academiei Române nu are această tipăritură. Biblioteca mănăstirii Neamțul n'o cunoaște. N'am aflat-o, până acum, în nicio mănăstire. În lungile prefețe ale *Vieților Sfinților* din 1807 nu se vorbește de vreo tipăritură anterioară, la Neamțul. In prefețele tipăriturilor din 1808 și 1809, de asemenea. Iară din poarta *Psaltirii « acum întru acest chip tipărită »* la Neamțul, 1817, în vremea stăreției arhimandritului Silvestru, nu reiese că înainte de aceasta s'ar mai fi tipărit vreo Psaltire la Neamțul.

---

[1]) Cele șase luni de care vorbește prefața mitropolitului Veniamin erau: *Septemvrie*, *Octomvrie*, *Noemvrie Decemvrie*, *Ianuarie* și *Fevruarie*.

[2]) *Liturghii*, Iași, 1818; *Graiurile Maicii Domnului*, Iași, 1826.

[3]) v. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei*, București, 1888.

[4]) Celelalte volume din *Viețile Sfinților* apar la Neamțul, în ordinea următoare: Octomvrie, în 1809; Noemvrie și Decemvrie, în 1811; Ianuarie și Fevruarie, în 1812; Martie, Aprilie, Mai și Iunie, în 1813; Iulie, în 1814; August, în 1815.

nemțeană, în chirilică, este *Ciasoslovul* din 1874, tipăritură bogat împodobită cu gravuri în lemn.

Gravorii cari au împodobit tipăriturile nemțene, semnându-și operele, sunt: *Protoierei Mihail* (Strilbițchiĭ) și *Policarp* fiul său; *Simeon ierei; Ghervasie monah; Teodosie monah; Damian ieromonah; Necol*<ai> *(?)* și *Simeon fratele.*

PROTOIEREI MIHAIL (Ierei Mihail, Popa Mihai Strilbițkiĭ, Strilbețkiĭ, Protopopul Mihail Strelbițkiĭ) nu era nemțean. Activitatea lui de gravor pe pământul românesc începe în *1756*. În acest an împodobește *Mreaja Apostolică* (ΤΟ"ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟ'Ν ΔΥ ΚΤΙΟΝ), Iași, 1756, cu portretul lui Nicolae Mavroidis. În 1762 lucrează, alături de *monahul Teofan* și *Gligorie tipograful*, la împodobirea *Evangheliei* (Iași, 1762). În 1785 apare la Iași *Curioznică Arătare* ce «s'au tălmăcit din limba nemțască și s'au tipărit în tipografie cea politiciască, de Popa Mihai Strilbițkiĭ exarh din Mitropolie Iașului». În același an (1785), tot la Iași «s'au dat în stamba tipografiei bisericești, de Popa Mihai Strilbețkiĭ și exarh din Mitropoliia Iașului» *Hrisovul lui Alex. I. Mavrocordat.* Tot în 1785, Mihail Strilbițkiĭ tipărește, la Iași, un *Molitvenic*. În 1786 tipărește la Iași *Octoihul mic*, pentru care săpase chipul sfântului Ioan Damaschin. În 1777 în *Catahisis*, tipărit în Iași, îi aflăm gravura «Iisus Hristos». După 12 ani se tipăreau *Dialoguri rusești și moldovenești* (Iași, 1789) tot de către Strilbițkiĭ «în însăși a sa tipografie».

În același an (1789) îl aflăm intitulându-se «Protopopul Moldaviei, Munteniei și Basarabiei» *(Scurtă adunare a numelor*, Iași, 1789; *Molevnic*, Iași, 1789); sau «Protoierei al Moldaviei, al Valahiei și al Basarabiei» *(Psaltire*, Iași, 1790; *Catavasier*, Iași, 1792); sau «Protoierei Stăpânirilor Moldaviei, Valahiei și Basarabiei» *(Ciasoslov*, Iași, 1792; *Ciasoslov*, tipărit «întru însuși a sa tipografie în Târgul Dubăsari», 1794). În 1796 apare *Istoriia a Alexandrului celui mare din Makedonia* «în tipografiia cea volnică a Protopopului Mihail Strelbițkiĭ, în târgul Movilăului, între hotariul Rossiei și între al Moldaviei». În această tipografie se tipărește, în același an, *Psaltirea* de Movilău, cu frumoase inițiale ornate, cu frontispicii, ornamente și cu cunoscutul semn al tipografului Strilbițkiĭ.

Gravurile protoiereului Mihail se întâlnesc în aproape toate tipăriturile de Neamțul, dintre 1807—1874. Dintre cele semnate cu numele lui notăm aci: *Arhistratigul Mihail* (60 × 98); *Mântuitorul* (60 × 100); *Iisus pe cruce* (58 × 97); *Mântuitorul* (78 × 115); *Mântuitorul* (60 × 103) semnată: *Protoierei Mihail-Policarp* [1]); *Sfânta Proscomidie* (60 × 98); *Sfântul Evanghelist Ioan* (148 × 252) săpată de *Ierei Mihail* și *Monah Teofan* pentru *Evanghelia* de Iași, din 1762; *Sfântul Evanghelist Matei* (148 × 252) de aceiași; *Sfântul Evanghelist Luca* (148 × 252) de aceiași; *Sfântul Evanghelist Marcu* (148 × 252) de aceiași. Toate patru gravurile săpate pentru Evanghelia din 1762; toate patru au data: *1761; Sfântul Ioan Damaschin* (100 × 153), cu inscripție slavonească, tipărit în *Octoihul* de Iași, din 1786 și în «*Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credințe*», Iași, 1806; *Sfântul Vasilie* (106 × 159), cu inscripție grecească; *Sfântul Grigorie* (104 × 160), cu inscripție grecească; *Stema Moldovei* (78 × 121), din *Mineiele* de Neamțul; *Zodiile* (60 × 100) care au împodobit «*Calendarul*» de Iași, din 1785; *Punerea în Mormânt* (60 × 100) [1]); *Sfântul Nicolae* (60 × 100); *Proorocul David* (60 × 100).

Protoiereul acesta străin, Mihail Strilbițkiĭ, exarh din mitropolia Iașului, tipograf în Iași, în Movilău, în Dubăsari, tălmăcitor de cărți și gravor, a fost înzestrat de Dumnezeu cu multe daruri. Mare gravor în lemn n'a fost. Dar în vremea aceea opera lui a umplut un gol pe care nu avea cine să-l umplă. După el, aveau să se ivească în acea parte de țară gravori cari să-l umbrească. *Simeon, Ghervasie, Teodosie* sunt următorii lui în arta săpăturii în lemn. Dar în istoria culturii românești numele Protoiereului Mihail va sta, totdeauna, ca al unui harnic slujitor al cărții.

SIMEON IEREI. (ієрей Симеѡн; ієрей Симиѡн; п. Сѵмеѡнь; п. Σ.; п. с.) pune început activității sale de gravor în ultimul deceniu al veacului al XVIII-lea. A lucrat pentru tipografia din Iași și pentru cea din mănăstirea Neamțul. Gravuri de ale lui au fost împrumutate și tipografiei mitropoliei Bucureștilor. (Nu numai ornamentele cu sfinți, din care s'au alcătuit chenarele *Acatistului* de București, din 1823, sunt ale lui *P. Simeon;* ci și numeroasele gravuri ce ilustrează cartea, par a fi tot ale lui Simeon. *Costantie ieromonahul*, care lucra aci, nu era meșter atât de iscusit; tăietura acestor icoane mici trădează mâna lui Simeon).

Pentru Neamțul, Simeon lucrează vreme de 20 de ani: 1809—1829. Cea dintâi tipăritură împodobită de el este *Viețile Sfinților din luna lui Octomvrie* (Neamțul, 1809). Chenarul porții acestei cărți este semnat: П. С. De asemenea, frontispiciul cu icoana *Acoperământului Maicii Domnului* (v. Pl. LIV, 1) semnat: ієрей Симиѡн. În 1814 apare la Neamțul *Scara prea cuviosului părintelui nostru Ioann igumenul sfintei mănăstiri a Sinaiului* și odată cu ea minunata gravură a lui Simeon ierei (v. Pl. III). În 1818 apar cei patru *Evangheliști* ai lui, în *Noul Testament, adecă Așezământ* (Neamțul). Din aceste patru gravuri remarcabile, doar ultima (Sfântul Ioan) e semnată: п. Сѵмеѡнь

[1]) Impreună cu Policarp mai semnează Mihail *Zodiile* din *Calendar*, Iași, 1785.

[1]) Gravură foarte frumoasă, tipărită în *Viețile Sfinților*, Neamțul, 1813. E semnată: «*Protoierei Mihail*». Gravura tipărită în albumul d-lui Adrian Maniu nu este «*copie d'une autre gravure parue vers 1813 qui était signée Mihăilă*»; ci e chiar gravura originală a lui Strilbițkiĭ protoiereul, scurtată, mai târziu, cu 12 mm. (partea de jos cu cununa de spini și cu semnătura gravorului). Vezi: Adrian Maniu, *La gravure sur bois en Roumanie*, Bucarest <1929>, p. 14.

În 1821 teascurile Neamţului dau cea dintâi *Evanghelie* ilustrată la Români [1]). Tipăritura aceasta epocală este împodobită de doi gravori: *Ghervasie* monahul şi *Simeon* ierei. În această Evanghelie se tipăresc Evangheliştii: *Matei* (două gravuri), *Marcu* şi *Luca* (v. Pl. XXXIV), lucraţi de Simeon. Din mulţimea gravurilor care au împodobit această Evanghelie mai prezentăm în lucrarea de faţă pe cele cuprinse în planşele: IV; V; XX, 2; XXII, 2; XXIII, 2; XXIV, 2; XXV, 2; XXVI, 2; XXVII, 2; XXVIII, 2; XXIX, 2; XXXVI; XXXVIII; XXXIX; XL, 3 şi 4; XLI; XLII; XLIII; XLIV; XLV; XLVI; XLVII; precum şi iniţialele ornate cuprinse în planşele: LV şi LVI. Toate aceste gravuri — ca şi celelalte, neprezentate în lucrarea de faţă — din Evanghelia ilustrată, din 1821, sunt ale lui *Ghervasie* şi ale lui *Simeon*. (*Teodosie* nu apăruse încă). Gravurile sunt, aproape toate, nesemnate; dar identificarea autorilor nu e greu de făcut. Tot lui Simeon trebuesc atribuite o seamă de frontispicii de pagină. Din acestea am tipărit aci trei: Pl. LI, 1, 2; Pl. LII, 1. În 1829 *Ierei Simeon* ne dă cea din urmă a lui gravură semnată, *Născătoarea de Dumnezeu cu Pruncul* (Pl. VIII).

Simeon a fost un mare maestru al săpatului în lemn pentru ilustrarea cărţii. Gravurile lui se disting printr'o fericită distribuţie a suprafeţelor; printr'un rar echilibru; prin atenţia deosebită pe care o dă chipurilor; prin fineţea tăieturii.

GHERVASIE MONAH. În anul 1817 se tipăreşte la Neamţul « *Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare*... şi *Viiaţa cuviosului părintelui nostru, Stareţului Paisie* ». *Chenarul porţii* acestei tipărituri (130 × 168) este frumos săpat de *Gerv*<asie> *m*<onah>; chenar cu compartimente, reprezentând: Troiţa, Înălţarea Domnului, Sfântul Ioan al Sucevii, Sfântul Gheorghie, Cuvioasa Parascheva, Muceniţa Varvara, Mănăstirea Neamţului. Această gravură, împreună cu Înălţarea Domnului (154 × 145), semnată: *Mo* <nah> *Gerv*<asie>, şi cu chipul Stareţului *Paisie*, (aceasta nesemnată, dar având anul — 1817 — tăiat la fel cu cel din gravura Înălţării Domnului, (v. Pl. XIV) sunt cele dintâi lucrări de seamă ale lui Ghervasie.

În 1818 se punea sub tipar *Noul Testament, adecă Aşezământ*, una din cele mai frumoase tipărituri nemţene. *Chenarul porţii* — chenar de flori — e semnat: *Ghervasi*<e> *Mon*<ah>. Pe aceeaşi filă (v) alt *chenar* (v. Pl. XXI), semnat: *Gherv*<asie> *Mo*<nah>, încadrează icoana *Înălţării Domnului* (48 × 82), nesemnată, dar tot a lui. În tipăritura aceasta mai aflăm următoarele gravuri ale lui Ghervasie: *Sfântul Petru; Sfântul Iuda; Sfântul Pavel; Sfântul Iacov* (v. Pl. XXXV, 1, 2, 3 şi 4). Toate patru sunt semnate, dar nedatate. Ele au fost săpate pentru textul Epistolelor şi în Noul Testament s'au tipărit întâia oară. Tot aci găsim gravura *Naşterii Domnului* (v. Pl. XXXI, 2) şi o foarte frumoasă *Înălţare a Domnului* (62 × 78), amândouă nesemnate, dar ale lui.

Vreme de doi ani de zile (1819 şi 1820) Ghervasie nu mai împodobeşte cu arta lui tipărituri nemţene. În aceşti doi ani, el lucrează, împreună cu Simeon ierei, pentru ilustrarea uriaşei *Evanghelii* din 1821 [1]). Evanghelia aceasta, cu fiecare pagină în chenar bogat; cu cei 4 *Evanghelişti* acoperind fiecare câte o pagină (v. Pl. IV); cu gravuri splendide, pentru fiecare pericopă [2]); cu frontispicii, cu vignete, cu titluri şi iniţiale împodobite cu flori şi cu figuri, reprezintă o muncă *de o vieaţă de om.* La ea vor fi lucrat şi mulţi ucenici; dar greul l-a purtat *Ghervasie* şi — în mai mică măsură — *Simeon.* Dintre gravurile ce împodobesc pericopele acestei Evanghelii, două sunt semnate: *Ispitirea lui Iisus* şi *Schimbarea la Faţă* (v. Pl. XXXVI, 1, 2); prima e semnată: *Mon*<ah> *Ghervas*<ie>; a doua: *Ghe*<rvasie>. Cele mai multe din aceste gravuri de mici dimensiuni sunt săpate de el. Identificarea poate fi făcută uşor, cu ajutorul altor gravuri ale lui Ghervasie.

În acelaşi an (1821) în vremea stăreţiei lui Kir Ilarie, Ghervasie sfârşeşte de săpat *Catapeteazma* (305 × 427), gravură izolată, pentru răspândit în popor. În această cuprinzătoare lucrare întâlnim icoane identice (aceeaşi compoziţie, aceeaşi tehnică) cu cele care împodobesc pericopele Evangheliei din 1821. Dintre acestea însemnăm aci: *Intrarea în Ierusalim* (Pl. XLV, 2); *Schimbarea la Faţă* (Pl. XXXVI, 2); *Naşterea Maicii Domnului; Botezul Domnului.*

În 1821 mai dă Ghervasie o gravură de o pagină (158 × 234) pentru *Ciasosloavele* de Neamţul [3]); apoi se odihneşte o bună vreme. Activitatea lui de gravor numără douăzeci şi şapte de ani: 1817—1844.

Dintre lucrările semnate de Ghervasie, după 1821 însemnăm aci: în 1831, *Chenar de poartă* (190 × 296) din 4 bucăţi; în 1833, *Soborul Sfinţilor Îngeri* (Pl. VII); în acelaşi an, *Vindecarea Orbului* (Pl. XIX); *Mântuitorul* (139 × 213); *Sfântul Ioan Înaintemergătorul* (139 × 213); în 1844, *Sobor Ecumenic* (Pl. XXVII). Aceasta este cea din urmă gravură, semnată, a lui Ghervasie. (A fost săpată pentru *Pidalion*, Neamţul, 1844; dar nu l-a împodobit).

Dintre gravurile semnate de el, dar nedatate, menţionăm: *Mironosiţele la Mormânt* (110 × 130); *Sfânta Treime* (60 × 100); *Sfântul Trifon* şi *Sf. Prooroc Ieremia* (52 × 58); *Mucenici* (Pl. XLIX, 1); *Cuviosul Pavel Tebeul* şi *Sfântul Ioan Colibaşul* (85 × 25); *Buna Vestire* (60 × 97); *Maica Domnului* (59 × 99); *Pogorîrea de pe Cruce* (Pl. XIX, 2). (Pe cele nesemnate, le ştie unul Dumnezeu).

---

[1]) v. Dan Simonescu, *Ilustrarea Evangheliilor*, în ziarul *România*, nr. 567, din 25 Decemvrie 1939.

[1]) Cu formatul: 322 × 460 mm.

[2]) Vezi planşele: IV; V; XX, 2; XXII, 2; XXIII, 2; XXIV, 2; XXV, 2; XXVI, 2; XXVII, 2; XXVIII, 2; XXIX, 2; XXXVI; XXXVIII; XL, 3 şi 4; XLI; XLII; XLIII; XLIV; XLV; XLVI; XLVII; precum şi iniţialele ornate cuprinse în planşele: LV şi LVI.

[3]) Gravură lucrată cu mai puţină rabdare decât la celelalte.

Ghervasie monahul a fost un mare gravor. Arta lui este dinamică. Desenul, stufos. Tăietura, aspră. Îndrăzneală, largă mişcare, lipsă de inutil şi de dulceag; aceasta e arta lui Ghervasie. Îi urmează în meşteşug Teodosie, cel mai productiv gravor nemțean şi unul din cei mai harnici gravori din câți au trăit pe pământul nostru.

Dar puterea de creație a lui Ghervasie el n'o va ajunge.

TEODOSIE MONAH. În vremea în care Simeon şi Ghervasie, ajunşi la plinătatea darului lor, împodobeau Evanghelia din 1821, un ucenic îşi încerca puterile în acest meşteşug: *Teodosie.* În anul în care apărea Evanghelia ilustrată, el săpa un *Sfântul Nicolae* (111 × 150), gravură sumară, care nu avea să cunoască norocul tipăririi decât peste mulți ani de zile. Dar începutul era făcut. Peste trei ani, în 1824, ucenicul era format. În acest an el dă: *Schivnicul* (Pl. LVIII), lucrare de consacrare; *Sf. Dionisie* (50×57); *Sf. Ciprian* (50×57); *Sf. Fotie* (50×57); *Sf. Grigorie Teologul* (50×57). În 1825 sapă chipul *Cuviosului Teodosie începătorul vieții de obşte* (53 × 74). În 1826: *Nicodim monahul sfetagorețul* (53 × 70) şi *Ierotei Naxul* (53 × 70). În 1827: *Maica Domnului* (298 × 372), icoană pentru popor. În 1830: frontispiciu de pagină cu *Iisus Hristos* în cunună de flori (180 × 79); *5 frontispicii* (85 × 25) pentru coloană de pagină (Pl. XLVIII, 1, 2, 3, 4 şi Pl. XLIX, 2). În 1831: *Înălțarea Domnului* (197 × 309), pentru tipăriturile nemțene; *Climent* episcopul şi Sf. Mucenic *Agathanghel* (85 × 25). În 1832 este deosebit de activ. În acest an sapă: *Intrarea în Ierusalim* (157 × 102); *Scara* (Pl. XVIII, 1); *Buna-Vestire* (65 × 103); *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* (58 × 78); *Cuvioasa Maria Egipteanca* (92 × 168); *Sf. Ioan Gură-de-Aur* (56 × 73); *Intrarea în Ierusalim* (158 × 108); *Răstignirea* (139 × 158); *Vameşul şi Fariseul* (95×170); *Întoarcerea Fiului Stricat* (169 × 93); *Sf. Spiridon* (58 × 73); *Soborul cinstitorilor de icoane* (Pl. XXIX, 1). În 1833: *Sf. Muceniță Varvara* (Pl. VI); *Iisus şi Samarineanca* (Pl. XX, 1); *Pogorîrea Duhului Sfânt* (Pl. XXII, 1); *Buna-Vestire* (139 × 213); *Sfântul Gheorghie* (140 × 210); *Sf. Ioan dela Suceava* (140 × 210). În 1834: *Duminica Tuturor Sfinților* (155 × 122); *Răstignirea* (85 × 35), *Sfânta Cruce* (145 × 63). În 1835: *Sfânta Treime* (Pl. XXI, 2); *Răstignirea* (74 × 34); *Maica Domnului cu Pruncul* (145 × 63). În 1836 împodobeşte Octoihul de Neamțul cu *Sfântul Ioan Damaschin* (Pl. II) şi « Viața lui Paisie », cu chipul *Starețului Paisie* (Pl. XV). În 1837 dă pe *Sf. Dimitrie al Rostovului* (160 × 220); în 1838, pe *Sfântul Ioan cel Nou* (142 × 214). În 1841 şi 1844 lucrează, pentru « Pidalion », *Soboarele* (Pl. XXIII, 1; XXIV 1; XXV, 1; XXVI, 1; XXVIII, 1) şi *Mântuitorul la cârma corabiei* (168 × 233). În 1845: *Chenar de poartă* (Pl. I). În 1848: *Maica Domnului* (142 × 214); *Floare de sfârşit de pagină* (Pl. LIII, 2). În 1850: *Deisis* (Pl. LIX); *Sfinții : Ignatie, Evtimie* şi *Akakie* (Pl. XVI). În 1851: *Sfântul Mucenic Haralampie* (Pl. IX). În 1852: *Sfântul Mucenic Haralampie* (Pl. LX); *Sfinții Împărați Constantin şi Elena* (295 × 375). În 1854: *Înălțarea Domnului* (153 × 133); *Sf. Vasilie cel Mare* (22 × 60). Cea din urmă gravură a lui, semnată şi datată, este *Deisis* (290 × 275) din 1856.

Gravuri semnate de Teodosie, fără arătarea anului săpării: *Sf. Grigorie al Tessalonicului* (Pl. LIII, 1); *Adormirea Maicii Domnului* (Pl. XL, 1); *Maica Domnului* (150 × 200); *Maica Domnului* (170 × 240); *Mântuitorul* (48 × 55); *Maria spală cu lacrimi picioarele Mântuitorului* (60 × 78); *Pogorîrea de pe Cruce* (80 × 85); *Înălțarea Domnului* (139 × 155); *Sf. Mercurie* şi *Sf. Ecaterina* (57 × 73); *David Proorocul, Iosif Logodnicul* şi *Iacov fratele Domnului* [1]) (58 × 75); *Greşala lui Adam* (165 × 94); *Chenar* (128 × 174); *Cuvioşi* (52 × 70); *Mucenici şi Cuvioşi* (85 × 25); *Sfânt Ierarh* (50 × 80); *Soborul celor 12 Apostoli* (60 × 75); *Istoria lui Iosif* (155 × 103); *Punerea în Mormânt* (83 × 76); *Acoperământul Maicii Domnului* (85 × 30); *Sfântul Dimitrie* (48 × 58); *Sfântul Nicolae* (50 × 55); *Mântuitorul* (180 × 80); *Frontispiciu cu flori* (268 × 168); *9 frontispicii* (85 × 25); *2 frontispicii* (125 × 30); *Ornament cu sfinți* (310 × 14); *Ornament cu sfinți* (180 × 15).

Vreme de peste 30 de ani a lucrat harnicul Teodosie pentru cartea ieşită din tiparnița Neamțului şi pentru norodul doritor de icoane.

Teodosie a lucrat întotdeauna cu grijă şi cu multă dragoste. Arta lui nu are nici dinamismul artei lui Ghervasie; nici echilibrul şi finețea lucrului lui Simeon. Ea stă însă sub semnul migalei, al râvnei, al cuviinței şi al discreției.

DAMIAN IEROMONAH. « Ascultarea » lui Teodosie încetând cu anul 1856, este luată, pentru puțină vreme, de ucenicul lui, *Damian ieromonahul.* Acesta lucrează la Neamțul vreme de patru ani: 1857—1860.

În anul 1857 Damian sapă icoana *Maica Domnului* (205 × 265) şi *Maica Domnului* (192 × 245). În 1858: *Maica Domnului* (172 × 245) şi *Sfântul Gheorghie* (155 × 240). În 1859: *Chenar* (160 × 255) pentru poarta Psaltirii de Neamțul, din 1859; *Proorocul David* (167 × 253), pentru aceeaşi Psaltire; *Rânduiala Sf. Proscomidii* (Pl. XXI, 1); *Sfântul Ioan Gură-de-Aur* (Pl. X). În 1860: *Sfântul Grigorie Dialogul* (Pl. XI) şi *Sfântul Marele Vasilie* (139 × 218). Aceste din urmă 4 gravuri au împodobit *Liturghiile* de Neamțul, din 1860.

Arta lui Damian desvăluie o preocupare strict decorativă; cu vădite note de naivitate.

NECOL<AI>. (нєкол.; нєко.; ннк.; н. к.; н.) a lucrat câteva zeci de *frontispicii* (85 × 25), destul de bune (v. Pl. XLIX, 3 şi L, 2, 3, 4). Acestea au împodobit, în deosebi, Mineiele din vremea lui *Neonil.*

---

[1]) Biserica ortodoxă — spre deosebire de cea catolică — socoteşte pe *Iacov fratele Domnului* fiu al sfântului *Iosif Logodnicul.*

SIMEON. (Ф<рателе> Симион) a lăsat o *floare de sfârșit de pagină* (Pl. LIV, 5), pe fond negru. Data (1854) și semnătura săpate invers. Este una și aceeași persoană cu Ф<рателе> Симеоан, care semnează chenarul icoanei *Sfinții Împărați Constantin și Elena* (295×375) săpată, în 1852 « de Teodosie monah ».

CONCLUZIUNI. Gravura în lemn pentru ilustrarea cărții înceta, la Neamțul, în anul 1860. Tiparul de carte pe literă veche avea să se mai țină aci până în 1874. Litera nouă era chemată să isgonească decorativa slovă chirilică. Iară fotogravura, trudnica artă a gravurii în lemn.

Gravorii din mănăstirea Neamțul au folosit pentru lucrul lor numai lemnul de *păr* și de *buxus*. Lemnul de păr, nici prea dur, nici prea moale, destul de rezistent pentru marile tiraje, era ușor de lucrat; cuțitul și « jghiabul » nu erau jenate de fibre prea aparente. Și lemnul de păr era la îndemână. Lemnul de buxus, foarte dens, foarte dur, de coloare gălbuie, cu miros puternic și amărui la gust, era foarte căutat pentru extraordinara lui rezistență; în gravură începuse a fi întrebuințat încă din veacul XVI. Nemțenii îl procurau din pădurile Caucazului, de unde îl procurau aproape toți gravorii din Europa.

Grosimea scândurilor era, în general, cea obișnuită clișeelor tipografice: între 20—23 mm.

Munca gravorilor nemțeni, ca și a celorlalți gravori Români, se deosebea de munca obișnuită, în alte locuri, în acest meșteșug. Gravorii în lemn din alte locuri — mai ales cei prea productivi — nu-și tăiau toate desenele lor; foarte adesea, ei doar făceau desenul și-l lăsau apoi « tăietorilor de forme », în cari, în deosebi, Germania a strălucit, dintru început.

La noi această diviziune a muncii nu era cinstită. Fără îndoială că și la Neamțul ucenicii erau lăsați să taie câte un chenar în jurul unei icoane (cazul fratelui *Simeon* de care se vorbește mai sus); dar tăierea desenului principal o făcea chiar cel ce desena. Marea deosebire dintre arta a doi gravori cari lucrau în același loc și în aceeași vreme, nu poate fi explicată numai prin diferența modului de tăiere. Și la nemțeni gravurile de o anumită compoziție trădau totdeauna și o anumită tehnică.

Gravorii nemțeni n'au fost slujitori ai superstiției, în arta aceasta. « Pitorescul superstiției » [1]) nu l-am aflat în gravurile nemțene. Gravorii nemțeni erau călugări; și călugării aceștia trăiau învățătura Bisericii, în forma ei cea mai autentică. Iconografia ortodoxă, imnografia bisericească și sinaxarele cărților de slujbă erau dreptarele lor în arta aceasta (v. Pl. L, 1 și descrierea ei). Gravurile lor — cele pentru ilustrarea cărții, ca și cele izolate, de mari proporții, destinate răspândirii în popor — se deosebesc de gravurile țăranilor Români din Ardeal (împotriva răspândirii cărora intervenea la Ministerul de Culte, în Ianuarie 1863, Calinic episcopul Râmnicului) [1]).

Elemente românești întâlnim în gravurile nemțene. Puține însă: o secure, o maramă, o coasă, o tufă de « *tămâioare* », ca vignetă (tămâioare aflate pe plaiurile Neamțului, ca și în ținuturile muntene, ardelene, ori oltene). Se înțelege, însă, că nu poate fi vorba aici de o artă *românească*. Fantezia gravorilor călugări era strunită de cerințele aspre ale canonului.

Gravorii nemțeni din veacul XIX — veacul « gravurii de reproducere » — au imitat uneori și gravuri din alte locuri. Însemnăm aci cazul *frontispiciului porții* din *Evanghelistar*, Iași, 1826, (Învierea Domnului și cei 4 Evangheliști) semnat de *Ierei Simeon* și copiat după frontispiciul ΠΕΝΤΙΚΟΣΤΑΡΙΟΝ-ului tipărit la Veneția, în 1805; și al icoanelor din *chenarul* lucrat de *Ghervasie monah* pentru *Psaltirea* de București, din 1820 (după cele din chenarul porții aceluiași *Penticostar* grecesc). Dar aceasta, numai întâmplător.

Gravorii nemțeni au lucrat și pentru alte locuri: *Simeon* pentru Iași și București; *Ghervasie* pentru București [2]). Se obișnuiau și împrumuturi de gravuri între tipografii.

Din anul 1860 a încetat la Neamțul lucrul gravorilor în lemn. Gravurile lor au fost utilizate, până la 1874 și după această dată. Chiar și astăzi, părinții din mănăstirea Neamțul trag, pe vechile clișee de lemn, de format mare, ale lui Teodosie, icoane pentru poporul dreptcredincios. Ba chiar unele cărți de slujbă ieșite din tipografia Neamțului sunt împodobite cu ajutorul vechilor clișee. (Și *Noul Testament* tălmăcit de I. P. S. Patriarh *Nicodim* și tipărit la Nemțul, în anul 1937, este împodobit cu *Evangheliștii* lui *Simeon* (v. Pl. XXXIII).

Gravurile lui Simeon, ale lui Ghervasie, ale lui Teodosie au fost copiate, la sfârșitul veacului XIX, de desenatori; și — pe cale zincografică — prefăcute iar în clișee pentru împodobit cărțile cele noi [3]).

Dar nepotrivirea, lipsa de discreție, zorzoanele, vopseaua și sărăcia de duh a acestor cărți ne trezesc nostalgia pentru lucrul cuviincios și cumpănit de altădată.

---

[1]) v. Adrian Maniu, *La gravure sur bois*, prefață.

---

[1]) Cerând oprirea răspândirii unor icoane cu... *cocoși*, precum și a icoanelor neconforme tradiției ortodoxe, Calinic scria Ministrului că prin acestea « *se aduce necinste adevăratelor chipuri ale sfinților, recunoscute de biserica noastră, și se pricinuiește zminteală poporului, împuținând evlavia către cele bisericești* » (v. *Arhivele Statului*, Ministerul Instrucțiunii, dos. 1.079 1863, f. 12—13; E. Vîrtosu, *op. cit.*

[2]) Un nemțean: *Rafail*, « monah din sfânta mănăstire Neamțul », a lucrat gravuri în aramă la Brașov, pentru *Ușa Pocăinții* (1812).

[3]) A se vedea *Orologiu*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1887.

DESCRIEREA PLANȘELOR

PLANŞA I

CHENAR DE POARTĂ. Gravură de *Teodosie Monah : din Sfn : Mon*<astire> *Neamţul. Anul 1845*. Lemn de păr. Tăiată în linii severe. Distribuţie bine gândită. Bogată cunună de icoane.

Sus: *Troiţa ; Ciata Îngerilor*, în frunte cu Sf. Arhanghel Mihail (dreapta); *Ciata Îngerilor*, în frunte cu Sf. Arhanghel Gavriil (stânga).

Jos: *Înălţarea Domnului* (Maica Domnului în mijlocul Sfinţilor. Pe munte, urmele tălpilor Mântuitorului); *S*<fântul> *Teofan* şi *S*<fântul> *Mitrofan* (dreapta); *S*<fântul> *Ioan Damaschin* şi *S*<fântul> *Iosif făc*<ătorul> *de cân*<tări> (stânga). Sf. Ioan Damaschin ţine în mâna stângă icoana Născătoarei de Dumnezeu, iar în dreapta ruloul cu cântarea: *Cine nu ti va ferici*... [1]).

Pe laturea dreaptă: *Ciata Apostolilor*, în frunte cu Petru şi Pavel: *Ciata Ierarhilor ; Ciata Cuvioşilor* (în primul plan Cuviosul Onufrie, al cărui singur vestmânt e barba).

Pe laturea stângă: *Ciata Prorocilor*, în frunte cu Sfântul Ioan Botezătorul; *Ciata Mucenicilor*, în frunte cu Sfântul Arhidiacon Ştefan; *Ciata Muceniţelor*, având în frunte pe Sfânta Varvara şi pe Sfânta Ecaterina.

Gravura aceasta a împodobit « poarta » *Mineielor* « lui Neonil » (12 volume, Neamţul, 1845—1847); a *Triodion*-ului (Neamţul, 1847) şi a *Penticostarion*-ului (Neamţul, 1848).

PLANŞA II

SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN. Gravură de *Teodosie Monah, 1836, Iannu*<arie> *2*. Lemn de păr. Gravură cu multă perspectivă. Elemente decorative din renaşterea italiană. Lucru făcut cu conştiinţă artistică şi cu multă dragoste. În cartea deschisă, Sfântul Ioan Damaschin scrie Stihira Învierii (glas I): Τὰς ἑσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς πρόσδεξαι ἅγ... (Rugăciunile noastre cele de seară primeşte-le *Sf*<inte>...). Iară ca unui luptător împotriva hulitorilor sfintelor icoane (Sfântul a stat împotriva împăraţilor Leon şi Constantin (V, Copronim) şi a sinoadelor iconoclaste [2]), gravorul i-a aşezat, potrivit predaniei, icoana Maicii Domnului cu Pruncul. A fost săpată pentru *Octoih*-ul de Neamţul, din 1836.

---

[1]) « Dogmatica » dela slujba Vecerniei, glas 6.
[2]) Sinodul din Constantinopol, dela 754.

PLANŞA III

SCARA. Gravură de *Ierei Simeon*. Lemn de păr. Deşi nu poartă data, ea poate fi fixată: gravura aceasta a fost lucrată *numai* pentru împodobirea *Scării* « prea cuviosului părintelui nostru Ioann igumenul sfintei mănăstiri a Sinaiului », tipărită la Neamţul, în vremea stăreţiei arhimandritului Silvestru, în 3 Iulie *1814*. Gravura denotă o desăvârşită cunoaştere a conţinutului cărţii ascetice a Sfântului Ioan (Scărarul). Scara ridicată spre cer are 30 spiţe, după cele 30 de capitule (Cuvinte) ale cărţii; capitule socotite, la rându-le, după cei 30 ani ai vieţii pământeşti a Domnului [1]). Scara se ridică de pe şapte trepte (Şapte Taine ale Bisericii şi şapte daruri ale Duhului Sfânt). În primul plan, în fruntea cetei monahilor, Sfântul Ioan, Igumenul, ţinând ruloul cu îndemnul: suiţi-vă! [2]) În fund, mănăstirea « Sinaiului ». Gura imensă a « bălaurului » înghite pe cei prăvăliţi de diavol. Îngerul Domnului priveghiază şi apără de diavol pe cei osârduitori. Sus, la capătul scării, Hristos primeşte pe cei biruitori.

Gravura este fericit realizată. Tăietură de mare siguranţă şi fineţe. (Umbre din linioare întretăiate nu întâlnim la alţi gravori nemţeni). Atenţie deosebită în redarea chipurilor. Mână de maestru.

PLANŞA IV

SFÂNTUL EVANGHELIST MATEI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. A împodobit Evangheliile de Neamţul, din: 1821, 1834, 1845, 1858. Pe cealaltă parte a planşetei este săpat Sfântul Evanghelist *Marcu* (Pl. V). Desen defectuos. Grijă deosebită pentru amănunt: unghiile foarte clar redate. Simbolul Evanghelistului — îngerul — (omul cu aripi), cu largă mişcare. Execuţie ireproşabilă. Mare fineţe de cuţit. Mână de tăietor cu extraordinară rutină. Fondul punctat (asemenea celor din gravurile din Pl. VIII, XXXIII, 3; XXXIV, 3) şi virtuozitatea de tăietor ne silesc să ne gândim la *Simeon Ierei*. A fost săpată pentru *Evanghelia* de Neamţul, din 1821.

---

[1]) În « Înainte privire a sfintei Scări », din tipăritura dela 1814, cetim: « *Cela ce suire întocma numărată cu vârsta cea dupre trup a lui Hs. ne-au teslărit noaă, bine cu adevărat au socotit* ».
[2]) În tipăritura dela 1814, în locul lasat liber, sus, în partea stângă a gravurii, a apărut, cules, acest text: « *Suiţi-vă, suiţi-vă, suire cu oserdie a inimii, fraţilor, auzind pre cela ce au zis : Veniţi să ne suim în muntele Domnului şi în casa Dumnezeului nostru. Şi pre cela ce săvârşaşte picioarele noastre ca ale cerbului şi preste ceale înalte, adecă pre treapta fericitei dragostei ne pune pre noi. Netemându-ne de cei ce să văd căzând* ».

PLANŞA V

SFÂNTUL EVANGHELIST MARCU. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. A împodobit Evangheliile de Neamţul, din 1821, 1834, 1845, 1858. Pe cealaltă parte a plăcii este gravat Sfântul Evanghelist *Matei* (Pl. IV). Acelaşi desen defectuos. Simbolul Evanghelistului — leul înaripat — foarte robust tăiat. În fund, Ioan botează pe Mântuitorul [1]). Rutina tăieturii din *Mateiu* nu e ajunsă, nici în aceastǎ gravură, nici în celelalte două ce împodobesc Evanghelia din 1821. (Gravura — de aceleaşi dimensiuni — ce reprezintă pe Sfântul Evanghelist *Ioan* are săpat anul: *1821 ;* an în care s'a tipărit Evanghelia ilustrată).

PLANŞA VI

SFÂNTA MAREA MUCENIŢĂ VARVARA. Gravură de *Teodosie Monah, 1833.* Lemn de păr. Sfânta, de bun neam, poartă haine scumpe. Sabia dela picioare şi scena din planul al doilea (dreapta) arată în ce chip a primit cununa muceniciei. În fund: în dreapta, turnul în care a fost închisă de tatăl ei; în stânga, baia zidită « cu trei ferestre » din porunca ei, închipuind taina botezului în numele Troiţei, potrivit cântării Acatistului [2]). Pe frontispiciul baii, inscripţia: *Treimea cinstesc.* Gravură în puternică notă apuseană. Tehnică sigură. A împodobit *Ciasoslovul* de Neamţul, din 1833, din 1835 şi din 1874.

PLANŞA VII

SOBORUL SFINŢILOR ÎNGERI. Gravură în lemn de păr, de *Mon*<ah> *Gherv*<a>*s*<ie>, *1833.* În primul plan, Mihail « slujitor al Legii ». În dreapta lui, Gavriil « cel ce desleagă legăturile naşterii la prunci ». În dreapta, un prunc având mâinile împreunate a rugăciune; un înger îi arata Troiţa. Gravorul, aşezând pe Mihail în fruntea oştilor îngereşti, dovedeşte cunoaşterea *irmosului* Acatistului Sfinţilor Voivozi [3]). Apuseană în concepţie. Multă mişcare. Ansamblu izbutit. Gravura a fost săpată pentru ilustrarea slujbei Acatistului Sfinţilor Voivozi Mihail şi Gavriil, din *Ciasoslov*-ul de Neamţul. O aflăm şi în *Ciasoslov*-ul din 1833 şi în cel din 1874.

PLANŞA VIII

NĂSCĂTOAREA DE DUMNEZEU, CU PRUNCUL. Gravură în lemn de buxus, de *Ierei Simeon, 1829.* Tăietură de mare fineţe. Umbrele din liniuţe întretăiate, ca în gravura din planşa III. Chipurile foarte frumoase. Fondul punctat, ca în gravurile din Pl. IV ; XXXIII, 3 ; XXXIV, 3 şi LVII, 1. Chenar de flori. Bogată ornamentaţie. Inscripţia: *Supt milostivire Ta scăpăm, Născătoare de Dumnezeu ; din primejdii ne izbăveşte pre noi* [4]).

[1]) Marcu îşi începe Evanghelia cu activitatea lui Ioan Înaintemergătorul, care, ca un leu, striga în pustie: gatiţi calea Domnului!

[2]) « *Bucură-te, ceea ce ai închipuit, în baia cea cu trei ferestre, taina sfântului botez în numele prea sfintei Treimi!* ».

[3]) « Mai marele îngerilor este Mihail Arhanghelul; dar se proslăveşte împreună cu dânsul mai luminat tainuitorul Darului şi vestitorul Fecioarei ». (*Irmosul* pesnei VIII).

[4]) Prescurtare a *bogorodicinei* Troparelor Vecerniei din Postul Mare.

PLANŞA IX

SFÂNTUL MUCENIC HARALAMPIE. Gravură de *Te*<odosie>, *1851.* Lemn de păr. Concepţie bizantină. Tehnică puţin sigură. Sfântul apare monumental în spaţiu. Gravură realizată după canon: Haralampie este zdrobitor al dracilor şi izbăvitor de molima ciumei (înlănţuitorul ciumei). Mai săracă decât gravura aceluiaşi Teodosie, săpată la Neamţul în 1852 (Pl. LX).

PLANŞA X

SFÂNTUL IOAN GURĂ-DE-AUR. Gravură de *Damian Ieromo*<nah>, *1859*, *Noemv*<rie> *10.* Lemn de păr. Icoană bizantină. Bună împărţire a suprafeţelor. Preocupare strict decorativă. Tratată mai mult ca ornament. Pe ruloul desfăşurat, inscripţia: *Cela ce ai dăruit noaă aceste rugăciuni obşteşti.* (Din Liturghia Sfântului). A fost săpată pentru *Liturghiile* de la Neamţul, din 1860.

PLANŞA XI

SFÂNTUL GRIGORIE, AL DOILEA CUVÂNTĂTOR DE DUMNEZEU. (Grigorie Dialogul, Grigorie Papa, Grigorie cel Mare). Gravură de *Damian ierom*<onah>, *1860*, *Mar*<tie> *26.* Lemn de păr. Aceeaşi concepţie. Aceeaşi tehnică. Frumoasă stilizare a arborilor şi florilor. În cartea deschisă, cetim: *D*<oa>*mne D*<u>*mnezăul nostru priimeşte aciastă rugăciune cu osârdie dela robii tăi* [1]). A împodobit aceleaşi *Liturghii* (Neamţul, 1860).

PLANŞA XII

DEISIS [2]). Mântuitorul pe tron, în vestminte arhiereşti, având în dreapta pe Născătoarea de Dumnezeu şi în stânga pe Înaintemergătorul şi botezătorul Domnului: Ioan. Maica Domnului şi Ioan în atitudine de umilită rugăciune, pentru lume [3]). Icoana aceasta răsăriteană a pătruns repede în apus. Uneori o întâlnim în variante interesante [4]). În gravura noastră avem, în celelalte planuri: Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil; Sfinţii mari mucenici Gheorghie şi Dumitrie; sus: Dumnezeu-Tatăl; în mijloc: Duhul Sfânt. Icoană bizantină în concepţie. Tratată foarte liber din punct de vedere anatomic şi tehnic. Surprinde prin îndrăzneala liniilor. Pare a fi săpată în vremi foarte apropiate de noi. Admirabil izvor de inspiraţie tehnică.

[1]) Din *Rugăciunea cererii cu osârdie.*

[2]) Δέησις-εως = cerere stăruitoare, rugămite aprinsă, rugăciune.

[3]) « *C'est le sujet de la Déisis (Prière) si répandu dans l'art byzantin et qui exprime d'une manière frappante la doctrine de l'intercession* ». (L. Bréhier, *L'art Chrétien. Son développement iconographique. Dès origines à nos jours.* Paris, 1928, p. 147).

[4]) În biserica San Marco din Veneţia, Sfântul Ioan din « Deisis » (în mozaic) este înlocuit cu Sfântul Marcu. În Deisis din biserica Sfântul Nicolae din Curtea de Argeş, Înaintemergătorul este înlocuit cu Sfântul Nicolae.

În unele icoane Născătoarea este în stânga şi Înaintemergătorul în dreapta Mântuitorului; în unele, Născătoarea ţine un rulou desfăşurat; în altele, ea poartă coroană împărătească; în unele întâlnim şi Arhangheli; în altele nu. Asupra variantelor româneşti ale acestei icoane « care formează un episod esenţial al Judecăţii celei de pe urmă », vezi: I. D. Ştefănescu, *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, nouvelles recherches, texte. Paris, Geuthner, 1929, pp. 124-128.

PLANŞA XIII

SFÂNTA ÎMPĂRTĂŞANIE. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Anul *17<>0.* (Cifra zecilor s'a rupt. Poate fi: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). Inscripția slavonă de pe slavă: ꙗдꙑй мою плóть и пїай мою крóвь во мнѣ прѣбывлѣтъ и азъ в'нéмъ *(Cela ce mănâncă trupul meu şi bea sângele meu, întru mine petrece și eu întru el).*

Forme anatomice realiste. Desen şi execuție de rară finețe. Foarte frumos chipul Mântuitorului.

A împodobit Rânduiala Sfintei Împărtăşanii din *Ciasoslov*-ul de Neamțul, din 1833, 1835, 1874 şi din *Dumnezeeștile Liturghii*, Neamțul, 1860. (A fost adusă la Neamțul din alte locuri.)

PLANŞA XIV

STAREŢUL PAISIE. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Anul. *1817.* Inscripția *Cuv*<i>*os* *Păr*<intele> *nostr*<u> *Paisie Star*<e>*ț* *S*<fintelor> *M*<onastiri> *N*<eamțul> *i S*<ecul>. Trăsături aspre. Multă variație de tonuri. Elementele componente bine studiate. Foarte decorativ. Trăsătura lui *Simeon Ierei* nu este; iară *Teodosie* nu se ivise încă. Şi nici nu e lucru de începător. A împodobit cartea lui Grigorie Ierodiaconul: *Povestire din parte a vieții Prea Cuviosului Părintelui nostru Paisie*, în « *Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare* », Neamțul, 1817. Titlul acestei cărți fiind încadrat de o gravură cu compartimente semnată de *Ghervasie* monahul, credem că nu greşim atribuind lui *Ghervasie* acest portret. (Anul e săpat exact ca în gravura *Înălțării Domnului*, din *1817*, de *Mo*<nah> *Gherv*<asie>.

PLANŞA XV

STAREŢUL PAISIE. Gravură de *Teodosie, 1836.* Lemn de păr. Copie liberă după cea din 1817. Mai slabă decât originalul. Cu unele amănunte anatomice ale feței. A împodobit tipăritura: *Viiața Prea Cuviosului Părintelui nostru Starețul Paisie*, Neamțul. 1836 [1]).

PLANŞA XVI

SFINŢII NOI CUVIOŞI MUCENICI: IGNATIE, EVTIMIE şi AKAKIE. Gravură de *Teodosie Monah, 1850.* Sfinții, tineri, fără barbă, au *marea shimă.* Concepție monumentală. Linii severe. Una din cele mai de pe urmă gravuri ale lui Teodosie.

PLANŞA XVII

1. MÂNTUITORUL. Gravură în lemn de păr, de *Protoierei Mihail* şi *Policarp* [2]). A împodobit cea dintâi carte tipărită în mănăstirea Neamțul: *Rânduiala cum să cuvine a cânta cei doisprezeace psalmi deosebi* (Neamțul, 1808).

2. STEMĂ. Gravură în lemn de păr. Este stema împărătească rusească, cu stemele țărilor româneşti la picioare. A împodobit *Viețile Sfinților din luna lui Septemvrie*, editate de Neamțul, dar date în tipar la Iaşi. Deşi nesemnată, este opera lui Mihail Strilbițkiĭ, Protoiereul, care pentru *Viețile Sfinților din luna lui Martie* (Neamțul, 1813) sapă *Stema Moldovei* (79 × 123) în vremea Domnitorului Scarlat Alexandru Calimah.

---

[1]) Cartea aceasta fiind scrisă pentru a curma « neunirea istornicilor », s'a simțit nevoia şi de chip nou. L-a săpat Teodosie.

[2]) Policarp era fiul lui Strilbițkiĭ. În poarta *Octoihului mic* tipărit la Iaşi, în 1786, cetim: « S'au tipărit de Popa Mihail Strilbețkiĭ Iconom din Mitropoliia Iaşului şi de fiul său Policarp ».

PLANŞA XVIII

1. SCARA. Gravură de *Teodosie Monah, 1832.* Lemn de păr. Mai săracă decât a lui Simeon (v. Pl. III). La *Cuv*<iosul> *Ioan Scărariul* ruloul cu acelaşi îndemn: *Suiți-vă* ! Elemente în plus: Maica Domnului în rugul cel nears în foc; Moisi [1]) care-şi dezleagă încălțămintea spre a se apropia de locul sfânt (v. Exod. III—6). A împodobit *Psaltirea* de Neamțul din 1843, 1844 şi 1859; *Triodion*, Neamțul, 1847; *Apostolul*, Neamțul, 1851.

2. SFÂNTUL IOAN EVANGHELISTUL. (іωáнннΣ). Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Fără dată. Icoana bine compusă în cununa de frunze. Chipul frumos, întors pentru inspirație. Haina, puțin studiată.

PLANŞA XIX

1. VINDECAREA ORBULUI DIN NAŞTERE. Gravură în lemn de păr, de *Mo*<nah> *Gherv*<asie>, 1833. Bună distribuție a elementelor. Perspectivă. In primul plan, Iisus unge, cu tină, ochii orbului. In al doilea plan, orbul spălându-şi ochii în apa Siloamului. Multă mişcare. Trăsături aspre. Figurile puțin studiate. A fost săpată pentru *Evanghelia* tipărită la Neamțul, în anul 1834. A mai împodobit *Psaltirea* (Neamțul, 1843); *Penticostarion*-ul (Neamțul, 1843) şi *Apostolul* (Neamțul, 1851).

2. POGORÎREA DE PE CRUCE. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. In spirit răsăritean. Naivă. Sumară. Alcătuită după cântarea: « Când te-au pogorît de pre lemn, mort, cel din Arimateia pre Tine viața tuturor ». (În Vinerea Patimilor, seara, la Stihovnă). A împodobit *Triodion*-ul de Neamțul (1847). Poate fi atribuită, fără teamă, lui *Ghervasie.*

PLANŞA XX

1. IISUS ŞI SAMARINEANCA. Gravură de *Teodosie monah, 1833.* Lemn de păr. Peisaj cu multă perspectivă. În primul plan, Mântuitorul cere apă: *dă-mi apă să beu* ! Samarineanca (Фωтїнн) [2]), în nedumerire şi sfiială. In fund, cetatea Samariei. De după deal apar Ucenicii. Frumoşi cei doi copaci din dreapta. Gravura a fost săpată pentru Evanghelia din *1834.* A mai împodobit *Psaltirea* (Neamțul, 1843), *Penticostarion*-ul (Neamțul, 1848) şi *Apostolul* (Neamțul, 1851).

2. IISUS ŞI NICODIM. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Nicodim, din tagma fariseilor, vine la Iisus noaptea, de frica Iudeilor. Gravorul a vrut să redea nedumerirea lui Nicodim la cuvintele Mântuitorului: « De nu se va naşte cineva de sus, nu va putea vedea împărăţia lui Dumnezeu » (*Ioan*, III—3). A fost săpată pentru *Evanghelia* din 1821 (Neamțul).

---

[1]) Gravorul cunoştea vieaţa Sfântului Ioan Scarariul, de ale căruia isprăvi duhovniceşti minunându-se toţi cei împreună cu dânsul « ca pre un alt oarecare Moisi, de curând arătat, cu sila la povăţuirea fraţilor l-au rânduit » (v. *Viiața în scurt a Avvei lui Ioann Igumenului sfântului munte al Sinaiului*, scrisă de Daniil Monahul Raitheanul, în *Scara*, Neamţul, 1814).

[2]) Фωтїнн este numele Samarinencii. La *Sinaxarul* slujbei din Penticostar (Dumineca Samarinencii) cetim: « Aceasta iaste Samarineanca pre carea o au numit Hristos, mai pre urmă, Fotinì ». (După *Penticostarion*, Râmnic, 1743). Iară la *Sinaxarul* slujbei din 26 Fevruarie, când se face pomenire şi pentru « *Sfânta Muceniță Fotinì, Samarineanca cu carea au vorbit Hristos la puț* », cetim că Hristos arătându-se lui Victor (stratilatul) fiul Samarinencii, în vremea lui Neron, i-a zis lui: « *Acum Fotinòs îți va fi numele tău, căci mulți luminându-se dela tine, vor veni cătră mine* ». Iară muceniţa marturiseşte: « *Eu m'am chemat Fotinì de Hristos şi Dumnezeul meu* ». Fotinì, împreună cu cinci surori (Anatolì, Fotò, Fotìs, Paraschevì şi Kiriakì) şi cu cei doi fii (Victor şi Iosi) au primit cununa muceniciei în vremea lui Neron. (v. *Mineiul*, luna lui Fevruarie în 26 de zile).

PLANŞA XXI

1. SFÂNTA PROSCOMIDIE. Gravură în lemn de par, de *Damian Ierom*<onah>, *1859*, *Octo*<mvrie> *20*. Desen naiv. Preocupare strict decorativă. Lucrată pentru *Liturghierul* de Neamţul, din 1860, în care a apărut cu suprascrierea: *Închipuirea Sfântului Disc.*

2. SFÂNTA TREIME. Gravură de *Teodosie Monah*, *1835*. Lemn de păr. Troiţa, în chipul celor trei tineri ospătaţi la stejarul Mamvre, de Avraam cel iubitor de streini şi de Sara. Stejarul, la fel cu cei doi din gravura nr. 1, Pl. XX. Impărţirea suprafeţelor bine studiată. Tăiat cu multă grijă. Linii foarte curate. Săpată pentru *Octoih*-ul din 1836 (Neamţul).

PLANŞA XXII

1. POGORÎREA DUHULUI SFÂNT. Gravură de *Teodosie Monah*, *1833*. Lemn de păr. Maica Domnului în mijlocul Sfinţilor. Duhul se pogoară în chip de limbi de foc. A fost sapată pentru *Evanghelia* din 1834 (Neamţul). A împodobit *Evangheliile* şi *Apostolul* de Neamţul.

2. ÎNTOARCEREA FIULUI STRICAT. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Tatăl îşi îmbrăţişează fiul sosit desculţ, gol şi împovărat de ruşine. Slugile cu haina de sărbătoare şi inelul. Se vede şi « viţelul cel gras » ce va fi junghiat pentru ospăţ.

PLANŞA XXIII

1. ÎNTÂIUL SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Teodosie Monah*, *anul 1841*. Lemn de păr. În primul plan, în mijloc, pe tron, stă Împăratul (Constantin cel Mare [1]). La picioarele lui, biruit, ereticul *Arie*, tăgăduitorul dumnezeirii Fiului. În dreapta şi în stânga Împăratului, patriarhi şi episcopi. Cei din stânga lui ţin un rulou pe care cetim, scris în lung, spre a se putea înţelege bine: *Cred întru unul Dumnezeu* [2]). În al doilea plan, trei grupe: în centru, ostaşi; în dreapta şi în stânga, sfinţi Părinţi. Doi dintr'înşii sunt arătaţi pe nume: *Sfântul Nicolae* (Arhiepiscopul din Mira Lichiei) şi *Sfântul Spiridon* (al Trimitundei, din Cipru). Sfântul Spiridon e înfăţişat făcând cunoscuta minune spre a ruşina pe un filosof, partizan al lui Arie [3]). În laturea stângă a gravurii sunt grupaţi preoţi şi diaconi [4]).

Gravura a fost săpată pentru a împodobi *Pidalion*-ul (Neamţul, 1844). În Pidalion ea a apărut cu următoarea inscripţie, culeasă (în locul lăsat liber sus): « Sfnt: şi întâiul Icumenic Sinod cel adunat în Nicheia în vremea Marelui Înpărat Constantin asupra lui Arie. Părinţi 318 ». Caracter rasăritean. Copie liberă după icoanele din biserici şi după gravuri mai vechi. Lucrată cu multă grijă. A împodobit şi *Apostolul* de Neamţul, din 1851.

2. VAI VOUĂ! Gravură nesemnată. Lemn de buxus. A împodobit pericopele *Evangheliei* de Neamţul, din 1821 şi 1834, care vorbesc despre încercările « legiuitorilor » şi fariseilor de a prinde pe Iisus în cuvânt. Pe cealaltă parte: *Zis-a Domnul* (Pl. XXV, 2).

[1]) Se ştie că Împaratul Constantin a deschis doar Sinodul şi a plecat. Sinodul a fost prezidat foarte probabil — pe rând de: *Eustaţie* al Antiohiei, *Eusebie* al Cezareei, *Alexandru* al Alexandriei. (După relaţii mai târzii şi de *Osie* episcopul Cordovei).

[2]) La acest Sinod s'a formulat Simbolul Credinţei până la art.: *Şi întru Duhul Sfânt*...

[3]) Sfântul Spiridon, marele făcător de minuni, strângând în mână o cărămidă, aceasta s'a desfacut în *foc*, *apă* şi *lut*: analogia treimei în uniune.

[4]) Aci s'a distins, în discuţiunile premergătoare deschiderii solemne a Sinodului, diaconul Athanasie din Alexandria (Sfântul Athanasie cel Mare de mai târziu).

PLANŞA XXIV

1. AL DOILEA SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Teodosie Monah*, *anul 1841*. Lemn de păr. O întâlnim în *Pidalion* de două ori: în fruntea canoanelor Sinodului II şi Sinodului V Ecumenic. 1. La Sinodul II Ecumenic poartă, în locul lăsat liber sus, inscripţia: « Sfnt: şi Icumenicul al doilea Sinod cel adunat în Constantinopol de înpăratul Teodosie cel Mare [1]), asupra lui Machidonie. Părinţi 150 ». 2. La Sinodul V Ecumenic poartă inscripţia: « Sfnt: şi Icumenicul al cincilea sinod adunat în Constantinopol, în timpul Înpăr<atului> Iustinian I, în anul dela Hs. 553. Părinţi 165 ».

2. AMIN ZIC VOUĂ! Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. O întâlnim în fruntea pericopelor evanghelice cari, obicinuit, conţin vorbirea în pilde a Mântuitorului. S'a tipărit în *Evanghelia* de Neamţul, din 1821 şi în cele următoare acesteia. Pe cealaltă parte: *Sfat au făcut fariseii.* (Pl. XXVII, 2).

PLANŞA XXV

1. AL TREILEA SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Teodosie Monah*, *anul 1841*. Lemn de buxus. Inscripţia: *Sf. a toată lumea al treilea Sobor, cel adunat la Efes, de înpăratul Teodosie cel mic, înprotiva lui Nestorie. Părinţi 200. La anii dela Hr. 431.* Este singura inscripţie de acest fel săpată în lemn; nu culeasă. În gravură se vede Teodosie (I, cel tânăr) prezidând Sinodul [2]). Desenul este tăiat cu grijă şi cu multă siguranţă.

2. ZIS-A DOMNUL. Gravură nesemnată. Fără dată. Lemn de buxus. A împodobit pericopele *Evangheliei* de Neamţul, din 1821 şi următoarele, în care Iisus vorbeşte Ucenicilor, sau celor ce vin la dânsul să-l întrebe.

Pe partea cealaltă: *Vai vouă* ! (Pl. XXIII, 2).

PLANŞA XXVI

1. AL PATRULEA SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Teodosie Monah*, *1844*. Lemn de păr. O întâlnim în *Pidalion* de două ori: 1. În fruntea canoanelor Sinodului IV, purtând inscripţia: *Sfnt: şi Icumen*<icul> *al patrulea Sinod, cel adunat în Halk*<idon> *în timpul înpăraţilor Marchian şi Pulheria, la anul dela Hs. 451. Părinţi 630*; 2. În fruntea canoanelor Sinodului VI, cu inscripţia: *Sfnt: şi Icumenicul al şaselea Sinod adunat în Constantinopol în timpul înp*<ă>*r*<atului> *Constantin bărbosul, în anul dela Hs. 680. Părinţi 170.* În gravură vedem şi pe împăratul Constantin « bărbosul » (Pogonatul) din vremea Sinodului VI şi pe Dioscur al Alexandriei, din vremea Sinodului IV [3]). Dioscur este lipsit de slava sfinţilor.

2. RUGĂCIUNEA DIN GRĂDINA GHETSIMANI. Lemn de buxus. Nesemnată. Gravorul redă momentul din Luca (XXII, 42—43): « Părinte, de voeşti, treci dela mine acest pahar; dar nu după voia mea, ci după voia ta. Iar un înger din cer s'a arătat lui şi-l întărea ». Mai la vale, « ca la o aruncătură de piatră », Ucenicii dormind. In fund, cetatea.

[1]) Împăratul Teodosie I (cel Mare) a convocat Sinodul, dar nu l-a prezidat. A prezidat Meletie arhiepiscopul Antiohiei. Murind Meletie, preşedinţia a luat-o Grigorie (de Nazianz) arhiepiscopul Constantinopolului. Retrăgându-se Grigorie din scaunul arhipăstoresc, preşedinţia a luat-o Nectarie, noul ales în scaunul lui Grigorie. În gravura din *Îndreptarea Legii* cetim şi numele papei *Damas* (Damasus). Dar Papa Damasus n'a luat parte la Sinod. La acest sinod au participat numai episcopi din imperiul roman de răsărit.

[2]) Împăratul Teodosie n'a prezidat Sinodul III. Aci el a fost reprezentat prin comitele Candidian. Sinodul a fost prezidat de Chiril al Alexandriei; apoi, în vremea turburării, de Ioan al Antiohiei şi după aceea de Ioan al Ierusalimului.

[3]) Sinodul IV Ecumenic a osândit erezia monofizită şi a depus pe Dioscur.

PLANŞA XXVII

1. AL ŞASELEA SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Ghervasie mon*‹ah›, *leat 1844.* Lemn de păr. Marginea de sus a planşetei s'a rupt. Împăratul (Constantin Pogonatul) care a convocat Sinodul la Constantinopol, în anul 680, este, într'adevăr, bărbos. Şi prin desen, şi prin tăietură, se deosebeşte de « soboarele » lui Teodosie. Mai stufoasă, mai aspră; cu disproporţii vădite. Dar cu mai multă mişcare. Anul (1844) ne arată că ea fusese tăiată pentru Pidalion (1844). Dar, fie din pricină că n'a fost sfârşită la vreme, fie pentru altă pricină (poate, pentru a nu face notă discordantă) locul ei în fruntea canoanelor Sinodului VI, din Pidalion, l-a luat gravura lui Teodosie.

2. SFAT AU FĂCUT FARISEII... Gravură în lemn de buxus. Ne înfăţişează pe fariseii cari ispitesc pe Iisus. Pe cealaltă parte: *Amin zic vouă* ! (Pl. XXIV, 2).

PLANŞA XXVIII

1. AL ŞAPTELEA SOBOR ECUMENIC. Gravură de *Teodosie Monah, 1844, S. M*‹onastire› *N*‹eamţul›. Lemn de păr. Tăiată după cea din *Îndreptarea Legii.* Pe tron, Constantin [1]) (VI) şi Irina (muma lui). În dreapta tronului, episcopi romani; în stânga, răsăriteni. În grupul acestora, un reprezentant al monahilor [2]). « Hulitorii icoanelor » părăsesc adunarea, admonestaţi de shimonah şi de un arhiepiscop. În *Pidalion* gravura poartă inscripţia: Sfnt: şi Icumenicul al şaptelea Sinod în Nichea, a două oară adunat, în timpul înpăr‹aţilor› Constantin şi Irina [3]), în anii dela Hs. 787. Părinţi 367 ».

2. CEL VRĂJMAŞ SAMĂNĂ NEGHINĂ. Gravură pentru ilustrarea locului din Evanghelie: « Asemenea este împărăţia cerurilor omului care a sămănat sămânţă bună în ţarina sa; dar pe când oamenii dormeau, a venit vrăjmaşul lui şi a sămănat neghină printre grâu: şi s'a dus ». (*Matei*, XIII, 24). Nesemnată. Lemn de buxus.

Pe partea cealaltă: *Un om îngenunche în faţa lui Iisus.*

[1]) Este adevărat că Irina şi Constantin au fost la ultima şedinţă a Sinodului.

[2]) La acest Sinod au fost admişi, pentru prima dată, călugării: cu vot consultativ.

[3]) Prezentând gravura care a apărut în fruntea canoanelor Sinodului VII Ecumenic, din *Îndreptarea Legii*, d-l Dan Smântânescu scrie: « Ultima gravură în acest gen şi cea mai originală, reprezintă Soborul al şaselea dela Niceia la anul 754, sub împăratul Constantin Copronymul şi al împărătesei Irina, ambii înfăţişaţi stând pe tron şi ţinând o mare cruce bizantină. În dreapta şi în stânga două mari grupe de preoţi, trimişii Papei şi Patriarhul. Soborul a avut ca scop să pedepsească pe iconoclaşti, sau cum spune textul gravurii « pe hulitorii de icoane » (v. Dan Smântânescu, *O carte de legi din timpul lui Matei Basarab, Îndreptarea Legii (1652)*, în *Artă şi Tehnică Grafică*, caietul 8, Iunie—Septemvrie 1939, p. 67). Cumul de erori !

I. *ѕ̃* din inscripţie este 7, nu 6, cum a cetit d. Smântânescu. Inscripţia aceea vorbeşte de *Sinodul 7 Ecumenic.*

II. Constantin Copronim nu putea prezida un sinod care avea să pedepsească « pe hulitorii de icoane » — cum bine spune d. Smântânescu — el, Copronimul, fiind foarte hulitor de icoane.

III. Constantin Copronimul nu putea fi faţă la Sinodul care a osândit pe hulitorii de icoane (787), fiindcă la această vreme el era mort de 12 ani († 775).

IV. Irina nu putea prezida Sinodul alături de Constantin Copronim; Constantin Copronim (Constantin V) era tatăl lui Leon IV (Chazarul) soţul Irinei. Irina era nora lui Copronim. Constantin din gravură este fiul Irinei: Constantin VI (Porfirogenetul).

PLANŞA XXIX

1. SOBORUL CINSTITORILOR DE ICOANE, din vremea împăratului (minor) Mihail III şi a împărătesei Teodora (muma lui) ţinut la Constantinopol, în anul 842 [1]). Gravură de *Teo*‹dosie› *M*‹onah›, *1832.* Lemn de păr. Teodora şi Părinţii din primul plan ţin în mâni icoane; unul, mahrama cu chipul Mântuitorului; altul, Evanghelia. Gravura nu se deosebeşte de celelalte lucrări ale lui Teodosie — gravuri din anii: 1841—1844 — înfăţişând Soboarele Ecumenice. A împodobit *Evanghelia* din 1834 (Neamţul). O întâlnim apoi în fruntea slujbei Duminecii Ortodoxiei, din *Triodion*-ul dela 1847 (Neamţul) şi în *Apostol* (Neamţul, 1851).

2. LUCRĂTORII VIEI [2]). Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Săpată pentru ilustrarea pildei din *Matei*, XXI, 33—41. În primul plan, lucrătorii viei ucid pe unul din servitorii trimişi de stăpânul viei. În al doilea plan, alt servitor este bătut de lucrători. În planul al treilea, lucrătorii sparg capul, cu pietre, celui de al treilea servitor. În fund, foişorul de pază. În stânga foişorului, teascul şi zăcătoarea. În dreapta, viia. Gravura a fost săpată pentru *Evanghelia* de Neamţul, din 1821. A împodobit şi alte tipărituri nemţene, după 1821. Pe partea cealaltă: *Samarineanul milostiv.* (Pl. XLI, 1).

[1]) După prigoanele din vremea lui Leon Armeanul (813 820), Patriarhul Constantinopolului Metodie (Mărturisitorul) aşeza cu cinste, în cea dintâi Duminică a Postului Mare, sfintele icoane în Biserici, sărbătorind noua biruinţă asupra iconomahilor. De atunci, Biserica numeşte întâia Duminică a Postului Mare, *Duminica Ortodoxiei.*

[2]) În albumul d-lui *Adrian Maniu* gravura aceasta e prezentată sub titlul: MASSACRE (?). În descrierea ei cetim: « *Notez les détails de la fortification, des fascines, une fontaine* » (pag. 10).

PLANŞA XXX

1. ÎNVIEREA LUI LAZĂR. (Воскр‹есé›нїе Лазарéко). Gravură de *Ioanich*‹ie› *Bc.* (Bacov). Anul *1700.* Lemn de păr. Concepţie bizantină bine definită. În stânga, Mântuitorul cu Ucenicii (unsprezece); în grupa cealaltă, rudeniile şi prietenii, în mare mirare. Lazăr (cu slava sfinţilor) este — precum stă scris — « cu picioarele şi cu mâinile legate în făşii de pânza » (*Ioan*, XI, 44). Surorile lui Lazăr — Marta şi Maria — îngenunchiate, în atitudine de mare graţie. În fund, cetatea: Ierusalimul era la depărtare de 3 km. de Betania lui Lazăr. Munţii, cu stâncile — foarte frumoase — după canon. Tăietură sigură. Linie curată. Opera unuia din cei mai mari gravori în lemn din câţi au trăit pe pământul românesc, între anii 1508—1860. A împodobit *Triodion*-ul tipărit la Buzău, în anul 1700. O păstrează mânăstirea Neamţul.

2. PECETE. Inscripţia: *De mila Domnului este plin pământul. Papa Grigorie.* In *Pidalion* (Neamţul, 1844), la tâlcuirea canonului 11 al sinodului IV Ecumenic (canonul vorbeşte despre epistolele ce se pot da săracilor merituoşi spre a căpăta, astfel, ajutoare dela cei bogaţi), la nota 1, scrie: « S'au întâmplat să aflu, la un loc, că epistolioarele date la săraci au fost în ăst feliu de forma şi cu acest feliu de cuvinte scrise ». (Şi se dă pecetea aceasta).

PLANȘA XXXI

1. CHENAR, cu compartimente, pentru încadrat ceva. De *Gherv*<asie> *Mo*<nah>. Lemn de păr. Sus, în frunte, Troița, având în dreapta pe Maica Domnului, iar în stânga pe Sfântul Ioan Botezătorul. Jos, Sfinții: Petru, Iuda, Iacov și Pavel. Pe laturi, Sfinții Evangheliști cu simbolurile respective. Mult realism. Trăsătură sigură. Una din cele dintâi gravuri ale lui Ghervasie. A împodobit *Noul Testament* de Neamțul (1818). S'a tipărit pe foaia de titlu (v) având în mijloc (în spațiul alb) icoana (detașata) a *Înălțării Domnului*.

2. NAȘTEREA DOMNULUI. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Este tot a lui *Ghervasie*. Și tot din acea vreme: și ea a împodobit Noul Testament dela 1818. (O mai aflăm tipărită în *Proloage* (tom. II, Neamțul, 1854) și și în *Mineiu* (Neamțul, 1845). După icoanele din biserici. Puternică notă de primitivitate. (*Nașterea* care a împodobit « steaua » copilariei noastre).

PLANȘA XXXII

1. CUNUNA ANULUI. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Fără dată. Cununa celor 12 luni, începând cu Septemvrie (sus în mijloc) are semnele zodiilor [1]). Înlauntrul cununii, în dreptul lunilor fiecărui anotimp, semnele belșugului: toamna, fructe; iarna, lemne; primăvara. flori; vara, cereale. Sus, Dumnezeu-Tatăl, cerul, soarele, luna și stelele. Pe bolta cerului inscripția: ТВОЙ ЕСТЬ ДЕНЬ И ТВОѦ ЕСТЬ НОЩЬ (A ta este ziua și a ta este noaptea). Împrejurul cununii lunilor, începând din stânga: ТЫ СОВЕРШИЛЪ ВСЮ ЗАРЮ И С<Л>ЪНЦЕ, ТЫ СОТВОРИЛЪ ЕСИ ВСѦ ПРЕДѢЛИ ЗЕМЛИ; ЖОТВꙊ И ВЕСНꙊ ТЫ СОЗДАЛЪ ЕСИ Ѧ ѰА. ОГ. (Tu ai săvârșit toată zarea și soarele, tu ai făcut toate marginile pământului; vara și primăvara tu le-ai zidit. Psalm 73). A împodobit *Mineiul* de Neamțul (Septemvrie, 1807); *Evanghelia* (Neamțul, 1821; *Apostolul* (Neamțul, 1851); *Prolog*-ul de Neamțul (tom. I, Septemvrie—Noemvrie 1854); *Dumnezeeștile Liturghii* (Neamțul, 1860); *Ceasoslov*-ul (Neamțul, 1856 și 1874).

2. CUMPĂNA.
3. ȚAPUL.
4. BERBECUL.
5. TAURUL.
6. SCORPIONUL.
7. FECIOARA.

PLANȘA XXXIII

1. SFÂNTUL EVANGHELIST MATEI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Interior cu perspectivă. Multă mișcare.
Labele picioarelor Sfântului, enorme.

2. SFÂNTUL EVANGHELIST MARCU. Inscripția n'o mai are pe slavă. Multă grijă pentru cutele vestmântului. Aceeași mână.

3. SFÂNTUL EVANGHELIST LUCA. Același gravor. Fondul *punctat*, asemenea celui întâlnit în gravura din planșa IV (Sfântul Evanghelist Matei).

[1]) *Cumpăna* (Septemvrie); *Scorpionul* (Octomvrie); *Săgetătorul* (Noemvrie); *Țapul* (Decemvrie); *Vărsătorul* (Ianuarie); *Peștii* (Fevruarie); *Berbecele* (Martie); *Taurul* (Aprilie); *Gemenii* (Mai); *Racul* (Iunie); *Leul* (Iulie); *Fecioara* (August).

4. SFÂNTUL EVANGHELIST IOAN. Fiind cea din urmă, e semnată: *P*<opa> *Simeon*. Toate patru sunt ale lui *Simeon*. Aceeași tehnică. Inscripția: СТЫИ ЕѴГЛИСТ, la fel. Toți patru Evangheliștii au labele picioarelor enorme. Razele soarelui și norii, asemenea celor din gravura dela planșa IV. Toate patru gravurile au fost săpate pentru *Noul Testament* tipărit la Neamțul, în 1818. (Gravura 4 s'a tipărit și în *Psaltirile* de Neamțul, dela 1843, 1844 și 1859; și în *Ciasoslov*, Neamțul, 1874).

PLANȘA XXXIV

1. SFÂNTUL EVANGHELIST MATEI. Gravură nesemnată. În lemn de buxus. Pe cealaltă parte este săpat *Sfântul Evanghelist Luca* (fig. 3). Gravura se aseamănă cu cea din planșa XXXIII (fig. 1). Aceeași concepție. Aceeași tehnică. Aceleași labe ale picioarelor. Aceeași inscripție. Inițiala, după începutul pericopei evanghelice: *În* vremea aceea...

2. SFÂNTUL EVANGHELIST MARCU. Același material. Aceeași tehnică. Pe cealaltă parte este săpat *Matei* (fig. 4). Inițiala *Z*, după începutul: Zis-a Domnul...

3. SFÂNTUL EVANGHELIST LUCA. Aceeași mână. Fondul punctat asemenea celui din fig. 3, pl. XXXIII.

4. SFÂNTUL EVANGHELIST MATEI. Toate patru gravurile sunt ale lui *Simeon*. Au împodobit *Evanghelia* de Neamțul, din 1821.

PLANȘA XXXV

1. SFÂNTUL APOSTOL PETRU. Gravură în lemn de buxus. De *Gherv*<asie> *mo*<nah>. Fără dată. Linii aspre. Multă robustețe. Tehnica cutelor vestmântului, caracteristică. A împodobit *Noul Testament* de Neamțul (1818) și *Ciasoslov*-ul (Neamțul, 1874). A fost săpată între: 1817 (anul începutului activității de gravor a lui Ghervasie), și 1818.

2. SFÂNTUL APOSTOL IUDA. Același lemn. Aceeași tehnică. Curioasă trecere a liniilor în umbră: stilizare în « dinți de fierăstrău ». Semnat *Ghervasi*<e> *mon*<ah>. A împodobit *Noul Testament* (1818).

3. SFÂNTUL APOSTOL PAVEL. Gravură de *Ghervasi*<e> *mo*<nah>. Același lemn. Pavel are sabie. La picioare, lanțurile: nelipsitele lui lanțuri. Vestmântul lucrat cu multă grijă. A împodobit *Noul Testament* (1818) și *Ciasoslov*-ul (Neamțul, 1874).

4. SFÂNTUL APOSTOL IACOV [1]). Același lemn. Gravură de *Gherv*<asie> *mo*<nah>. Semnătura ca la gravurile 1 și 2: în adâncime. Sfântul ține în dreapta *cârjă arhierească* [2]). Gravura a împodobit același *Nou Testament* de Neamțul. În această tipăritură toate patru gravurile au fost încadrate în chenare de flori.

[1]) *Iacov fratele Domnului* *); nu *Iacov cel Mare*, cum îl aflăm prezentat în albumul d-lui Adrian Maniu (v. *La gravure sur bois en Roumanie*, p. 9). Iacov « cel Mare », fiul lui Zevedeu și fratele Sfântului Ioan Evanghelistul (*Mat.* XVII—1; *Marcu*, III—17; *Luca*, VI—14; *Fapte*, I—13) a primit mucenicia în zilele lui Irod Agripa (*Fapte*, XII, 1—2). El nu este autorul epistolei sobornicești, pentru al cărei text a fost săpată gravura aceasta.

[2]) Sfântul Iacov fratele Domnului a fost cel dintâi episcop al Ierusalimului. A păstorit Biserica din Ierusalim vreme de 30 de ani.
Asupra chestiunii dacă Iacov fratele Domnului este una și aceeași persoană cu *Iacov cel Mic* (ὁ μικρός, *Marc.*, XV—40), fiul lui Alfeu (*Mat.*, X—3); *Marc.*, III—18; *Luc.*, VI—15; *Fapte*, I—13) părerile

*) « *Jacobus qui appellatur frater Domini... unam tantum scripsit epistolam quae de septem catholicis est* » (v. JERONIM, De vir. ill. II, P. L., XXIII, 609; HRISOSTOM, De Paenit. hom. IX. P. G., XLIX, 343).

PLANŞA XXXVI

1. ISPITIREA LUI IISUS. Gravură de *Mon*<ah> *Ghervas*<ie>. Lemn de buxus. Iisus cu diavolul, pe vârful muntelui (Carantania). De aci se văd « toate împărăţiile lumii şi strălucirea lor ». (*Mat.* IV, 8). Diavolul i le arată şi i le făgădueşte. Iisus îi dă răspuns. Chipul diavolului exprimă teama de neizbândă. Tăietură aspră, stufoasă. Pe cealaltă parte a lemnului: *Păstorul cel bun* (Pl. XXXVII, 1 [1]).

2. SCHIMBAREA LA FAŢĂ. Gravură de *Mo*<nah> *Ghe*<rvasie>. Lemn de buxus. Iisus în muntele Tavorului, între Moisi şi Ilie. Faţa lui Iisus, « strălucitoare ca soarele ». Un nor luminos îl învăluie. Ucenicii (Petru, Iacov şi Ioan) înspăimântaţi, cad cu faţa la pământ. Multă mişcare. Pe cealaltă parte a planşetei: *Ucenicii smulg spice* (Pl. XXXVII, 2).

3. SPRE EMMAUS. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus pe cale, între Luca şi Cleopa, tâlcuindu-le scripturile. Vestmintele şi fondul asemenea gravurilor din planşa XXXV (1, 2 şi 3), semnate: *Ghervasie.* E a lui Ghervasie. Pe cealaltă parte a planşetei: *Alungarea neguţătorilor din Templu* (Pl. XXXIX, 4).

4. PILAT ÎŞI SPALĂ MÂNILE. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Sus, Pilat îşi spală mânile înaintea norodului, după judecarea lui Iisus. Are capul întors spre norod (căruia ţine să-i declare că e nevinovat de sângele dreptului acestuia). Iudeii, umăr la umăr: dârzenie, unire. Jos, ostaşii procuratorului iau cu ei pe Iisus. Tehnica gravurii nu lasă urmă de îndoială asupra gravorului: este *Ghervasie.* Pe cealaltă parte: *Banul văduvei* (Pl. XXXIX, 3).

---

sunt împărţite. Romano-catolicii învaţă că Iacov fratele Domnului, cel dintâi episcop al Ierusalimului şi autorul epistolei sobornicești este una şi aceeaşi persoană cu *Iacov cel Mic, fiul lui Alfeu.* (v. CHAINE, IOSEPH, *L'Épitre de Saint Jacques*, Paris, 1927, pp. XXVI—XL şi LXXXII—XXXLIII; cf. FILLION, L.-CL., *La Sainte Bible*, tome VIII, Paris, 1928, pp. 626—627).

Biserica ortodoxă a Răsăritului mărturiseşte că Iacov fratele Domnului *nu este din cei doisprezece.* Ci este Iacov fiul lui Iosif Logodnicul *); unul din cei şaptezeci.

Biserica romano-catolică serbează pe sfântul Apostol *Iacov, cel Mic, fiul lui Alfeu, fratele Domnului, episcopul Ierusalimului şi autorul epistolei sobornicești, la 1 Mai.* Biserica ortodoxă serbează pe Sfântul Iacov Apostolul, cel Mic, fiul lui Alfeu şi fratele Sfântului Matei Evanghelistul (Matei Vameşul) la *9 Octomvrie.* Iară pe *Iacov fratele Domnului, fiul Sfântului Iosif Logodnicul, episcopul Ierusalimului şi autorul epistolei sobornicești*, la *23 Octomvrie.* (v. CHAINE o. c., p. XXIX).

[1]) Toate gravurile cuprinse în planşele XXXVI—XLVIII, cu excepţia a două: Pl. XL, 1. *(Adormirea Maicii Domnului)* şi Pl. XL, 2. *(Soborul cinstitorilor de icoane)* au împodobit *Evanghelia* de Neamţul, din 1821. Toate aceste gravuri (patruzeci şi şase) sunt, ca şi chenarele, frontispiciile şi celelalte icoane (de mărimea unei pagini, ori de mărimea celor 46) opera lui *Ghervasie monahul* şi a lui *Simeon ierei.* Gravurile acestea au împodobit mai toate tipăriturile de Neamţul — Evangheliile în deosebi — între anii 1821—1874. Nu mai facem, deci, pentru fiecare în parte, menţiune de tipăritura pe care a împodobit-o.

*) v. SF GRIGORIE DE NISSA, *In Christi Resurrectionem, orat. II*, P. G. XLVI, 648; SF. IOAN HRISOSTOM, *In Mat. hom.* V, 3, P. G., LVII, 58).

PLANŞA XXXVII

1. PĂSTORUL CEL BUN [1]). Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus, păstorul cel bun, apără oile de lup, cu sfânta cruce. În fund, « năimitul » care pleacă lăsându-şi turma în primejdie. Pe cealaltă parte a planşetei: *Ispitirea lui Iisus*, gravură de *Ghervasie monah* (Pl. XXXVI, 1). Şi aceasta poate fi atribuită lui *Ghervasie.*

2. UCENICII SMULG SPICE. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Ucenicii, flămânzind în zi de Sâmbătă, smulg spice spre a-şi stâmpăra foamea. Mântuitorul dă Fariseilor răspuns la interpelarea lor. Gravura prezintă asemănări cu opere de ale lui Ghervasie. Pe cealaltă parte: *Schimbarea la faţă*, de *Ghervasie* (Pl. XXXVI, 2).

3. DUCEREA CRUCII. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. În scena de sus, Iisus Hristos sub povara Crucii. Mântuitorul este legat. În scena de jos, *Simon Kirineu* duce crucea în locul Mântuitorului, care este biciuit de ostaş. Tehnica cutelor vestmântului Mântuitorului şi unele disproporţii din această gravură trădează mâna lui *Ghervasie.* Pe cealaltă parte: *Uciderea Sfinţilor Prunci* (4).

4. UCIDEREA SFINŢILOR PRUNCI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Trimişii lui Irod seceră holda pruncilor din ţinutul Bethlehemului, precum spune cântarea Bisericii [2]). Mâna lui *Ghervasie.* Pe partea cealaltă: *Ducerea Crucii* (3).

PLANŞA XXXVIII

1. BLESTEMAREA SMOCHINULUI NERODITOR. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Norii, pomul, cetatea ce se vede în depărtare şi vestmintele, ca în gravura din (Pl. XXXVI, 1), semnată de Ghervasie monah. Este a lui *Ghervasie.* Pe cealaltă parte a lemnului: *Sf. Arhanghel Gavriil.*

2. PROPOVEDUIREA LUI IOAN. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Înaintemergătorul este înfăţişat mustrând pe Fariseii şi pe Saducheii ce veniseră la dânsul. Desen stufos. (Planşeta cu o singură faţă lucrată).

3. ÎNTÂMPINAREA DOMNULUI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Maica Domnului şi Iosif aduc, după rânduiala Legii, pruncul la Templu. Pruncul e luat în braţe de dreptul *Simeon.* În colivie, două turturele, sau doi pui de porumbei, aduşi pentru jertfă. Pe cealaltă parte a planşetei: *Îngerul se arată lui Zaharia* (Pl. XXXIX, 2).

4. MAICA DOMNULUI ŞI ELISABETA. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Maria, vestită de Arhanghel despre sarcina Elisabetei rudenia sa, se duce la dânsa. Elisabeta (muma Înaintemergătorului) o întâmpină. Gravura aceasta, ca şi *Întâmpinarea Domnului* (3) şi *Propoveduirea lui Ioan* (2) pot fi atribuite, deşi cu oarecare teamă, lui *Ghervasie.* Pe cealaltă parte: *Sărutarea lui Iuda* (Pl. XLVI, 2).

---

[1]) Gravura aceasta, ca şi *Lucrătorii viei* (Pl. XXIX, 2), *Blestemarea smochinului neroditor* (Pl. XXXVIII, 1), *Banul văduvei* (Pl. XXXIX, 3), *Binecuvântarea celor cinci pâini şi doi peşti* (Pl. XL, 4), *Samarineanul milostiv* (Pl. XLI, 1), *Muma şi fraţii lui Iisus* (Pl. XLIV, 4), şi multe alte scene din *Evanghelia ilustrată* tipărita la Neamţul, în 1821, au fost copiate, pe la mijlocul veac. XIX, dc ardeleanul *Picu Pătruţ*, în exemplarul *Bibliei de Petersburg* (1819), completat de el cu numeroase pagini, text şi ilustraţii, in acuarela. (Despre Picu Pătruţ, v. ONISIFOR GHIBU, *Picu Pătruţ din Sălişte*, în *Artă şi Tehnică Grafică*, caietul 11, Martie-Iunie 1940, pp. 18-40.)

[2]) Vezi *Luminânda* Praznicului, din 29 Decemvrie).

PLANŞA XXXIX

1. IISUS ÎN TEMPLU, LA VÂRSTA DE 12 ANI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus între cărturari. În fund, norodul. În dreapta, în primul plan, intrând, Maria şi Iosif. Mâna lui *Ghervasie*. Pe cealaltă parte: *Muma şi fraţii lui Iisus* (Pl. XLIV, 4).

2. ÎNGERUL SE ARATĂ LUI ZAHARIA. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. În ceasul tămâicrii, Gavriil se arată preotului Zaharia, binevestindu-i naşterea lui Ioan Înaintemergătorul. Zaharia e foarte mirat. În mână are cădelniţă, ca cele din vremea noastră. Deasupra Chivotului, în locul Heruvimilor, gravorul a aşezat o biserică creştină. Pe cealaltă parte a lemnului: *Întâmpinarea Domnului* (Pl. XXXVIII, 3).

3. BANUL VĂDUVEI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnata. În Templu, văduva săracă depune, la locul darurilor, « două parale ». Mântuitorul o dă pildă Ucenicilor: darul ei e cel mai însemnat, fiindcă nu e din prisos; e întregul ei avut. Pe cealaltă partea a lemnului: *Pilat îşi spală mânile* (Pl. XXXVI, 4).

4. ALUNGAREA NEGUŢĂTORILOR DIN TEMPLU. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus alungă, cu biciu de funie, pe neguţătorii cari prefăcuseră Casa de rugăciune în peşteră de tâlhari. În primul plan se văd păsari (porumbei) şi animale. În fund, templul. Scena se petrece sub portic, în faţa templului.
Pe cealaltă parte a planşetei: *Spre Emmaus* (Pl. XXXVI, 3).

PLANŞA XL

1. ADORMIREA MAICII DOMNULUI. Gravură de *Te*‹odosie›. Lemn de păr. Maica Domnului, în ceasul Adormirii, înconjurată de apostoli şi de sfinţi, vestiţi de arhanghel. (La căpătâiu, 10 Apostoli; la picioare, 2; 2 episcopi slujesc). Hristos, în cer, primeşte sufletul Născatoarei de Dumnezeu. Gravura e realizată după *Luminânda* praznicului Adormirii Maicii Domnului [1]).

2. SOBORUL CINSTITORILOR DE ICOANE. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. S'a tipărit în *Evanghelii* de Neamţul. Mâna lui *Teodosie* (v. gravura 1, pl. XXIX).

3. CINCI FECIOARE ÎNŢELEPTE ŞI CINCI FETE NEBUNE. Gravură în lemn de buxus. În partea dreaptă, jos, se observă ştersătura unui nume. A fost şters fiind scris greşit. (Ca şi în gravura 4, pl. XLIX). Mirele (Hristos) intra « la nuntă » cu fecioarele cele ce avuseseră grijă de candelele lor. Celelalte (nebunele) află uşa închisă. Gravură cu perspectivă. Tăiată în linii sigure. Pe cealaltă parte: *Săturarea celor patru mii de oameni.*

4. BINECUVÂNTAREA CELOR CINCI PÂINI ŞI DOI PEŞTI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus binecuvintează pâinile şi peştii aduşi de Ucenici. Îngenunchiată, în două grupe, mulţimea. În faţa ei, cele « douăsprezece coşuri » în care s'au strâns fărămiturile, după îndestulare. În fund, corabia care « în vremea aceea era în mijlocul mării ». Pe cealaltă parte a lemnului: *Vindecarea orbului.*

[1]) « Apostoli dela margini! Adunându-vă aicea, în satul Ghetsimani, veniţi de îngropaţi trupul meu! Iar tu Fiule şi Dumnezeul meu, primeşte duhul meu! ». (Nu împărtăşim parerea că geneza subiectului iconnei *Adormirii* trebue cautată în *apocrife* (v. I. D. Ştefănescu. *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, p. 122).

PLANŞA XLI

1. SAMARINEANUL MILOSTIV. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. În primul plan, omul căzut între tâlhari, desbrăcat şi cu rane pe trup. Samarineanul toarnă dintr'un vas untdelemn (sau vin) pe ranele lui. Lângă el, asinul. În dreapta, urcând drumul spre cetate, preotul şi levitul. În stânga, cu măciucile pe umăr, tâlharii. În fund, Ierusalimul. Gravura aceasta, ca şi celelalte 3 din aceeaşi planşă, nu este nici a lui Ghervasie, nici a lui Teodosie, nici a lui Damian. Chipurile, siluetele, tehnica trădează mâna altuia: mâna lui *Simion ierei*. Pe partea cealaltă: *Lucrătorii viei*. (Pl. XXIX, 2)

2. IISUS LA ARHIEREU. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Gravorul redă momentul în care Caiafa vrea să-şi sfâşie vestmântul auzind din gura lui Iisus hula că el e Hristosul, Fiul lui Dumnezeu. Sluga arhiereului este gata să-l lovească pe Iisus cu palma. Mântuitorul e legat. Cărturarii şi bătrânii amestecaţi cu gloata înarmată. Foarte frumoasă grupare. Umbrele liniilor, caracteristice. Desen cu perspectivă. Pe partea cealaltă: *Spălarea picioarelor* (Pl. XLIII, 1).

3. VÂNZAREA LUI IUDA. Gravură în lemn de buxus. Mântuitorul, cu Ucenicii, iese din Grădina Ghetsimani, noaptea, întru întâmpinarea vânzătorului. Gravorul vrea să redea momentul în care Iisus spune lui Iuda: *Prietene, pentru ce ai venit, îndeplineşte!* Iuda ţine punga cu arginţii. Gloata ezită să pună mâna pe Iisus. Multă mişcare. Norii, ca în gravura 1. Opera lui *Simeon*. Pe cealaltă parte a lemnului: *Botezul Domnului*.

4. IISUS LA PILAT. Gravură în lemn de buxus. Procuratorul, pe tron, ţinând sceptrul. La picioarele tronului vasul (din care avea să-şi spele, după sentinţă, mâinile). Iisus, legat, nu răspunde la întrebările lui Pilat. Acelaşi gravor: *Simeon*. Pe cealaltă parte: *Prinderea lui Iisus* (Pl. XLII, 3).

PLANŞA XLII

1. BATJOCORIREA LUI IISUS. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Ostaşii procuratorului pun pe capul lui Iisus cunună de spini; în dreapta lui, trestie. Iisus e îmbrăcat în hlamidă împărătească. Ostaşii i se închină, în batjocură.
Pe cealaltă parte a planşetei: *Iisus pe Cruce* (Pl. XLIV, 2).

2. ÎMPUNGEREA CU SULIŢA. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Chipul lui Iisus, ca în gravura 1. Norii, la fel cu cei din gravurile 1 şi 3 din Pl. XLI. Pe cealaltă parte: *Biciuirea lui Iisus* (Pl. XLIV, 1).

3. PRINDEREA LUI IISUS. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Mântuitorul, legat, e condus cu alaiu. În stânga, Petru cu sabie. În dreapta, Iuda cu punga. Foarte multă mişcare. Tehnica lui *Simeon*. Pe cealaltă parte: *Iisus la Pilat* (Pl. XLI, 4).

4. CINA CEA DE TAINĂ. Gravură în lemn de buxus. Iisus binecuvântează pâinea. În dreapta lui, Ioan. Bună împărţire a suprafeţelor. De remarcat puritatea liniei. Pe cealaltă parte: *Spălarea picioarelor Ucenicilor* (Pl. XLIII, 1)

PLANŞA XLIII

1. SPĂLAREA PICIOARELOR UCENICILOR. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. In primul plan, Mântuitorul « încins cu fotă ». Ucenicul cel cu piciorul stâng în spălătoare este, fără îndoială, Petru. Gravorul a vrut să redea momentul din *Ioan*, XIII, 6. Pe partea cealaltă: *Cina cea de Taină* (Pl. XLII, 1).

2. IISUS ÎNVĂŢÂND ÎN BISERICĂ. Gravură în lemn de buxus. Iisus în Nazaret, unde crescuse. Intră în sinagogă în ziua Sâmbetei. Şi vrând să citească, « i s'a dat lui Cartea Isaiei Proorocului ». Iudeii sunt uimiţi de tăria cuvântului lui Iisus « ştiindu-l ei neînvăţat ». Trăsătură sigură. Luminoasă scenă de interior. Pe partea cealaltă: *Naşterea Sf. Ioan Înaintemergătoru* (Pl. XLVII, 2).

3. MARTA ŞI MARIA. Gravură în lemn de buxus. Iisus în casa Martei şi Mariei, surorile lui Lazăr. Maria, îngenunchiată la picioarele Domnului, ascultând cuvintele lui. Marta, rămasă singură la lucrul gospodinei, roagă pe Iisus să-i amintească Mariei că ar fi vremea să-i dea surorei ei o mână de ajutor. Gravorul ne redă momentul în care Iisus răspunde Martei: *Marto, Marto, te grijeşti şi spre multe te sileşti; ci un lucru trebuieşte*... (Luca, X, 41—42). Pe partea cealaltă: *Iisus la Arhiereu* (Pl. XLI, 2).

4. MUMA FIILOR LUI ZEVEDEI. Gravură în lemn de buxus. Fiind Iisus cu Ucenicii pe cale spre Ierusalim, vine la dânsul muma fiilor lui Zevedei şi închinându-se, cere lui Iisus ca fiii ei — cari erau lângă ea — să fie învredniciţi cu cinstea de a sta unul de-a dreapta şi altul de-a stânga, în împărăţia sa. Iisus îi întreabă: ...*puteţi voi să beţi paharul pe care-l voiu bea eu?* In cununa de nori, paharul jertfei. În fund, turnurile cetăţii. Gravura a fost săpată pentru Evanghelia ilustrată din 1821. Pe partea cealaltă: *Slăbănogul din Capernaum* (Pl. XLVII, 1).

PLANŞA XLIV

1. BICIUIREA LUI IISUS. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus, desbrăcat şi legat de un stâlp, este bătut « cu bice noduroase şi rău înveninate » şi « cu nuiele de porumbărel ». Pe partea cealaltă, *Împungerea cu suliţa* (Pl. XLII, 2).

2. IISUS PE CRUCE. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Un ostaş întinde, înfipt într'un vârf de trestie, buretele muiat în oţet. În fruntea celor două grupe din dreapta şi din stânga Crucii, Maica Domnului şi Ioan, ucenicul cel iubit. Norii, la fel cu cei din gravura 1. Pe cealaltă parte: *Batjocorirea lui Iisus* (Pl. XLII, 1). A împodobit şi *Graiurile Maicii lui Dumnezeu*, Iaşi, 1826.

3. LEPĂDAREA LUI PETRU. Gravură în lemn de buxus. În jurul focului uriaş, din curtea arhiereului, Petru, părăsit de curajul său de altă dată, tăgăduieşte că ar fi din oamenii Galileianului. Sus, cocoşul, gata să cânte, spre a-i aminti lui Petru cuvintele Învăţătorului. Pe partea cealaltă: *Iisus între cei doi tâlhari* (Pl. XLVI, 1).

4. MUMA ŞI FRAŢII LUI IISUS. Gravură în lemn de buxus. Iisus propovedueşte, în vreme ce « muma şi fraţii lui stăteau afară, căutând să vorbească cu dânsul » (*Mat.* XII, 46). Cineva îi spune Mântuitorului că muma şi fraţii lui vor să-i vorbească. Iisus arată spre Ucenici zicând: « Iată muma mea şi fraţii mei. Că oricine va face voia Tatălui meu celui din ceruri, acela îmi este frate şi soră şi mumă » (*Mat.* XII, 49—50). Pe partea cealaltă: *Iisus în Templu* (Pl. XXXIX, 1).

PLANŞA XLV

1. BOGATUL CĂRUIA I-A RODIT ŢARINA. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Bogatul îşi socoteşte aurul şi obiectele de preţ. Hambarele sale, neîncăpatoare, sunt dărâmate spre a fi făcute mai mari. Gravura aceasta, unică în concepţie între toate celelalte, pare a fi o inspiraţie, sau o copie liberă, după lucrările contimporanilor lui *Dürer*. Dela chipul personagiului din primul plan, până la adânca perspectivă a gravurei, totul vorbeşte de influenţa artei din vremea marelui gravor din Nürnberg. Pe partea cealaltă: *Întruparea Cuvântului.*

2. INTRAREA ÎN IERUSALIM. Gravură în lemn de buxus. Suprafeţele bine împărţite. Efectul valorilor, remarcabil. Una din cele mai frumoase gravuri cu acest subiect, din câte cunoaştem. Pe partea cealaltă: *Nunta dela Cana* (4).

3. TĂIEREA ÎMPREJUR A DOMNULUI. Gravură în lemn de buxus. Pruncul a fost adus, potrivit Legii, la opt zile dela naştere, pentru circumciziune. În fund, în fruntea grupului, Maria şi Iosif. Pe partea cealaltă a lemnului: *Sf. Arhanghel Gavriil.*

4. NUNTA DELA CANA. Gravură în lemn de buxus. În primul plan, şapte vase. Iisus le binecuvintează, săvârşind cea dintâi minune: prefacerea apei în vin. În jurul mesei, pe lângă Maica Domnului, mirii şi nuntaşii. Chipurile sumar tratate. Pe cealaltă parte a lemnului: *Intrarea în Ierusalim* (2).

PLANŞA XLVI

1. IISUS ÎNTRE CEI DOI TÂLHARI. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus, pe cruce, între cei doi tâlhari. Paznicii aruncă sorţi pentru împărţirea hainelor lui. În fund, turnurile cetăţii. Gravură sumară. Pe cealaltă parte: *Lepădarea lui Petru* (Pl. XLIV, 3).

2. SĂRUTAREA LUI IUDA. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iuda sărută pe Învăţătorul. Slugile se pregătesc să-l lege pe Iisus. În primul plan, Petru cu sabia ridicată, ţine cu stânga, de păr, pe Malh sluga arhiereului. Malh, îngenunchiat, ţine în dreapta un felinar. Pe cealaltă parte: *Maria şi Elisabeta* (Pl. XXXVIII, 4).

3. IATĂ MIELUL LUI DUMNEZEU! Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Ioan, la Iordan, spune celor doi ucenici ai lui că « cel ce vine după el » (Iisus) este mai puternic. Şi au mers ei după Iisus. Şi unul din cei doi era Andrei, fratele lui Simon Petru. Pe partea cealaltă: *Zaheu Vameşul* (4).

4. ZAHEU VAMEŞUL. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Zaheu, mai marele vameşilor, dorind să vază pe Iisus şi neputând de mulţime, că era « mic de stat », s'a urcat într'un dud din marginea drumului pe care avea să treacă Iisus. Ajungând în dreptul lui, Iisus îi spune să coboare, fiindcă va prânzi în casa lui. Gravură lucrată cu grijă. Frumos contrastul între alb şi negru. Pe partea cealaltă: *Iată Mielul lui Dumnezeu* ! (3). Amândouă pot fi atribuite lui *Ghervasie.*

PLANŞA XLVII

1. SLĂBĂNOGUL DIN CAPERNAUM. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Iisus, în casă, înconjurat de mulţime. Cei ce purtau pe slăbănog, neputând străbate până la Iisus, au urcat scara exterioară şi ajungând pe coperişul plat al casei, au făcut o deschizătură prin care scoboară, cu ajutorul funiilor, « patul » [1]) cu slăbănogul înaintea lui Iisus. Gravura nu se deosebeşte mult de miniaturi chiar din veacul V. Pe cealaltă parte: *Muma fiilor lui Zevedei* (Pl. XLIII, 4).

2. NAŞTEREA SFÂNTULUI IOAN ÎNAINTEMERGĂTORUL. Gravură în lemn de buxus. Sfântul Zaharia, preotul, neputând încă vorbi, dela arătarea Arhanghelului în ceasul tămâierii, scrie pe tăbliţă: *Să fie lui numele Ioan* (precum îi spusese Gavriil Arhanghelul). Tehnica lui *Ghervasie*. Pe cealaltă parte: *Iisus învăţând în Biserică* (Pl. XLIII, 2).

3. IISUS SE ARATĂ UCENICILOR, DUPĂ ÎNVIERE. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Ucenicii, strânşi în casă de frica Iudeilor. Iisus intră prin uşile încuiate. Ucenicii « încremeniţi şi înfricoşaţi » cred că văd duh. Pe masă, ceva de mâncare. Învăţătorul le arată palmele cu ranele şi le cere de mâncare, spuindu-le că duhul nu poate fi pipăit şi nu mănâncă. Toma nu este împreună cu dânşii.

4. FEMEIA ADULTERĂ. Gravură în lemn de buxus. Nesemnată. Fariseii şi cărturarii aduc la Iisus o femeie prinsă păcătuind şi-l întreabă dacă trebue, sau nu, s'o omoare cu pietre, precum spune Moisi. Femeia, sub povara ruşinii, îşi acoperă faţa cu palmele. Iisus scrie cu degetul pe pamânt. Apoi le raspunde: *Cine din voi este fără păcat să arunce prima piatră* (Ioan, VIII, 7). Şi şi-a continuat scrierea pe pământ. Auzind acestea, toţi s'au făcut nevăzuţi, începând cu cei mai bătrâni.

PLANŞA XLVIII

1. ADUCERE DE SFINTE MOAŞTE. Gravură în lemn de păr, de *Te*<odosie>, *1830*. Înfăţişează o procesiune cu sfintele Moaşte. Arhierei, monahi, cler şi popor au în mâini făclii înalte, ca nişte suliţe aprinse. Splendidă realizare xilografică. Împreună cu altă gravură a lui Teodosie, reprezentând tot aducere de sfinte Moaşte [2]), a împodobit, ca frontispiciu pentru o coloană, slujba aducerii Moaştelor sfinţilor: Ioan Gură-de-Aur, Nichifor patriarhul, Kir din Alexandria, Ioan din Edessa ş. a., din *Mineiele* de Neamţul (12 vol., 1845—1847).

2. ARHIPĂSTORI. Gravură în lemn de buxus, de *T*<eodosie>, *1830*. Acanta frumos lucrată. Ca frontispiciu, la slujbele în care se pomenesc doi arhipăstori, a împodobit aceleaşi *Mineie* de Neamţul.

3. MUCENICII DIN AMOREIA [3]). Gravură în lemn de păr, de *Te*<odosie>, *1830*. Frontispiciu în aceleaşi tipărituri nemţene.

3. SOBORUL SFINŢILOR ÎNGERI. Gravură în lemn de păr de *Teo*<dosie>. Fără dată. In stânga, semnătura *Teodosie*, ştearsă (săpase greşit: nu săpase inversat). O întâlnim în foarte multe tipărituri nemţene.

[1]) La Marcu: κράβαττον (lat.: grabatus); Matei: κλίνη; Luca: κλινίδιον.

[2]) Aceasta parc'ar fi realizată după miniatura unui manuscris răsăritean păstrat la *Vatican* (Gr. 1613, fol. 353).

[3]) În număr de 42 voivozi şi căpitani — prinşi de Amirmumn, voivodul Saracinilor, la căderea cetăţii Amoreia.

PLANŞA XLIX

1. SFINŢI MUCENICI. Gravură în lemn de buxus. de *M*<onahul> *Gherv*<asie>. Fără arătarea anului. Trăsături aspre. Disproporţia dintre cap şi trunchiu, pe care o întâlnim în atâtea alte gravuri ale lui Ghervasie.

2. SFINŢI IERARHI. Gravură în lemn de păr, de *T*<eodosie>. Foarte decorativă.

3. AFLARE DE SFINTE MOAŞTE. Gravură în lemn de păr, de *Neco*<lai>? În dreapta, poporul drept credincios; în stânga, arhiereul cu clerul. O aflăm împodobind slujba din *Mineiu* a aflării Moaştelor sfinţilor mucenici din Evghenia. (Luna lui Fevruarie, în 22 de zile).

4. SFINŢI APOSTOLI ŞI MUCENICI. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Acanta la fel cu cea din gravura 2, (Pl. XLIX). Ca şi celelalte, a împodobit, ca frontispiciu pentru o coloană, *Mineiele* de Neamţul.

PLANŞA L

1. MINUNEA DIN COLASSA FRIGIEI. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. În dreapta, biserica Sfântului Arhanghel Mihail şi dreptul Arhip, cel ce o slujea. În stânga, ceata păgânilor cari abătuseră asupra bisericii şi asupra lui Arhip cele două râuri îngemănate: Liconul şi Kufos. În mijloc, în primul plan, Sfântul Arhanghel loveşte cu toiagul stânca peste care avea să treacă apa; stânca se cască şi înghite râurile. Arhip, mântuit din primejdie, cade aducând rugăciuni de mulţămită Sfântului. Gravura a împodobit slujba din 6 Septemvrie a *Mineiului* de Neamţul (1845).

2. SFINŢI MUCENICI. Gravură în lemn de păr, de *N*<ecolai>. Unul din Mucenici e pustnic. Gravura a împodobit slujba sfinţilor mucenici: Ştefan cel Nou « *exarhul nepomeniţilor* » şi Irinarh, din aceleaşi *Mineie* de Neamţul.

3. MUCENICUL VAVILA ŞI MOISI PROOROCUL. Gravură de *Ne*<colai>. De partea lui Moisi vedem muntele şi stânca; de partea Mucenicului Vavila, arhiepiscopul Antiohiei, biserica şi cetatea.

4. CUVIOŞI. Frontispiciu săpat de *Neco*<lai>. Lemn de păr. Decorativ. A împodobit *Triodion*-ul de Neamţul, dela 1847.

PLANŞA LI

1. SFÂNT PROOROC. Gravură în lemn de buxus. Ornament puternic, de mult efect pe fondul negru. Cu inscripţiile: *S. Pr*<oroc> *David* şi *S. Pr*<oroc> *Ieremia*, a împodobit *Proloagele* de Neamţul (1854—1855).

2. SFÂNTUL IUSTIN FILOSOFUL. Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Aceeaşi tehnică. Acelaşi gravor. A ilustrat tomul IV al *Proloagelor*. Amândouă aceste gravuri, împreună cu gravura 1, Pl. LIII, au ieşit din aceeaşi mână; care nu e nici a lui Teodosie, nici a lui Ghervasie. În înfloritura acestor frontispicii întâlnim elemente din chenarul de flori al gravurii din Pl. VIII, de *Ierei Simeon ;* tehnica cutelor vestmintelor, bisericuţa ţinută de Apostoli (v. Pl. LII 1,) ca şi umbrele liniilor ce înfăţişează accidentaţiile solului, asemenea celor din gravura *Scării* (Pl. III) de *Ierei Simeon*.

PLANŞA LII

1. SOBORUL SFINŢILOR APOSTOLI. Gravură în lemn de buxus. În genul celor din planşa LI. Mâna aceluiaşi gravor.

2. SFINŢII COSMA ŞI DAMIAN (doctori fără de arginţi). Gravură în lemn de păr. Nesemnată. Confruntând-o cu gravura (IIS. HS. NIKA) din fruntea « tipicului » *Psaltirii* de Neamţul, 1843, (întâlnită şi în *Prolog*, la luna lui August) semnată: *Teodosie Monah*, *1834*, putem identifica pe gravor: e *Teodosie*. A împodobit *Proloagele* de Neamţul.

3. ÎNVIEREA LUI HRISTOS. Gravură în lemn de buxus. Învierea, după icoanele apusene, întâlnite în mai toate bisericile noastre din vremi mai apropiate. S'a tipărit în *Proloage* şi în *Apostolul* (Neamţul, 1851). Conţine elemente din alte gravuri ale lui *Teodosie* (v. gravura din Pl. I).

PLANŞA LIII

1. SFÂNTUL GRIGORIE ARHIEPISCOPUL TESSALONICULUI (Palamà). Gravură în lemn de păr. De *Teodosie M*<ona>*h*. Ornamentul, mare, tratat realistic. A împodobit, ca frontispiciu, slujba Sfântului, din *Triodion*, Neamţul, 1847. O întâlnim şi în *Apostolul* de Neamţul, din 1851.

2. FLOARE DE SFÂRŞIT DE PAGINĂ. Gravură de *Teodosie*, *1848*. Acanta tratată sumar. Lemn de păr. A împodobit multe tipărituri de Neamţul.

PLANŞA LIV

1. FRONTISPICIU, CU ACOPERĂMÂNTUL MAICII DOMNULUI. Gravură de *Ierei Simion*. Lemn de păr. În mijlocul icoanei, Sfântul Andrei, cel ce a văzut pe Maica Domnului în Vlaherna. Ornamentaţie delicată şi bogată. A împodobit: *Vieţile Sfinţilor* (Oct.), Neamţul, 1809; *Psaltirile* din: 1843, 1844 şi 1850 (Neamţul); *Prolog* (Neamţul, 1854).

2. ORNAMENTE, CU SFINŢI ŞI FLORI. Lemn de păr.

3 şi 4. ORNAMENTE.

5. FLOARE DE SFÂRŞIT DE PAGINĂ. Gravură de *F*<ratele> *Si-mi-o-n*, *1854*. Desen încărcat. Semnătura şi data săpate invers. Mână de începător. Tipărită în *Proloage*.

PLANŞA LV

1. INIŢIALA « L » SĂPATĂ PENTRU ÎNCEPUTUL EVANGHELIEI LUI IOAN: *La început era Cuvântul*... În lemn de buxus. Nesemnată. Vulturul, simbolul Evanghelistului Ioan, are aripile frumos desfăşurate. Multă nuanţare. A fost săpată pentru Evanghelia din 1821 (Neamţul). Mână de maestru. Pe cealaltă parte a lemnului: Iniţiala « Z » (Pl. LVI, 1).

2. INIŢIALA « IU ». Împodobită cu sfinţi şi flori. Lemn de buxus. Săpătură « în capul lemnului ».

3. INIŢIALA « Ţ ». Acelaşi lemn.

4. INIŢIALA « D ». Lemn de păr.

5. INIŢIALA « A ». Lemn de buxus.

6. INIŢIALA « U ». Abia se distinge din ornamentaţie. Lemn de buxus.

7. INIŢIALA « C ». Lemn de buxus.

8. INIŢIALA « L ». Lemn de păr.

9. INIŢIALA « N ». Lemn de păr.

Toate au împodobit tipăriturile dela Neamţul.

PLANŞA LVI

1. INIŢIALA « Z ». Săpată pentru pericopele Evangheliei (după Matei) care încep cu: *Zis-a Domnul*... Săpată pentru aceeaşi Evanghelie din 1821. În nodul iniţialei, acelaşi fond punctat întâlnit în planşele: IV; VIII; XXXIII, 3; XXXIV, 3. Pe cealaltă parte: Iniţiala « L ». (Pl. LV, 1).

2. INIŢIALA « Î ». Lemn de buxus.

3. INIŢIALA « Z ». Lemn de buxus.

4. INIŢIALA « D ». Sunt grupaţi aci toţi sfinţii: Petru, Pavel, Ierarhi, Pustnici, Împăraţi, Cuvioşi şi Mucenici.

5. INIŢIALA « P ».

6 şi 7. INIŢIALA « B ».

PLANŞA LVII

TITLURI:

1. LUNI ÎN SĂPTĂMÂNA A 18 DUPĂ POGORÎREA SFÂNTULUI DUH.

2. SFÂNTA ŞI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE DELA MARCO.

3. ÎNCEPUTUL CU DUMNEZEU CEL SFÂNT.

4. TRIODION.

Toate în lemn de păr.
Toate au împodobit tipăriturile nemţene.

PLANŞA LVIII

SCHIVNICUL. Gravură de *T*<eo>*dos*<ie> *S*<hi>*m*<onah>. Lemn de păr. Inscripţia cu data: « *Aciastă stambă s'au săpat pe vreamea stăreţiei cuv*<iosului> *Arhimandrit Kir Dometian, în sfn*<ta> *mon*<astire> *Neam*<ţul>, *la an. 1824* ». Schivnicul, răstignit de bună voie lumii, are marea shimă. În cartea deschisă pe piept stă scris: *Leagea ta cugetarea mea iaste şi judecăţile tale mi-au ajutat mie*; la mijloc: *Să fie mijloacele voastre încinse cu puteare*; la genunchi:

Genunchele meale au slăbit de post; la picioare: *Dela toată calea nedreaptă am oprit picioarele meale;* sus, la capul crucii: *Nădeajdea mea iaste Tatăl, scăparea mea iaste Fiul, acoperemântul mieu iaste Duhul Sfânt;* pe rulourile ce se desfăşoară spre extremităţile braţelor crucii: *Fie făcliia ta aprinse* şi *Pus-am gurii meale pază.* În cercurile dela capetele braţelor crucii, făgăduinţele călugăreşti: *Ascultarea, Curăţeniia* (curăţia, fecioria); pe suportul tălpilor: *Smereniia.* În dreptul făcliilor pe care le ţine în mâini: *Dinpreună cu trupul am răstignit şi patimile* şi *Mie lumea s'au răstignit şi eu lumii.* La cap, pe muchea crucii: *Lumii moriŭ.* La baza crucii: *Pus-am pre piatră picioarele meale.* De o parte şi de alta a crucii, personificate, duhurile rele, îi dau războiu. Sunt adunate laolaltă: *duhul îndrăcirii pântecelui, duhul mâhniciunii, duhul mândriei, duhul iubirii de argint* (în dreapta lui); apoi: *duhul slavei deşarte, duhul trândaviei, duhul curviei, duhul mâniei* (în stânga). Toate, într'un glas, îi strigă: *Pogoară-te de pe cruce!* Pe prapurele care se înalţă dela baza crucii, îndemnul: *Nu da loc diavolului!* Jos, în colţul din stânga, gura balaurului. Sus, între oştile cereşti conduse de sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, Iisus Hristos, pe tron de nori, ţinând cununa şi mitra arhierească.

O admirabilă desfăşurare artistică. Foarte mult conţinut. Una din cele mai puternice compoziţii de acest gen, cunoscute. Primitivă ca execuţie. Săpată în lemn de păr. S'a tras şi s'a răspândit, mai ales prin mânăstiri.

PLANŞA LIX

DEISIS [1]). Gravură de *Teodosie monah,* din *Sfnt. Mona*<stire> *Neamţul, anul 1850.* Suprafeţele nu sunt fericit împărţite; din care pricină unitatea compoziţiei lasă de dorit. Principiul decorativ, mai conştient decât la icoana din 1824 (Pl. LVIII). Aripile Arhanghelilor foarte frumoase. Notă bizantină pronunţată. Gravură în lemn de păr. S'a tras în mii de exemplare şi s'a răspândit în popor.

PLANŞA LX

SFÂNTUL MUCENIC HARALAMPIE. Gravură în lemn de păr. Inscripţia: *Aciastă stambă s'au săpat în stăreţia Cuvios*<ului> *Arhiman*<drit> *Neonil în sfânta mona*<stire> *Neamţul, anul 1852, de Teodosie mon*<ah>. Gravură bogată, cu adâncă perspectivă. Distribuţie bine gândită. Foarte frumos chipul sfântului. Una din gravurile cele mai de pe urmă ale lui Teodosie [2]). Lucrată cu mai multă grijă decât cea din 1851 (v. Pl. IX).

---

[1]) Vezi Pl. XII şi notele: 2, 3 şi 4, col. II, p. 24.

[2]) Aceasta este gravura pe care o reproduce d-l Ion Muşlea, după o stampă a Academiei Române, în: *Xilogravurile ţăranilor români din Ardeal* (v. *Artă şi Tehnică Grafică,* Iunie—Septemvrie 1939).

CLIȘEE VECHI DE LEMN PĂSTRATE ASTĂZI ÎN MĂNĂSTIREA NEAMȚUL

I[1])

BUNA VESTIRE, de *Teodosie, 1832*	(62 × 100).
BUNA VESTIRE, de *Teodosie, 1833*	(139 × 213).
BUNA VESTIRE	(60 × 85).
MAICA DOMNULUI, de *Teodosie, 1827*	(298 × 372).
MAICA DOMNULUI	(290 × 375).
MAICA DOMNULUI, de *Damian, 1857*	(205 × 265).
MAICA DOMNULUI, de *Damian, 1857*	(192 × 245).
MAICA DOMNULUI, de *Damian, 1858*	(172 × 245).
MAICA DOMNULUI, de *Teodosie*	(150 × 200).
MAICA DOMNULUI, de *Teodosie, 1848*	(142 × 214).
MAICA DOMNULUI	(215 × 285).
MAICA DOMNULUI, de *Teodosie*	(170 × 240).
MAICA DOMNULUI	(110 × 152).
MAICA DOMNULUI, de *Mihail ierei*	(60 × 100).
MAICA DOMNULUI	(75 × 110).
MAICA DOMNULUI	(50 × 60).
MAICA DOMNULUI	(63 × 103).
MAICA DOMNULUI	(48 × 55).
MAICA DOMNULUI, de *Damian, 1858*	(155 × 208).
INTRAREA ÎN BISERICĂ, de *Teodosie, 1832*	(58 × 78).
ADORMIREA MAICII DOMNULUI, *1821*	(160 × 238).
MÂNTUITORUL LA CÂRMA CORABIEI, de *Teodosie, 1844*	(168 × 233).
MÂNTUITORUL PE TRON, de *Teodosie, 1856*	(290 × 275).
MÂNTUITORUL, de *Protoierei Mihail*	(78 × 115).
MÂNTUITORUL, de *Teodosie*	(48 × 55).
MÂNTUITORUL, de *Ghervasie, 1833*	(139 × 213).
MÂNTUITORUL, de *Protoierei Mihail*	(60 × 100).
TĂIEREA ÎMPREJUR A DOMNULUI	(60 × 77).
VINDECAREA SLĂBĂNOGULUI	(62 × 78).
VINDECAREA SLĂBĂNOGULUI	(105 × 150).
VINDECAREA ORBULUI	(60 × 78).
IISUS PE MARE	(60 × 80).
IISUS ÎN CASA LUI ZAHEU	(62 × 80).
LEPROSUL CADE LA PICIOARELE LUI IISUS	(62 × 78).
MARIA SPALĂ, CU LACRIMI, PICIOARELE LUI IISUS	(60 × 76).
ÎNVIEREA LUI LAZĂR	(60 × 80).
INTRAREA ÎN IERUSALIM, de *Teodosie, 1832*	(158 × 108).
INTRAREA ÎN IERUSALIM, de *Ioanichie*	(105 × 142).
SFÂNTA MAHRAMĂ	(45 × 60).
RĂSTIGNIREA, de *Teodosie*, 1832	(139 × 158).
POGORÎREA DE PE CRUCE, de *Teodosie*	(80 × 85).
POGORÎREA DE PE CRUCE	(58 × 88).
MIRONOSIŢELE LA MORMÂNT, de *Ghervasie*	(110 × 130).
TOMA PIPĂE COASTA MÂNTUITORULUI	(130 × 108).
ÎNĂLŢAREA DOMNULUI	(62 × 78).
ÎNĂLŢAREA DOMNULUI, de *Teodosie, 1831*	(197 × 309).

ÎNĂLŢAREA DOMNULUI, de *Teodosie*	(139 × 155).
ÎNĂLŢAREA DOMNULUI, de *Teodosie*	(153 × 133).
ÎNĂLŢAREA DOMNULUI, de *Ghervasie, 1817*	(154 × 145).
RÂNDUIALA PROSCOMIDIEI, de *Protoierei Mihail*	(60 × 98).
RÂNDUIALA PROSCOMIDIEI	(80 × 100).
RÂNDUIALA PROSCOMIDIEI	(80 × 80).
SFÂNTA TREIME, de *Ghervasie*	(60 × 100).
DUMINICA TUTUROR SFINŢILOR	(110 × 128).
DUMINICA TUTUROR SFINŢILOR, de *Teodosie, 1834*	(155 × 122).
SFINŢII ARHANGHELI MIHAIL ŞI GAVRIIL	(55 × 75).
ÎNGERUL SE ARATĂ LUI ZAHARIA	(28 × 25).
SFÂNTUL IOAN BOTEZĂTORUL, de *Ghervasie*, 1833	(139 × 213).
SFÂNTUL IOAN BOTEZĂTORUL	(56 × 60).
SFÂNTUL IOAN BOTEZĂTORUL, de *Teodosie, 1835*	(85 × 25).
SFINŢII ÎMPĂRAŢI CONSTANTIN ŞI ELENA, de *Teodosie*, 1852	(295 × 375).
SFÂNTUL GHEORGHIE, de *Teodosie, 1833*	(140 × 215).
SFÂNTUL GHEORGHIE, de *Damian, 1858*	(155 × 240).
SFÂNTUL VASILIE CEL MARE, de *Protoierei Mihail*	(106 × 159).
SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM	(117 × 158).
SFÂNTUL GRIGORIE, de *Protoierei Mihail*	(104 × 160).
SFÂNTUL IERARH NICOLAE, de *Protoierei Mihail*	(60 × 100).
CUVIOASA PARASCHEVA	(62 × 105).
SFÂNTA MUCENIŢĂ VARVARA	(55 × 75).
SFÂNTUL PETRU AL ALEXANDRIEI	(105 × 154).
SFÂNTUL GHEORGHIE	(60 × 80).
SFÂNTUL ARHIDIACON ŞTEFAN	(55 × 78).
SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE	(50 × 58).
SFÂNTUL EVTIMIE CEL MARE	(51 × 75).
SFÂNTUL VASILIE CEL MARE, de *Damian, 1860*	(139 × 218).
SFÂNTUL EFREM SIRUL	(154 228).
PROOROCUL DAVID, de *Prctoierei Mihail*	(60 × 100).
PROOROCUL DAVID	(160 × 238).
PROOROCUL DAVID, de *Damian, 1859*	(167 × 253).
SFÂNTUL IOAN CEL NOU, de *Teodosie, 1838*	(142 × 214).
SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN	(100 × 152).
CUVIOASA MARIA EGIPTEANCA, de *Teodosie, 1832*	(92 × 168).
VAMEŞUL ŞI FARISEUL, de *Teodosie, 1832*	(95 × 170).
VINDEREA LUI IOSIF	(110 × 160).
MOISI TRECE PRIN MAREA ROŞIE	(123 × 170).
ÎNTOARCEREA FIULUI STRICAT, de *Teodosie, 1832*	(169 × 93).
DAVID PROOROCUL, IOSIF LOGODNICUL ŞI IACOV FRATELE DOMNULUI, de *Teodosie*	(58 × 75).
PROOROCI	(55 × 75).
SFINŢII MERCURIE ŞI ECATERINA, de *Teodosie*	(57 × 75).
MUCENICI	(85 × 25).
MUCENICI	(56 × 75).
CUVIOŞI, de *Teodosie*	(52 × 70).

[1]) La cele cuprinse în acest catalog se adaogă cele 160 originale folosite la tragerea stampelor din lucrarea de faţă. Acestea, cu dimensiunile şi inscripţiile lor, se pot vedea în cele 60 planşe ale lucrării.

Dimensiunile clişeelor nefolosite la tipărirea lucrării sunt date aci în milimetri; numărul prim indicând baza gravurii. Cele care nu au trecute în dreptul lor decât dimensiunile, însemnează că sunt nesemnate şi nedatate.

MUCENICI ŞI CUVIOŞI, de *Teodosie* (85 × 25).
PATRUZECI DE MUCENICI (60 × 80).
SFÂNT IERARH, de *Teodosie* (50 × 80).
SFÂNT IERARH, de *Teodosie, 1832* (58 × 75).
ZODIE, de *Protoierei Mihail* şi *Policarp* (60 × 100).
CUNUNA ANULUI (120 × 140).
CUVIOASA MARIA EGIPTEANCA ŞI ZOSIMA (50 × 58).
SFÂNTUL SAVA SFINŢITUL (48 × 70).
SOBORUL SFINŢILOR APOSTOLI, de *Teodosie* (60 × 75).
SFÂNTUL DIMITRIE AL ROSTOVULUI, de *Teodosie*, 1837 (160 × 220).
SFÂNTUL MUCENIC TRIFON ŞI SFÂNTUL PROOROC IEREMIA, de *Ghervasie* (52 × 58).
SFINŢII MUCENICI EVSTRATIE, AVXENTIE, MARDARIE ŞI OREST (56 × 76).
DUMNEZEU TATĂL (30 × 38).
APOSTOL (27 × 25).
CATAPETEAZMĂ (ICONOSTAS), *1821* (305 × 427).
ADAM ŞI EVA ALUNGAŢI DIN RAI, de *Teodosie* (165 × 94).
MERSUL PLANETELOR (125 × 125).
CHENAR DE POARTĂ, de *Ghervasie* (162 × 238).
CHENAR DE POARTĂ, de *Ghervasie* (170 × 275).
CHENAR DE POARTĂ, de *Ghervasie* (195 × 300).
CHENAR DE POARTĂ, de *Damian, 1859* (160 × 255).
CHENAR DE POARTĂ, de *Teodosie* (128 × 174).
CHENAR DE POARTĂ (76 × 105).
CHENAR DE POARTĂ (108 × 160).
FRONTISPICIU cu Botezul Domnului (158 × 90).
FRONTISPICIU cu Mântuitorul, de *Teodosie* (180 × 80).
FRONTISPICIU cu Sf. Troiţa şi Sf. Evanghelişti (160 × 85).
FRONTISPICIU cu Mântuitorul (160 × 60).
FRONTISPICIU cu flori, de *Teodosie* (268 × 168).
FRONTISPICIU cu flori (242 × 156).
FRONTISPICIU cu Învierea lui Hristos (150 × 85).
FRONTISPICIU cu Naşterea lui Hristos (160 × 75).
FRONTISPICIU cu cruce, de *Teodosie, 1834* (145 × 63).
FRONTISPICIU cu un Sf. Prooroc (145 × 80).
FRONTISPICIU cu Mântuitorul, Ierarhi şi Cuvioşi (85 × 23).
FRONTISPICIU cu un Cuvios, *1830* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu doi Mucenici, de *Teodosie, 1830* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Mucenici, Ierarhi şi Cuvioşi (85 × 25).
FRONTISPICIU cu un Ierarh, *1846* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Mântuitorul (95 × 38).
FRONTISPICIU cu aducere de Sfinte Moaşte, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Sf. Cruce (90 × 38).
FRONTISPICIU cu trei Ierarhi, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu un Mucenic (85 × 25).
FRONTISPICIU cu o Cuvioasa (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Capul Sfântului Ioan Botezătorul, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Răstignirea, de *Teodosie, 1834* (85 × 35).
FRONTISPICIU cu flori (145 × 20).
FRONTISPICIU cu un Mucenic şi un Ierarh, de *Teodosie, 1831* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu biserica Nicomidiei în flacări (85 × 25).
FRONTISPICIU cu doi Mucenici şi o Cuvioasă (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Maica Domnului şi Ierarhi, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu un Mucenic şi o Cuvioasă (85 × 25).
FRONTISPICIU cu doi Mucenici (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Naşterea lui Hristos (64 × 35).
FRONTISPICIU cu Botezul lui Hristos (100 × 35).
FRONTISPICIU cu Învierea lui Hristos (95 × 37).
FRONTISPICIU cu Buna Vestire (85 × 35).
FRONTISPICIU cu Ioachim şi Ana (85 × 35).
FRONTISPICIU cu un Mucenic şi trei Cuvioşi, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu trei Ierarhi (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Sf. Ierarh Nicolae şi doi Cuvioşi, de *Nic.* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu un Mucenic şi un Cuvios, de *Nic.* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Ceata Mucenicilor (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Uciderea unui Cuvios, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu Cuvioşi (85 × 25).
FRONTISPICIU cu cinci Cuvioşi (85 × 25).
FRONTISPICIU cu patru Cuvioşi, de *Ne.* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu un Ierarh şi un Cuvios, de *Teodosie, 1830* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu cei şapte tineri din Efes, de *Teodosie* (85 × 25).
FRONTISPICIU cu trei Mucenici, de *N.* (85 × 25).
ORNAMENT cu sfinţi, de *Teodosie* (265 × 40).
ORNAMENT de *Teodosie* (310 × 14).
ORNAMENT de *Teodosie* (180 × 15).
ORNAMENT cu sfinţi (150 × 10).
ORNAMENT cu sfinţi (150 × 10).
ORNAMENT cu sfinţi (150 × 10).
ORNAMENT cu sfinţi (150 × 10).
ORNAMENT cu sfinţi (130 × 12).
ORNAMENT cu sfinţi (130 × 12).
ORNAMENT cu sfinţi (130 × 12).
ORNAMENT cu sfinţi (130 × 12).
ORNAMENT cu sfinţi (122 × 10).
ORNAMENT cu sfinţi (168 × 15).
ORNAMENT cu sfinţi (310 × 18).
VIGNETE: 22 (din acestea, una semnată de *Teodosie, 1831*, alta de *Ghervasie*, şi alta de *Ierei Mihail*), de diverse mărimi.
TITLURI: 55.
INIŢIALE ORNATE: 64.
SFINŢI Apostoli, Ierarhi, Mucenici, Cuvioşi: 23 (25 × 28).

II[1])

DUMINICA TUTUROR SFINŢILOR, de *Ivan Bacov, 1678*	(130 × 120).
ÎNTÂMPLĂRI DIN VIAŢA LUI IOSIF, de *Ioanichie* (Bacov)	(140 × 107).
SFÂNTUL GRIGORIE, de *Ioanichie*	(97 × 145).
SFÂNTUL APOSTOL LUCA, de *Ursul Zugrav*	(120 × 230).
SFÂNTUL APOSTOL PETRU, de *Ursul Zugrav*	(115 × 235).
SFÂNTUL EVANGHELIST MATEI	(135 × 240).
SFÂNTUL VASILIE CEL MARE	(99 × 144).
SFÂNTUL PETRU AL ALEXANDRIEI, de *Ioanichie*	(142 × 106).
SFÂNTA TREIME, de *II. K.*	(75 × 75).
PROOROCUL DAVID	(66 × 106).
PROOROCUL DAVID	(65 × 105).
SFÂNTUL VASILIE CEL MARE	(100 × 145).
DUMINICA TUTUROR SFINŢILOR, de *Ieromonah Costantie*	(150 × 128).
CUNUNA ANULUI, de *Ieromonah Costantie*	(90 × 130).
CUNUNA ANULUI	(120 × 168).
IISUS HRISTOS, de *Ghervasie Monah*	(60 × 100).
MAICA DOMNULUI	(59 × 100).
MAICA DOMNULUI	(65 × 103).
IISUS HRISTOS	(60 × 100).
ÎNVIEREA LUI HRISTOS, de *Ierom. Costantie*	(100 × 148).
ÎNVIEREA LUI HRISTOS	(47 × 53).
LITIA	(76 × 66).
SF. POTIR	(63 × 100).
SF. POTIR	(63 × 100).
SF. POTIR	(65 × 98).
STEMĂ	(120 × 136).
STEMĂ	(120 × 133).
STEMĂ	(130 × 135).
ORNAMENT	(145 × 205).
CHENAR DE POARTĂ, de *Ghervasie Mon.*	(166 × 238).
CHENAR DE POARTĂ	(136 × 235).
FRONTISPICIU DE PAGINĂ	(124 × 60).
FRONTISPICIU DE PAGINĂ	(144 × 53).
FRONTISPICIU DE PAGINĂ, de *Teodosie, 1835*	(155 × 53).
FRONTISPICIU	(85 × 25).
FRONTISPICIU DE PAGINĂ, 1835	(155 × 53).

FRONTISPICII: 4.
ORNAMENTE: 9.
TITLURI: 2.
VIGNETE: 5.
INIŢIALE ORNATE: 3.
CLIŞEE CU TEXTE MANUSCRISE ŞI CU ISCĂLITURI [2]): 340 (trei sute patruzeci).

---

[1]) Clişeele din seria aceasta au intrat în stăpânirea Mănăstirii Neamţul în anul 1940, în urma referatului prezentat de autorul lucrării de faţă; referat înregistrat la Consiliul Central Bisericesc sub Nr. 11.751, din 30 Dec. 1939.
[2]) Gravură de reproducere Toate în lemn de buxus.

BIBLIOGRAFIE

BIANU ION și HODOȘ NERVA: *Bibliografia Românéscă Veche*, tomul I (1508—1716). Socec, București, 1903; Tomul II (1716—1808). Socec, București, 1910; Tomul III, fasc. I—II (1809—1817). Socec, București, 1912.

BIANU ION și SIMONESCU DAN: *Bibliografia Românească Veche*, tomul III, fascicolele III—VIII, Socec, București, 1936.

BIANU, I.: *Din cărțile vechi*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*. București, 1903.

BRÉHIER, L.: *L'art byzantin*. Paris, 1924.

CASTELLANI, C.: *L'arte della stampa nel rinascimento italiano, Venezia*, (în albumul lui *F. Ongania*, I, Veneția, 1895).

DEL CHIARO FIORENTINO, ANTON-MARIA: *Istoria delle moderne Rivoluzioni della Valachia*. Veneția, 1718.

EBERSOLT, J.: *La miniature byzantine*, ouvrage accompagné de la réproduction de 140 miniatures. Paris et Bruxelles. Vanoest, 1926.

ERBICEANU, C.: *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași*. București, 1888.

HASDEU, B. P.: *Unŭ tesaurŭ de typo-xilografia română de pe la 1550*, în revista *Traian*, anul I (1869), nr. 18, 20, 23, 27.

— *Cazania moldovenéscă a mitropolitului Varlamŭ, din 1643*, în *Columna lui Traian*, anul I, nr. 15. București, 1870.

HODOȘ, N.: *Inceputurile tipografiei în Țara Românească*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI (1902).

IORGA, N.: *Istoria Literaturii Religioase a Românilor, până la 1688*. București, 1904.

— *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, vol. III. București, 1906.

— *L'ornementation du vieux livre roumain. Communication faite au congrès des bibliographes à Paris*, în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, X, 1923.

— *Mănăstirea Neamțului, viața călugărească și munca pentru cultură*, ed. III. Neamțul, 1925.

— *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, ed. II, București, 1925.

— *Istoria Literaturii Românești*, vol. I, București, 1925.

— *Istoria Literaturii Românești*, vol. II, ed. II, București, 1928.

— *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, ed. II, București, 1932.

JAGIČ, V.: *Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1794*, în *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, in Wien, Philosophisch-Historische Classe, Band XLIII*. Wien, 1894.

LUPEANU-MELIN, ALEX.: *Xilografi cari au lucrat în tiparnița cea veche dela Blaj, 1750 1800*. Blaj, 1929.

MANIU, ADRIAN: *La gravure sur bois en Roumanie*, ed. « Cartea Românească », Bucarest 1929».

MORIN-JEAN, *Manuel pratique du graveur sur bois*. Paris, 1926.

MUȘLEA, ION: *Xilogravurile țăranilor români din Ardeal*, în *Artă și Tehnică Grafică, Buletinul Imprimeriilor Statului*, Caietul 8, Iunie—Septemvrie 1939.

ODOBESCU, AL.: *Despre unele manuscripte și cărți tipărite, aflate în Mânăstirea Bistrița* (Vâlcea), în *Revista Română*, 1861.

OPRESCU, G.: *Gravurile pe lemn ale țăranilor din Nicula, aflate în colecția muzeului etnografic din Cluj*, în *Transilvania*, anul LIV (1922), pp. 122—136 (cu 13 reproduceri în text).

— *Ce este o gravură originală?* conferența înregistrata la Societatea Română de Radiodifuziune sub nr. 1.987 și difuzată la 30 Noemvrie 1939, ora 20.

— *Gravura în lemn*, conferență înregistrată la Societatea Română de Radiodifuziune sub nr. 2.136 și difuzată la 2 Ianuarie 1940, ora 20.

ONGANIA, FERD.: *L'arte della stampa nel rinascimento italiano, Venezia*, album, 2 vol. Veneția, 1895.

PANAITESCU, P. P.: *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautes roumaines*, în *Mélanges de l'École Roumaine en France*, V. Paris, 1926.

— *Octoihul lui Macarie (1510) și originele tipografiei în Țara Românească*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LVII (1939), nr. 9—10, Septemvrie—Octomvrie 1939.

PICOT, E.: *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumain au XVI-e siècle*. Imprimerie Nationale, Paris. 1895.

ŠAFAŘIK, PAUL-JOS.: *Geschichte der südslawischen Literatur*, III. Tempsky, Prag, 1865.

DE VISKI, KÁROLY, *Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie*. Budapest, 1931.

WINKLER, Dr. FRIEDRICH: *Introducere în Gravura și cartea ilustrată germană*, catalogul muzeului Toma Stelian. Imprimeria Națională, București, 1938.

TIPĂRITURI ROMÂNEȘTI VECHI

LITURGHIER, slavonesc, 1508.
TRIOD-PENTICOSTAR, slavonesc, Târgoviște, 7066 (= 1558).
EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE sau CAZANIE, Govora, 1642.
CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂȚĂTURĂ, Iași, 1643.
ÎNDREPTAREA LEGII, Târgoviște, 1652.
CHEAIA ÎNȚELESULULI, București, 1678.
ΘΕΙΌΝ καὶ ἱερὸν ΕΥΑΓΓΈΛΙΟΝ —
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE (ELINEASCĂ ȘI RUMÂNEASCĂ). București, 1693.
PSALTIRE, București, 1694.
'ΑΝΘΟΛΟΓΙΌΝ, Snagov, 1697.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Snagov, 1697.
OCTOIH, Buzău, 1700.
TRIODION, Buzău, 1700.
ΨΑΛΤΉΡΙΟΝ, Snagov, 1700.
PENTICOSTARIU, Buzău, 1701.
PSALTIREA, Buzău, 1701.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA LITURGHIE, Buzău, 1702.

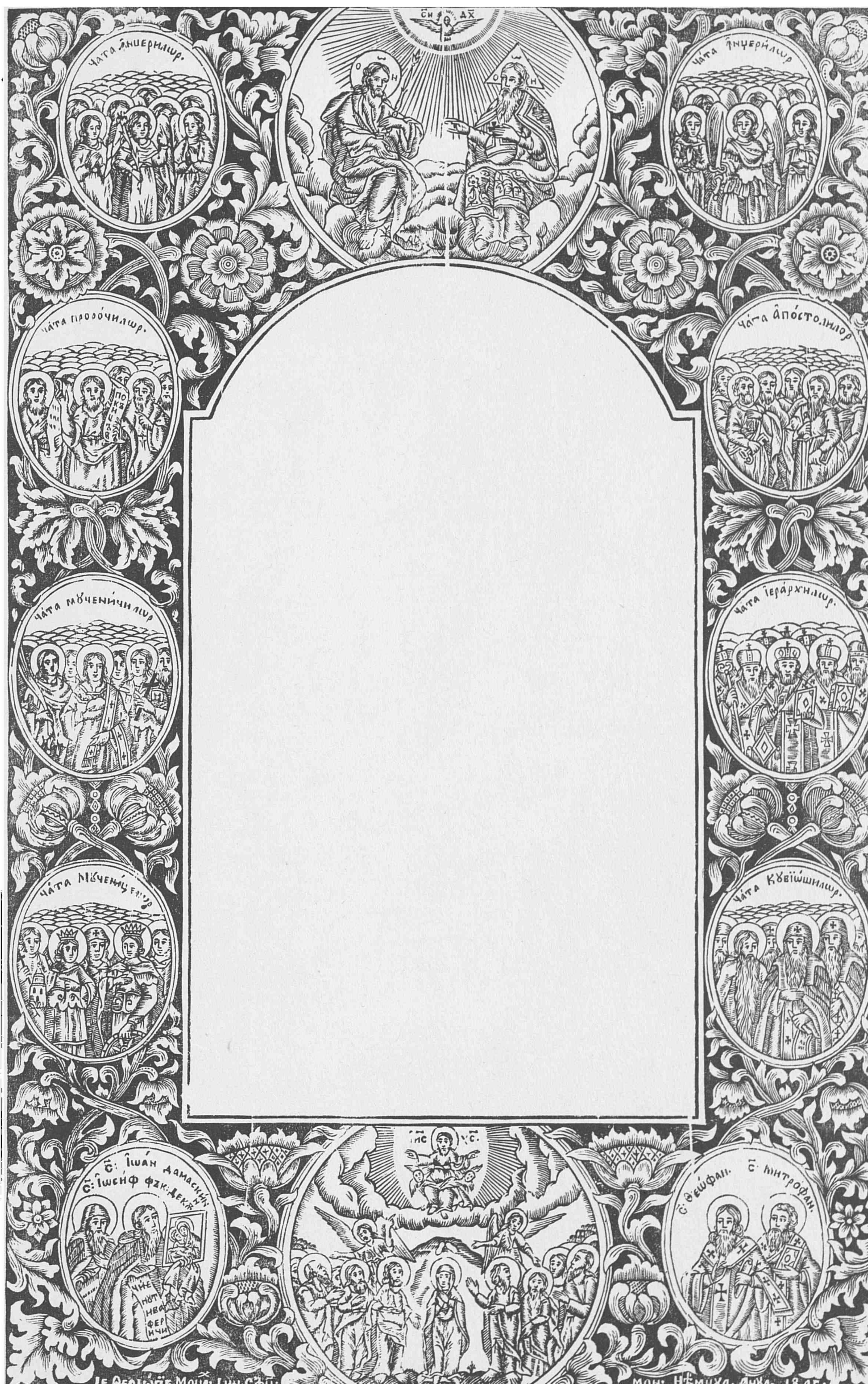
ÎNVĂȚĂTURĂ PREOȚILOR PRE SCURT DE ȘAPTE TAINE ALE BESEARECII, Buzău, 1702.
PSALTIREA, Buzău, 1703.
PENTICOSTARION, Râmnic, 1743.
CIASOSLOV, Rădăuți, 1745.
CAZANII, Râmnic, 1748.
LITURGHIE, Râmnic, 1759.
LITURGHIE, Iași, 1759.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Iași, 7270 (= 1762).
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Iași, 1762.
PSALTIREA, Râmnic, 1764.
SFINTELE ȘI DUMNEZEIEȘTILE LITURGHII, Râmnic, 7276 (1767).
CAZANII, București, 1768.
APOSTOL, București, 1774.
OCTOIH, Râmnic, 1776.
CIASOSLOV, Iași, 1774.
PSALTIREA, Râmnic, 1779.
PSALTIRE, Iași, 1782.
TRIODION, Râmnic, 1772.
PRĂVILIOARĂ, Iași, 1784.
CALENDARIU, Iași, 1785.
CATAVASIER, Iași, 1792.
CIASOSLOV, Dubăsari, 1794.
PSALTIRE, Movilău, 1796.
CIASOSLOV, Iași, 1797.
CIASOSLOV, Iași, 1797.
ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ, Veneția, 1805.
PENTICOSTARION, Sibiu, 1805.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI SEPTEMVRIE, Neamțul, 1807.
RÂNDUIALA CUM SĂ CUVINE A CÂNTA CEI 12 PSALMI DEOSEBI, Neamțul, 1808.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNALUI OCTOMVRIE, Neamțul, 1809.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI NOEMVRIE, Neamțul, 1811.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI DECHEMVRIE, Neamțul, 1811.
OCTOIH sau ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΉ Râmnic, 1811.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI IANNUARIE, Neamțul, 1812.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI FEVRUARIE, Neamțul, 1812.
UȘA POCĂINȚII, Brașov, 1812.
ÎNVĂȚĂTURA PENTRU ISPOVEDANIE, Râmnic, 1813.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI MARTIE, Neamțul, 1813.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI APRILIE, Neamțul, 1813.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI MAI, Neamțul, 1813.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI IUNIE, Neamțul, 1813.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI IULIE, Neamțul, 1814.
SCARA PREA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU IOANN IGUMENULUI SFINTEI MĂNĂSTIRI AL SINAIULUI, Neamțul, 1814.
KEKRAGARION, Neamțul, 1814.
CIASOSLOV, Iași, 1814.
AGHIAZMATARIU MIC, Iași, 1814.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI AUGUST, Neamțul, 1815.
OCTOIH DE CANOANE PENTRU PAVECERNIȚĂ, Neamțul, 1816.
APOLOGHIA, Neamțul, 1816.
'ΕΠΙΤΟΜΉ, Neamțul, 1816.
ÎNTREBĂTOARE RĂSPUNSURI, Neamțul, 1816.
ADUNARE A CUVINTELOR CELOR PENTRU ASCULTARE... și VIIAȚA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU STAREȚULUI PAISIE, Neamțul, 1817.
PSALTIRE, Neamțul, 1817.
DIARIU sau ZIOARIU, pe anul dela Hristos 1817, Buda, 1817.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE A LUI IS. HS., Blaj, 1817.
TÂLCUIRE... PRE SCURT LA ANTIFOANELE CELOR OPT GLASURI, Neamțul, 1817.
LITURGHIILE, Iași, 1818.
NOUL TESTAMENT adecă AȘEZĂMÂNT, Neamțul, 1818.
CUVINTELE ȘI ÎNVĂȚĂTURILE PREA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU EFREM SIRUL, Tomul I, Neamțul, 1818; Tomul II, Neamțul, 1819; Tomul III, Neamțul, 1823.
CUVINTELE ȘI ÎNVĂȚĂTURILE PREA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU ISAAC SIRUL, Neamțul, 1819.
ADUNARE DE CÂTEVA RUGĂCIUNI DIN MOLITVENIC, Iași, 1819.
APOLOGHIA, București, 1819.
PSALTIRE, București, 1820.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Neamțul, 1821.
ADUNARE A STAMBELOR SFINTEI EVANGHELII [1]). Neamțul, 1821.
AGHIAZMATARIU MIC, Iași, 1823.
ACATISTER, București, 1823.
PSALTIRE, Neamțul, 1825.
SCRISOARE MOLDOVEI, de DIMITRIE CANTEMIR, DOMNUL EI, Neamțul, 1825.
PARTEA ÎNTÂIU ȘI A DOOA A CONDICII CRIMINALICEȘTI, Iași, 1826.
EVANGHELISTARI, Iași, 1826.
NEVĂZUT RĂZBOIU, Neamțul, 1826.
PENTRU PĂZIREA CELOR CINCI SIMȚIRI, Neamțul, 1826.
GRAIURILE MAICII LUI DUMNEZEU, Iași, 1826.
CUPRINDERE ÎN SCURT DIN PROROCEȘTII PSALMI, Neamțul, 1827.
ACATISTÉR, București, 1828.
MOLEBNIC, Iași, 1828.
CIASOSLOV MARE, București, 1830.
PSALTIRE, București, 1830.
CIASOSLOV, Neamțul, 1832.
CIASOSLOV, Neamțul, 1833.
TRIODION, Neamțul, 1833.
PENTICOSTARION, Neamțul, 1834.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Neamțul, 1834.
VIEȚILE SFINȚILOR DIN LUNA LUI NOEMVRIE, București, 1835.
CIASOSLOV, Neamțul, 1835.
ACATISTERIU, Neamțul, 1836.
OCTOIH, Neamțul, 1836.
PENTICOSTARION, Sibiu, 1841.
PSALTIREA, Neamțul, 1843.
PIDALION, Neamțul, 1844.
PSALTIREA, Neamțul, 1844.
SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Neamțul, 1845.
MINEIUL LUNII LUI SEPTEMVRIE, Neamțul, 1845.
MINEIUL LUNII LUI OCTOMVRIE, Neamțul, 1845.
MINEIUL LUNII LUI DECHEMVRIE, Neamțul, 1845.
TRIODION, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI IANUARIE, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI FEVRUARIE, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI MARTIE, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI APRILIE, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI MAI, Neamțul, 1846.
MINEIUL LUNII LUI IUNIE, Neamțul, 1846.
TRIODION, Neamțul, 1847.
MINEIUL LUNII LUI IULIE, Neamțul, 1847.

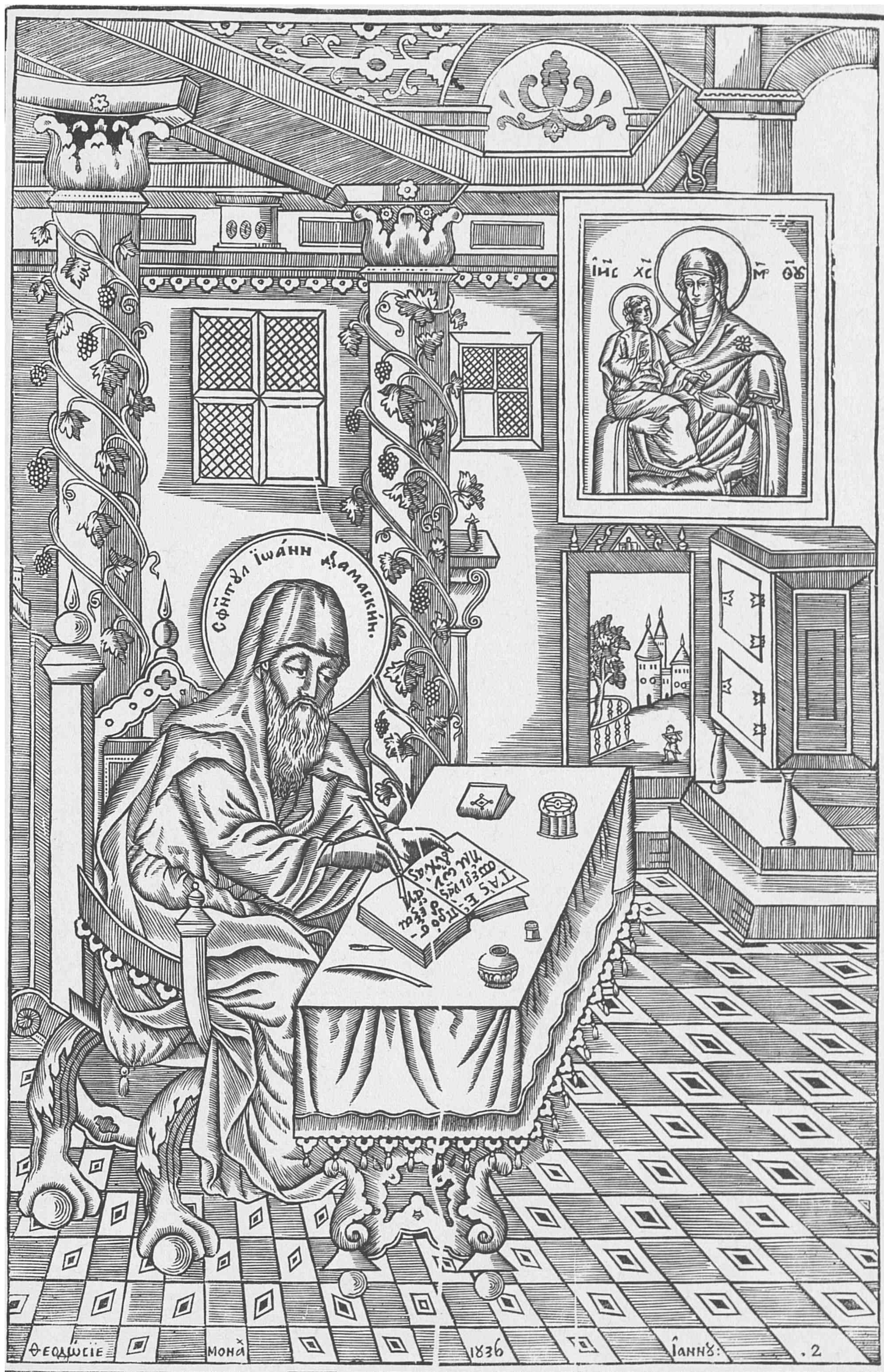
[1]) Copie fotografică după originalul trimis de Institutul de Istoria Vechiului Drept Românesc din Iași (în Bibl. Acad. Rom., R. V. 1110 A).

MINEIUL LUNII LUI AUGUST, Neamţul, 1847.
CIASOSLOV, Neamţul, 1848.
PENTICOSTARION, Neamţul, 1848.
CIASOSLOV, Neamţul, 1850.
APOSTOL, Neamţul, 1851.
OROLOGIU (CIASOSLOV), Neamţul, 1856.
CIASOSLOV, Neamţul, 1858.
SFÂNTA ŞI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE, Neamţul 1858.
PSALTIREA, Neamţul, 1859.
DUMNEZEIEŞTILE LITURGHII, Neamţul, 1860.
SLUJBA SFINŢIRII BISERICII, Neamţul, 1863.
CÂNTĂRILE LUI MOISI, Neamţul, 1871.
CÂNTARE DE LAUDĂ SIONICEASCĂ, Neamţul, 1871.
CIASOSLOV, Neamţul, 1874.

CUPRINSUL

Chenar de poartă

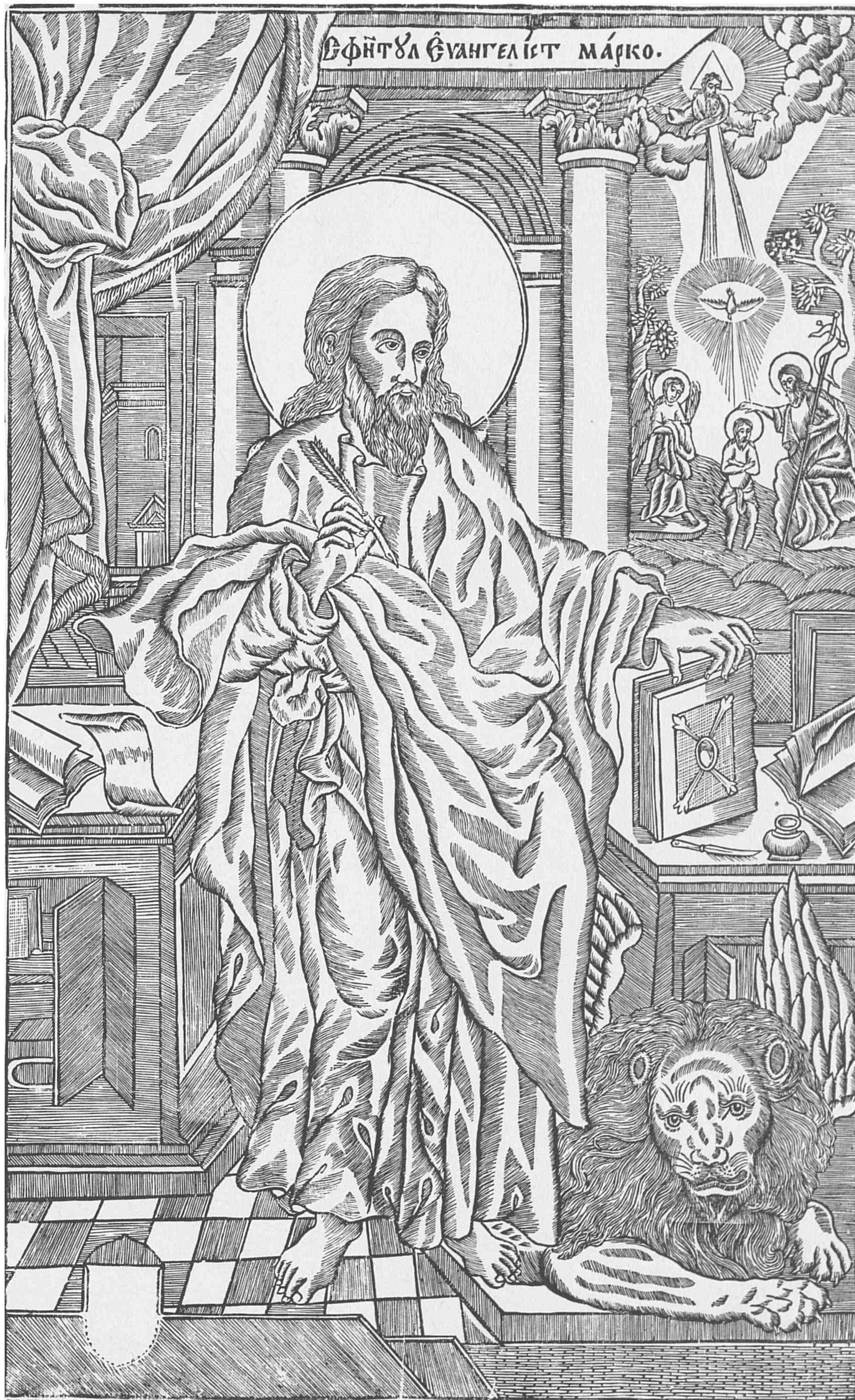
Sfântul Ioan Damaschin

Scara

Sfântul Evanghelist Mateiu

Sfântul Evanghelist Marcu

Sfânta Muceniţă Varvara

Soborul Sfinților Îngeri

Născătoarea de Dumnezeu cu Pruncul

Sfântul Haralampie

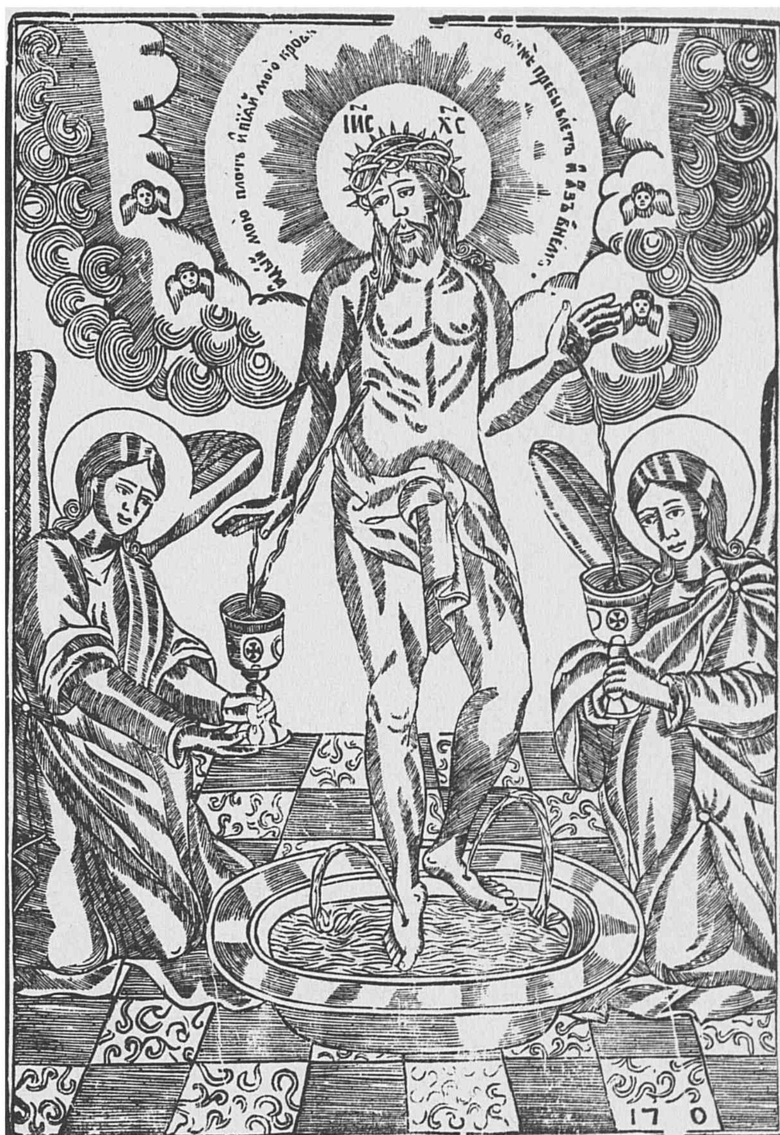
Sfântul Ioan Gură-de-Aur

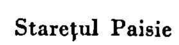
Sfântul Grigorie Dialogul

Deisis

Sfânta împărtăşanie

Stareţul Paisie

Stareţul Paisie

Sfinţii: Ignatie, Evtimie şi Akakic

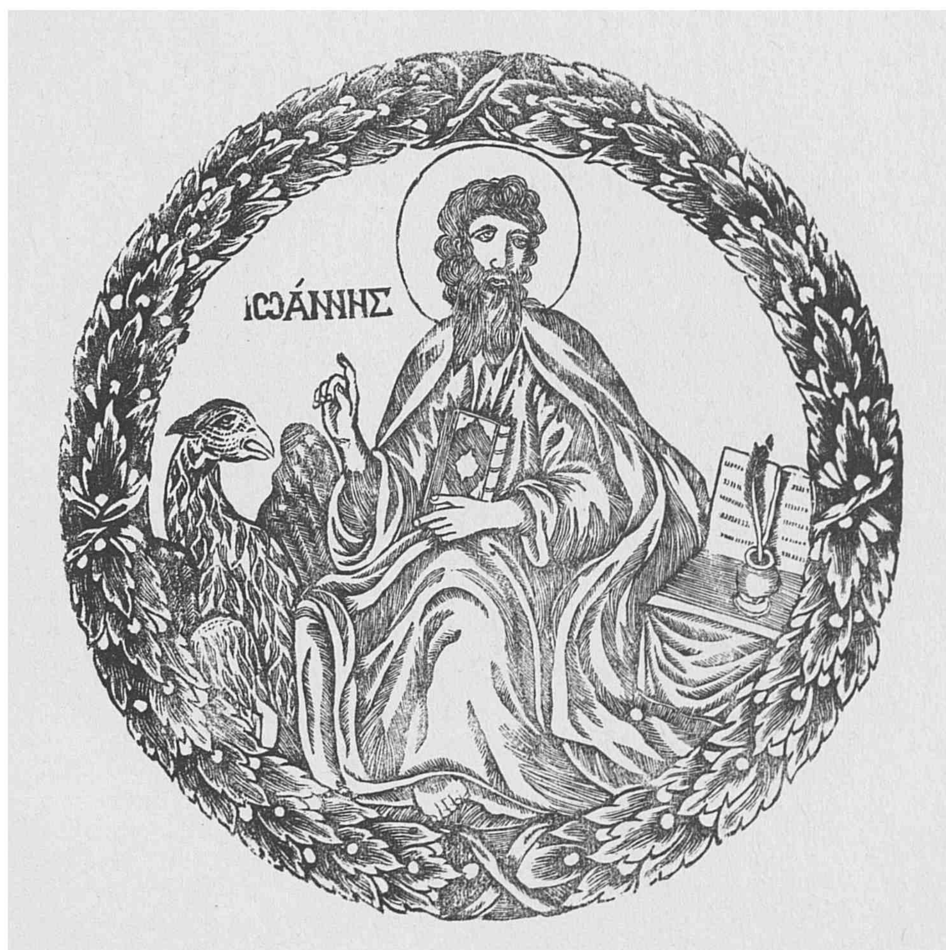
1. Mântuitorul

2. Stemă

1. Scara

2. Sfântul Ioan Evanghelistul

1. Vindecarea Orbului

2. Pogorîrea de pe cruce

1. Iisus şi Samarineanca

2. Iisus şi Nicodim

1. Sfânta Proscomidie

2. Sfânta Treime

1. Pogorîrea Duhului Sfânt

2. Întoarcerea fiului stricat

1. Întâiul Sobor Ecumenic

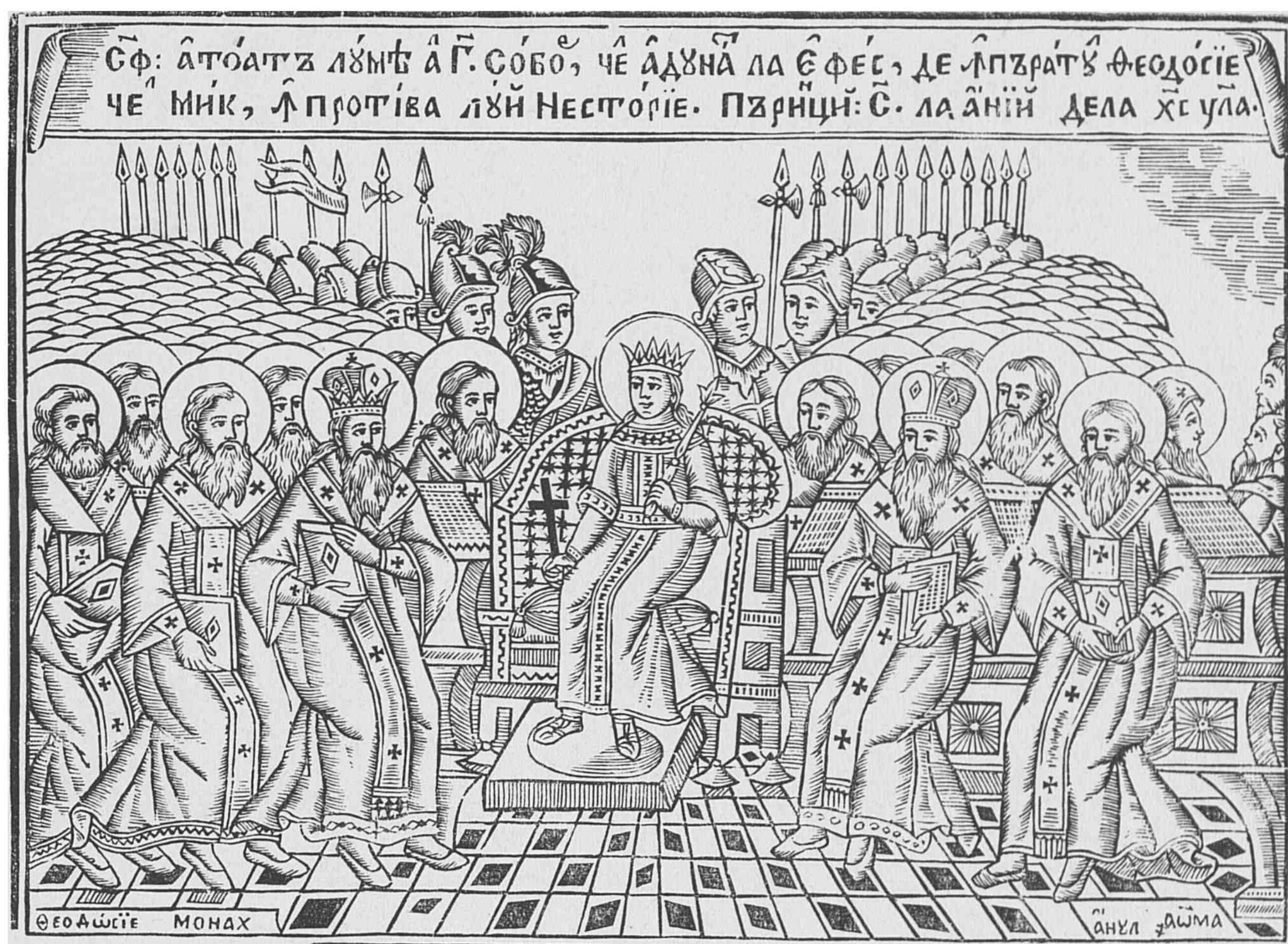
2. Vai vouă!

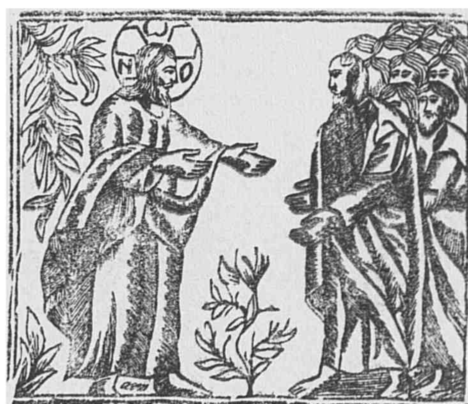
1. Al doilea Sobor Ecumenic

2. Amin zic vouă!

1. Al treilea Sobor Ecumenic

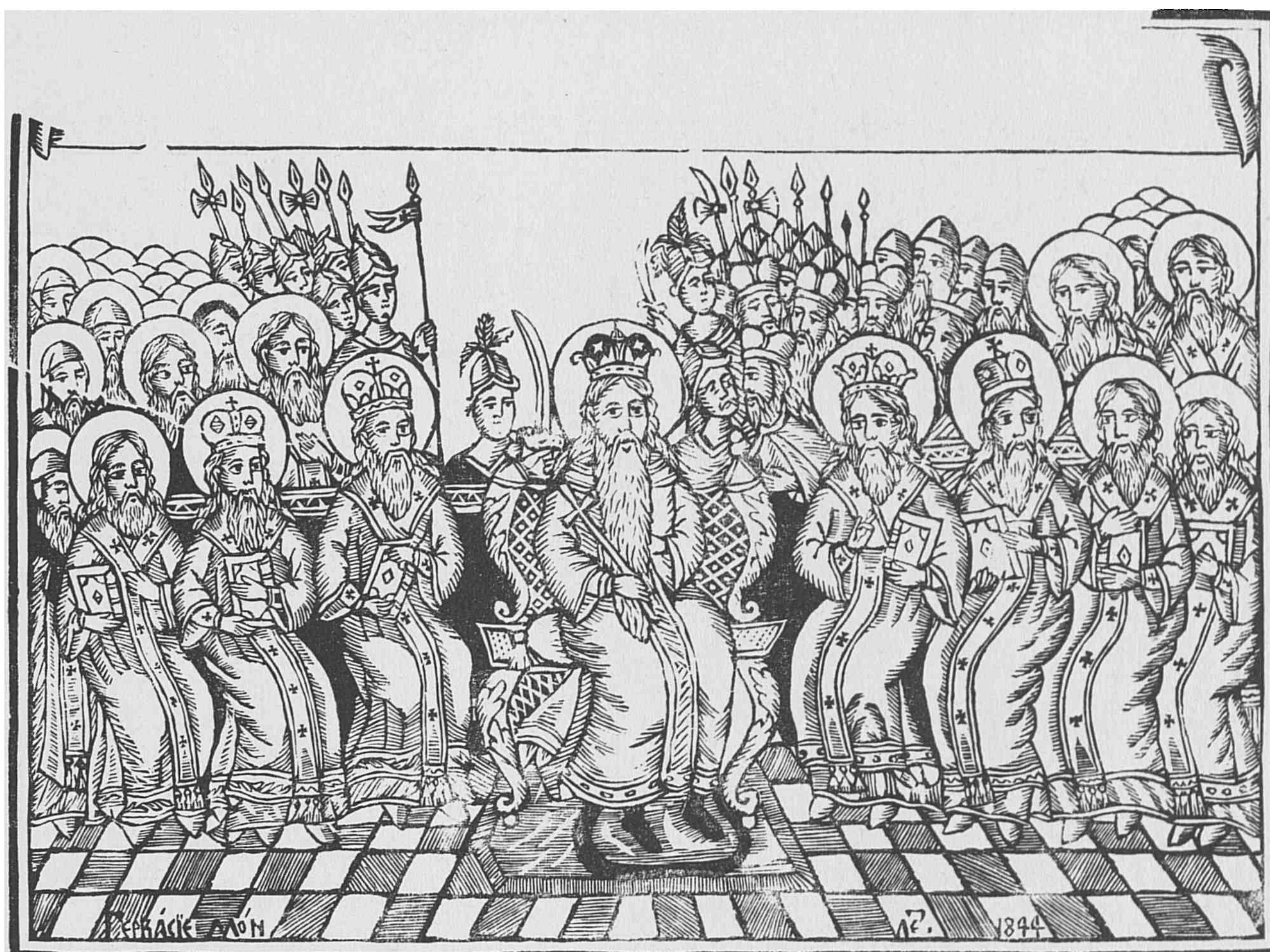
2. Zis-a Domnul...

1. Al patrulea Sobor Ecumenic

2. Rugăciunea din Grădină

1. Al şaselea Sobor Ecumenic

2. Sfat au făcut fariseii...

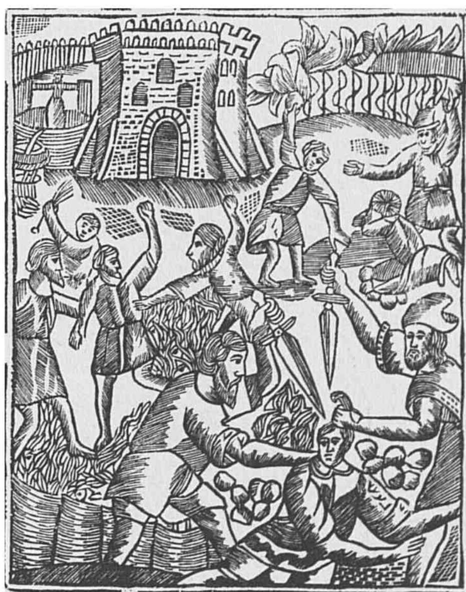
1. Al şaptelea Sobor Ecumenic

2. Cel vrăjmaş samănă neghina

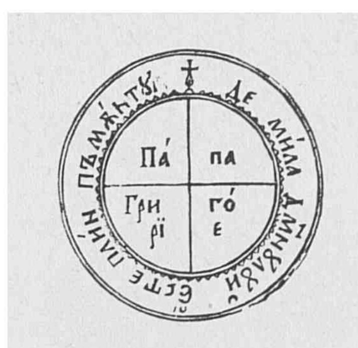
1. Soborul cinstitorilor de icoane

2. Lucrătorii viei

1. Învierea lui Lazăr

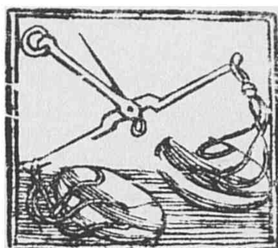
2. Pecete

1. Chenar

2. Naşterea Domnului

2. Cumpăna

3. Țapul

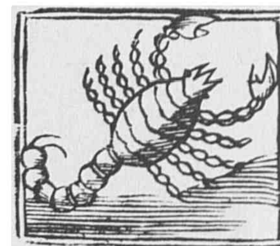

4. Berbecul

5. Taurul

1. Cununa Anului

6. Scorpionul

7. Fecioara

1. Matei Evanghelistul

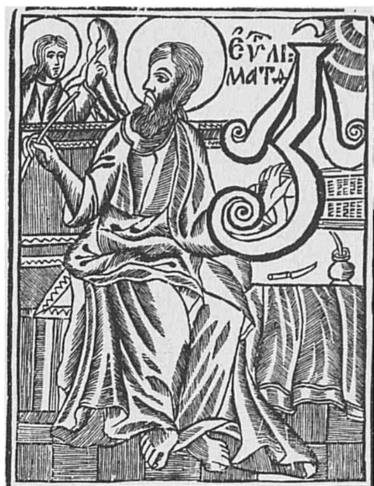
2. Marcu Evanghelistul

3. Luca Evanghelistul

4. Ioan Evanghelistul

1. Matei Evanghelistul

2. Marcu Evanghelistul

3. Luca Evanghelistul

4. Matei Evanghelistul

1. Sfântul Petru

2. Sfântul Iuda

3. Sfântul Pavel

4. Sfântul Iacov

1. Ispitirea lui Iisus

2. Schimbarea la Faţă

3. Spre Emmaus

4. Pilat îşi spală mânile

1. Păstorul cel bun

2. Ucenicii smulg spice

3. Ducerea Crucii

4. Uciderea pruncilor

1. Smochinul neroditor

2. Propoveduirea lui Ioan

3. Întâmpinarea Domnului

4. Maria şi Elisabeta

1. Iisus în templu

2. Îngerul și Zaharia

3. Banul văduvei

4. Alungarea neguțătorilor

1. Adormirea Maicii Domnului

2. Cinstitorii de icoane

3. Cele zece fecioare

4. Cinci pâini şi doi peşti

1. Samarineanul milostiv

2. Iisus la Arhiereu

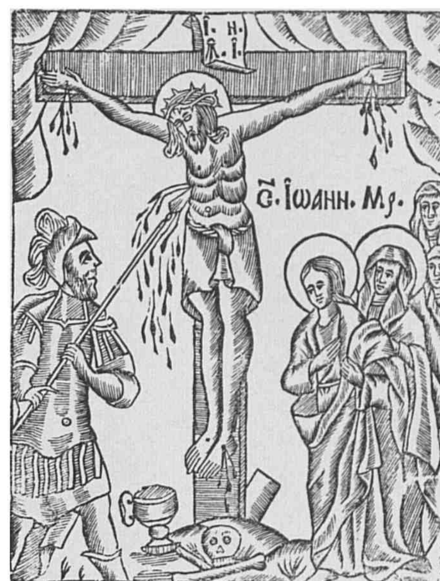
3. Vânzarea lui Iuda

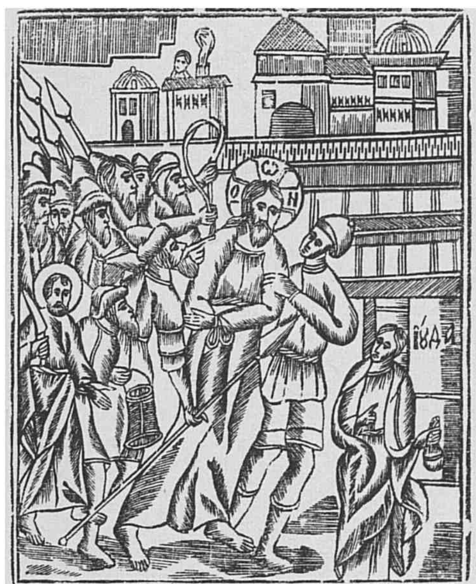
4. Iisus la Pilat

1. Batjocorirea

2. Împungerea cu suliţa

3. Prinderea

4. Cina cea de taină

1. Spălarea picioarelor

2. Iisus în biserică

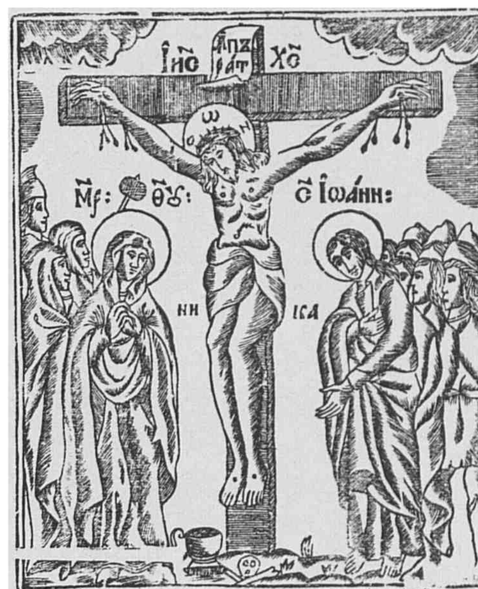
3. Marta şi Maria

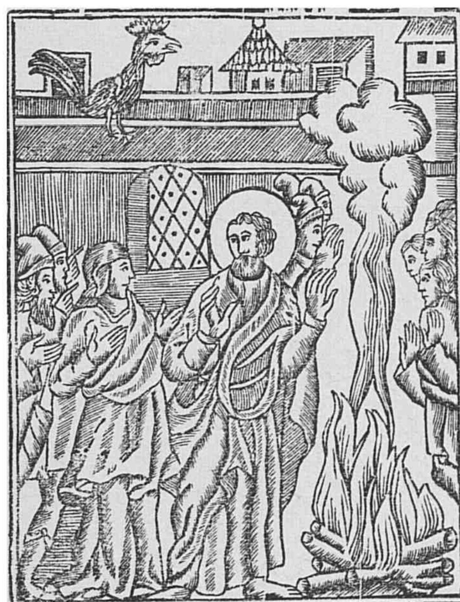
4. Muma fiilor lui Zevedei

1. Biciuirea

2. Iisus pe Cruce

3. Lepădarea lui Petru

4. Muma şi fraţii lui Iisus

1. Bogatul căruia i-a rodit țarina

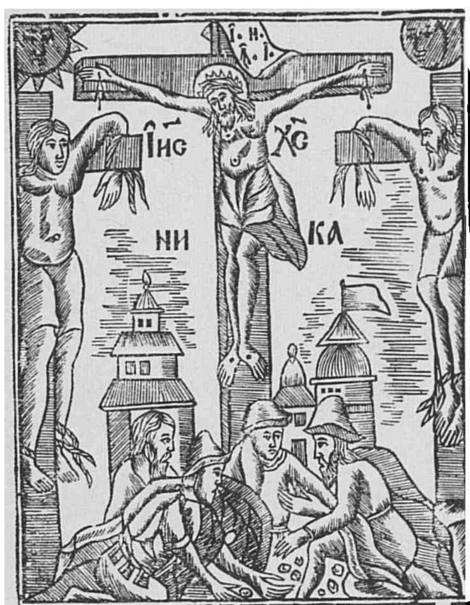
2. Intrarea în Ierusalim

3. Tăierea împrejur a Domnului

4. Nunta dela Cana

1. Iisus între tâlhari

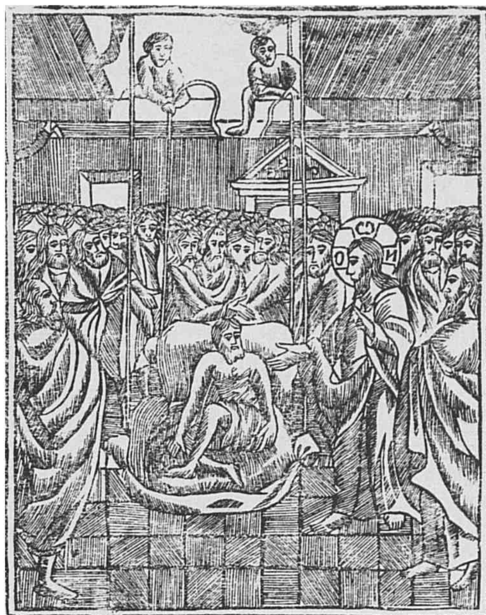
2. Sărutarea lui Iuda

3. Iată Mielul lui Dumnezeu!

4. Zaheu vameşul

1. Slăbănogul din Capernaum

2. Naşterea Înaintemergătorului

3. Iisus se arată Ucenicilor

4. Femeia adulteră

1. Aducere de sfinte Moaşte

2. Arhipăstori

3. Mucenicii din Amoreia

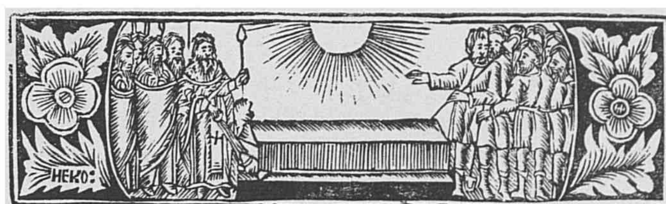
4. Soborul Sfinţilor Îngeri

1. Mucenici

2. Ierarhi

3. Aflare de sfinte Moaşte

4. Apostoli şi Mucenici

1. Minunea din Colassa Frigiei

2. Mucenici

3. Vavila şi Moisi

4. Cuvioşi

1. Prooroc

2. Sfântul Iustin Filosoful

1. Soborul Sfinţilor Apostoli

2. Sfinţii Cosma şi Damian

3. Învierea lui Hristos

1. Sfântul Grigorie al Tessalonicului

2. Floare de sfârşit de pagină

1. Frontispiciu cu icoană

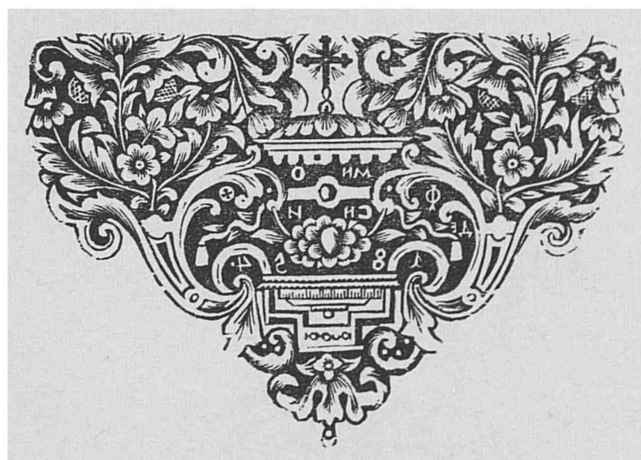

2. Ornament cu sfinţi

3. Ornament

4. Ornament

5. Floare de sfârşit de pagină

2. Iu

6. U

3. Ţ

7. C

1. L

8. L

4. D

9. N

5. A

2. Î

1. Z

3. Z

6. B

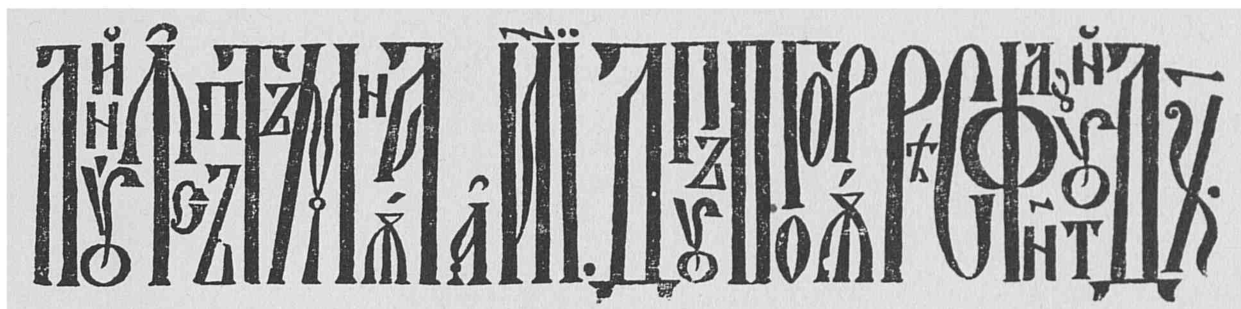
7. B

4. D

5. P

1. Titlu

2. Titlu

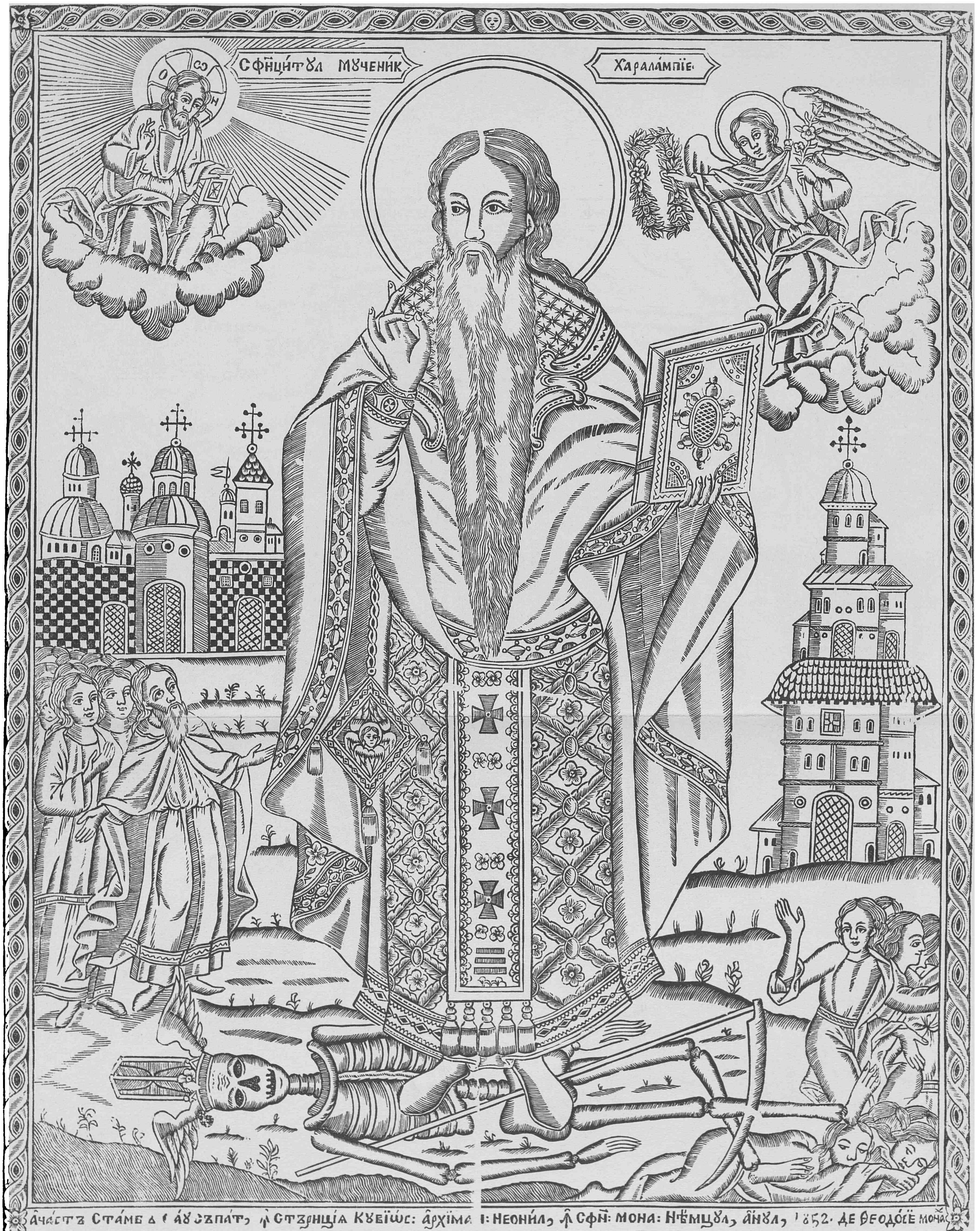
3. Titlu

4. Titlu

ІИС ХС
Надежда мѣ ꙗсте Тата
Скꙋпарѣ мѣ, ꙗсте
фіюл. Акопереметꙋл
міеꙋ ꙗсте Дхꙋл Сфнт.
Пꙋсам, пре піатрѣ
Пичоареле мѣле.
Смереніа.
Ачастѣ стамбѣ сад сѫпа певремѣ стрецієй кꙋв:
архимандрй Кѵр Дометіан ѫ сфн: мон: нѣм: лаан: 1824

Schivnicul

Sfântul Mucenic Haralampie

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1940

LEI 500.—

C. 64.957.
Nr. 266